

**1840- 1861 TARİHLERİ ARASINDA CEBEL-İ LÜBNAN'DA DÜRZİ- MARUNÎ ÇATIŞMASI VE
BU ÇATIŞMANIN BÖLGEYE ETKİSİ**

Mehmet Deniz Karakışla

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2016

Ek 3: Kabul ve Onay Sayfası

KABUL VE ONAY

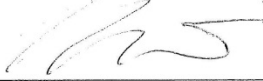
[Mehmet Deniz Karakışla] tarafından hazırlanan [1840-1861Tarihleri Arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bölgeye Etkisi] başlıklı bu çalışma, [18.04.2016] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Yüksek Lisans Tezi] olarak kabul edilmiştir.

[]

[Prof. Dr. Mustafa Turan] (Başkan)

[]

[Prof. Dr. Tufan Gündüz] (Danışman)

[]

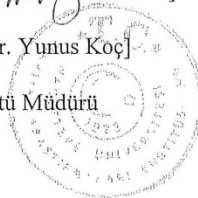
[Doç. Dr. Evgenia Kermeli-Ünal] (İkinci Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

[]

[Prof. Dr. Yunus Koç]

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[18.04.2016]

[Mehmet Deniz Karakışla]

ÖZET

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından son derece sıkıntılı bir dönemi ifade etmekteydi. Bu dönemde Osmanlı idaresi sorunların çözümüne yönelik çözüm üretmekte zorlanırken bulunan çözümler de hem içten kaynaklanan hem de dıştan kaynaklanan sebeplerden dolayı yeterli etkiyi gösterememiştir. Bu yüzyılda Osmanlı idaresinin uğraştığı önemli sorunlardan birisini de Cebel-i Lübnan sorunu oluşturmuştur. Cebel-i Lübnan bölgesi 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı idaresine girmiş ve çatışmaların başladığı dönem olan 1840 tarihine kadar Şam Valisi'ne bağlı olmak koşuluyla Dürzi kökenli iki aile olan Ma'anoğlu ailesi ile Şihab ailesi idaresinde siyasi varlığını sürdürmüştür. 1840 tarihinde Dürziler ve Marunîler arasında ortaya çıkan çatışmalar ve bu çatışmalardan sonra meydana gelen 1845 tarihindeki çatışmalar ile 1860 tarihindeki çatışmalar sonrasında bölgenin idari yapısında değişikliklere gidilmiş ve 1861 yılında bölgenin Birinci Dünya Savaşı'na kadar idari sistemini oluşturacak mutasarrıflık sistemi kabul edilmiştir.

Hiç kuşkusuz ki Dürziler ve Marunîler arasında ortaya çıkan ve hem 19. Yüzyıl Osmanlı tarihinde hem de Ortadoğu yakın dönem siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan bu çatışmaları tek bir sebeple açıklayabilmek mümkün değildir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dönüşüm süreci içinde olması ve bu süreçle bağlantılı olarak 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı'nı yayınlaması ve bölgedeki yerel elitlerin de bu haklardan faydalanıp Osmanlı Devleti sınırları içindeki farklı etnik ve dinsel gruplar üzerindeki etkinliğini arttırması Osmanlı idaresi için yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik problemlerin yanı sıra Avrupa Devletleri'nin Osmanlı coğrafyasına yönelik müdahaleleri de Dürziler ve Marunîler arasındaki problemlerin derinleşmesine yol açmıştır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa meselesi de bu çatışmaların derinleşmesinde önemli rol oynamıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye'ye göndermesi sadece Osmanlı'nın bir eyaletinin kaybedilmesi riskini ortaya çıkartmamış aynı zamanda Avrupa Devletlerinin de Cebel-i Lübnan meselesine daha fazla müdahil olmalarının

yolunu açmıştır. Özellikle Fransa Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı desteklemek suretiyle bu bölgede etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir.

Avrupa Devletleri, özellikle de Fransa ve İngiltere, bölgedeki yerel unsurları da kullanmak suretiyle Cebel-i Lübnan coğrafyasında etkili olmak istemişlerdir. Fransa'nın Marunîleri, Britanya'nın ise Dürzileri desteklemesi sorunu bir iç mesele olmaktan çıkarmış ve sorunun çözümünü zorlaştırmıştır. Batı Dünyası sadece askeri ve diplomatik alanlarda değil, misyonerlik faaliyetleri, şarkiyatçılık faaliyetleri ve eğitim faaliyetleriyle kültürel alanda da bölgede etkisini derinleştirmeyi amaçlamıştır. Özellikle, Fransa kültürel alanda gerçekleştirdiği çalışmalarla çatışmaların olduğu süreç sonrasında da bölgede varlığını güçlü bir şekilde devam ettirebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Cebel-i Lübnan, Dürziler, Marunîler, Ma'anoğlu Ailesi, Şihab Ailesi, Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Britanya, Fransa

ABSTRACT

XIX. century constituted very distressed term in terms of the Ottoman Empire. In this term, not only Ottoman Empire forced to generate solutions for the problems but also current solutions couldn't show sufficient effects due to internal and external causes. In this term, Lebanese problem constituted one of the major problems in terms of the Ottoman administration. Lebanese region was conquered in Sultan Selim term in 1516 and it remained its political life under rule of the two Druze origin families Ma'an and Shihab families on the condition that to be attached to the Damascus governor until 1840. Lebanese's administration system was changed after 1840 conflicts referring to the first conflicts among Druzes and Maronites and following conflicts, which occurred in 1845 and 1860. In 1861, mutasarrıflık (reglement) system, which constituted the region's administrative system until the First World War, was adopted.

Undoubtedly, it can't be possible to explain these conflicts, which are important in terms of 19. century Ottoman History and Middle East political history, with one reason.

In this term, Ottoman Empire was in the process of transformation and in association with this process The Tanzimat Edict was issued in 1839. Local elites utilized from these rights and they raised their impact on different ethnic and religious groups and this situation led to emergence of new problems.

Besides Ottoman Empire's political and economic problems, interventions of the European powers to Ottoman geography revealed deepening of the problems among Druses and Maronites.

Mehmet Ali Pasha issue is the other important which took a major rule development of the conflicts between Druses and Maronites. Mehmet Pasha sent his son Ibrahim Pasha to Syria and this situation not only emerged risk of a state's lost but also emerged more intervention of the European powers to the Lebanon issue. Specially, France aimed to riase its effect over the Lebanon geography by supporting Mehmet Ali Pasha.

European states; especially France and Britain, wanted to be effective in Lebanon geography by using local population. France's Maronite support and Britain's Druze support changed this problem's nature from internal issue to external issue. This

transformation complicated solution of this problem. Besides military and diplomatic spheres, Western World aimed to deepen its effect in cultural sphere by helping of missionary activities, orientalist activities and education activities. Specially, France could maintain its entity vigorously with its works related with cultural sphere after conflicts process.

Keywords: Ottoman State, Mount Lebanon, Druzes, Maronites, Ma'an Family, Shihab Family, Mehmet Ali Pasha, Britain, France.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ: 1516 TARİHİNDEN 1840 TARİHİNE KADAR OLAN SÜREÇTE	
CEBEL-İ LÜBNAN'IN İDARİ YAPISI	1
MA'AN AİLESİ İDARESİNDE CEBEL-İ LÜBNAN.....	3
ŞİHAB AİLESİ İDARESİNDE CEBEL-İ LÜBNAN.....	8
KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA SORUNU.....	12
VERGİ POLİTİKALARI.....	18
1. BÖLÜM: CEBEL-İ LÜBNAN'DA DİNİ GRUPLAR	20
1.1. MÜSLÜMAN GRUPLAR.....	20
1.1.1 DÜRZİLER.....	20
1.1.2 SÜNNİLER.....	25
1.1.3 ŞİİLER.....	25
1.2. HRİSTİYAN GRUPLAR.....	25
1.2.1 MARUNİLER.....	25
1.2.2 GREK ORTODOKSLAR.....	29
1.2.3 GREK KATOLİKLER.....	30
1.2.4 ERMENİLER.....	30
1.2.5 DİĞER HRİSTİYANLAR.....	31
2. BÖLÜM: 1841-1861 DÜRZİ- MARUNİ ÇATIŞMALARI	32
2.1 1841-1861 YILLARI ARASINDA MEYDANA GELEN ÇATIŞMALARIN TEMEL NEDENLERİ.....	32
2.2 1841 ÇATIŞMALARI.....	36
2.3 1845 ÇATIŞMALARI.....	44

2.4 1860 ÇATIŞMALARI.....	48
3. 3.1 BATI’NIN CEBEL-İ LÜBNAN POLİTİKALARI.....	57
3.1.1 BATI DÜNYASI’NIN CEBEL-İ LÜBNAN POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ETMENLER.....	58
3.1.2 FRANSA’NIN CEBEL-İ LÜBNAN POLİTİKALARI.....	63
3.1.3 BRİTANYA’NIN CEBEL-İ LÜBNAN POLİTİKALARI.....	65
3.2 BATI’NIN CEBEL-İ LÜBNAN COĞRAFYASI ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI VE ETKİSİ.....	70
3.2.1 MİSYONERLİK FAALİYETLERİ.....	72
3.2.2 ŞARKİYATÇILIK ÇALIŞMALARI.....	74
3.2.3 FRANSA’NIN CEBEL-İ LÜBNAN ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL FAALİYETLERİ.....	77
3.2.4 BATI DÜNYASI’NIN EĞİTİM FAALİYETLERİ.....	80
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	89

ÖNSÖZ

Cebel-i Lübnan coğrafyasında Dürziler ve Marunîler arasında gerçekleşmiş olan ve gerek iç nedenlerden gerekse dış nedenlerden kaynaklanmış olan 1840, 1845 ve 1860 tarihli çatışmalar sadece XIX. yüzyıl Osmanlı siyasi tarihi bakımından değil aynı zamanda yakın dönem Ortadoğu siyasi tarihi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Başta Britanya ve Fransa olmak üzere Avrupa devletlerinin de çatışmalara müdahil olmasıyla uluslararası bir boyut kazanan Cebel-i Lübnan sorunu; bu yönüyle Avrupa devletlerinin de bu bölgede gerek siyasi ve askeri gerekse kültürel ve ekonomik yönlerden kurumsallaşmasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Bu açıdan, Cebel-i Lübnan coğrafyası boyutunda 1840-1861 yıllarını dâhilinde yaşanan Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmaların tarihsel bir perspektif içinde ele alınarak gerçekleştirilen bu çalışma; Batı'nın siyasi ve kültürel açıdan Ortadoğu coğrafyasında kurumsallaşması ile Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye yönelik izlediği politikaların yanı sıra bu bölgenin idari açıdan değişimini de açıklamaya çalışmıştır.

Gerçekleştirilen bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi, ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi kütüphanelerinin yanı sıra Milli Kütüphanedeki konuyla ilgili eserlerden de faydalanılmıştır. Çalışmanın birincil el kaynaklarla zenginleştirilmesi amacıyla Başbakanlık Devlet Arşivinden de faydalanılmıştır.

Bu noktada, bana güvenerek, büyük bir sevgiyle ve heyecanla çalıştığım bu konuyu seçmemi sağlayan tez hocam Prof. Dr. Tufan Gündüz'e, değerli vakitlerini ayırıp çalışmam esnasında gerçekleştirmiş olduğu yönlendirmeleri ve destekleri için müteşekkir olduğumu ifade etmek istiyorum. Ayrıca, hem lisans öğrenimimde hem de yüksek lisans öğrenimimde bilgi ve metodoloji yönünden gelişmemi sağlayan bütün hocalarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bununla birlikte, bana bugüne kadar her türlü maddi ve manevi sağlayan babam ve anneme de minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Mehmet Deniz Karakışla

Ankara, 2016

GİRİŞ

1516 TARİHİNDEN 1840 TARİHİNE KADAR OLAN SÜREÇTE CEBEL-İ LÜBNAN'IN İDARİ YAPISI

Cebel-i Lübnan Trablusşam hizasından Sayda (Sidon) sırtlarına kadar, Akdeniz boyunca uzanan ve dar bir kıyı şeriti bırakarak birden yükselen bir dağ silsilesinin adıdır. ‘‘Lübnan’’ kelime anlamı itibariyle beyaz anlamına gelmektedir. Cebel-i Lübnan’ın adını karlarla kaplı, gümüş yeşili, ulu sedirlerle süslü, kireç taşlı doruklarının görünümünden aldığı öne sürülmüştür. Bu bölge Suriye ve Lübnan’dan başka bugünkü Irak’ın bir kısmıyla Filistin’i de içine almaktaydı (Özkaya,2002,s. 4).

Büyük Suriye bölgesinde yaşayan halkın yapısı hem etnik köken hem de dinlere bağlılık açısından büyük farklılıklar göstermekteydi. En eski halk sayılan Araplara, Süryanilere ve Fenikeliler’e sonradan Rumlar, Romalılar ve Türkler gelip karışmıştır. İslamiyet’in yayılması sonucunda Arapça halkın büyük kısmının konuştuğu dil konumuna gelmiş ve özellikle iç kesimlerde İslamiyet halkın çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Fakat bölgedeki Müslüman ahali arasında mezhepsel birlik bulunmamaktaydı. İslamiyet’in esas mezhepleri yanında Mütevaliler ve Dürziler de bölgede varlık göstermişlerdir. Hristiyanlar ise Marunî, Rum (Ortodoks ve Katolik), Süryani, Ermeni (Katolik, Protestan ve Gregoryen) ve benzeri mezheplere bölünmüşlerdir. Müslüman ve Hristiyanların yanında, büyük şehirlerde, Yahudiler de bulunmaktaydı. Bundan dolayı türlü mezheplere bağlı halk arasında sık sık kavgalıklar, anlaşmazlıklar çıktığı bunların zaman zaman silahlı çatışmaya kadar gittiği görülmüştür. Bu çatışmalar tarih boyunca en çok Dürziler ve Marunîler arasında gerçekleşmiştir (Ülman, 1963,s. 244).

Osmanlı Devleti Lübnan’ın idaresine 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında sahip oldu. Osmanlılar, fethettikleri diğer yerlerde olduğu gibi Lübnan’ı da yöre halkının dinî,

kültürel ve sosyal yaşantısına müdahale etmeksizin merkezden atanan valiler ile yönettiler (Keleş,2008,s.132)¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgeyi ele geçirdiği ilk dönemlerde Lübnan bölgesi kabile liderleri arasındaki mücadeleler ile Osmanlı yönetimine karşı ittifaklara sahne olmuştu. 1518 tarihinde Bekaa Vadisi'nin batısında yaşayan Şeyh Muhammet ibn al Hanash'ın Memlük idaresini tekrar kurmak amacıyla başlattığı isyana Ma'an ailesi de dâhil olmuştu. Ma'an ailesinden üç önemli ismin Osmanlılar tarafından tutuklandığı ve pek çok köyün yağmalandığı isyandan sonraki süreçte aynı aile bu sefer Safeviler ile bağlantılı olan Harfuş ailesine karşı mücadelesinde Osmanlı idaresi yanında yer almıştı. Bu olay Ma'an ailesinin Osmanlı idaresi tarafından güvenini kazanmasını sağlamıştı. Bu olay neticesinde Ma'an ailesinden olan I. Fahrettin Sidon-Beyrut sancaklarına sancakbeyi olarak atanmış ve Ma'an ailesi Cebel-i Lübnan bölgesinde kilit konuma gelmiştir (Fawwaz,2007,s. 5).

Yavuz Sultan Selim'in ortadan kaldırdığı Memlük İmparatorluğu Mısır (merkez eyalet) ile Suriye'deki yedi vilayetten oluşuyordu. Gazze, Safed, Özkayak, Şam, Trablusşam, Hama ve Halep. Osmanlılar, Biladüşşam'ın (bugünkü Suriye, Lübnan, İsrail, işgal altındaki Filistin ve Ürdün) idari yapısını hayli basitleştirdi ve bunları dört eyalete böldü.

-Halep

-Şam

-Trablusşam

-Rakka

Lübnan Osmanlı idaresi tarafından atanan ve bugünkü Suriye coğrafyasında bulunan valiler ile yönetilirdi. Osmanlıların fethedilen topraklarda uyguladıkları özgürlükçü sistem Lübnan'daki çeşitli din ve mezheplerin dini, sosyal ve kültürel varlıklarını Osmanlı idaresinde kaldıkları 400 yıl süre ile korumalarını sağladı (Özkaya,2002,s. 5).

¹ Osmanlı İmparatorluğu Suriye'yi topraklarına kattığı dönemde günümüzdeki Lübnan bölgesi bir grup güçlü kabileler temelinde bölünmüş durumdaydı. Özellikle, bu kabileler arasında Tenuhiler ve Arslanlar Bizans Devleti'ne karşı Levanten bölgesini koruma görevi üstlenmişlerdi (Fawwaz,2007.S. 5).

Dağlık Lübnan'da gerek Dürzilerin dini liderleri gerekse Marunî ruhani sınıfı Dürzi elitlerin yönetimi temelinde varlıklarını sürdürmekteydiler. Bu soylu sınıf, Marunî Kilisesi'ne toprak vermekteydi, buna karşılık Kilise de toprakla ilgilenecek işgücü sağlamakta ve takipçilerinin bu yönetici sınıfa saygı duymasını ve koyduğu kurallara uymasını sağlamaktaydı. Dürzi dini sınıfı ise inançlarının gizliliğini yerine getirenler ve onları göz ardı edenler şeklinde ikiye ayrılmıştı. Uygulama içinde olanlar Dürzi elit sınıfının danışmanı olarak ta kabul edilmekteydi. Gerek soylular gerekse reaya sınıfı Padişah'a sadakati biliyorlardı ve politika alanı ile zengin-fakir, üst sınıf-alt sınıf ve elit olan-olmayan gibi hiyerarşik ayrımların farkındaydı. Yerel hiyerarşiyi Osmanlı yönetimi yasallaştırmış ve bu noktada yerel elitlerle uyum sağlamıştı (Makdisi,2000, s. 184).

Osmanlı Devleti'nin Lübnan coğrafyasında hâkimiyet kurduğu 1516 tarihinden 1840 Dürzi-Marunî çatışmasına kadar geçen süre içerisinde Dürzi inancına mensup iki aile olan M'an ailesi ve Şihab ailesi bu bölgenin merkezi yönetime bağlı olarak idaresini üstlenmişti. Bu sebepten dolayı bu iki aileyi tanımlamak aynı zamanda Ma'an ailesi ile Osmanlı yönetimi arasında idari rekabete dayanan sorunları açıklamak büyük önem arz etmektedir.

Ma'an Ailesi İdaresinde Cebel-i Lübnan

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede teşekkül süreci akabinde Dürzilerin Tenuhiler güçlü durumdaydı. Tenuhilerden sonra Dürzilerin liderliğini ele geçiren Ma'an ailesi Osmanlı kaynaklarında Ma'anoğulları olarak geçmiştir². Bazı kaynaklar Ma'anoğullarının soyunu Ma'an b. Zaide'ye bağlarlar (Bağlıoğlu,2006, s.20)³.

Osmanlı Devleti'nin 1516 tarihinde bölgeyi ele geçirmesi ise hem bölge tarihin hem de Dürziler açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemle birlikte Memlûk yönetimi tarafından desteklenen Tenuhi kabilesi bu dönemle birlikte üstün konumunu kaybederken

² XVI. asırda iki büyük ailenin Dürzilere hâkim olduğu görülmektedir: Garpta Buhturlar, Şûf'ta Ma'anoğulları. Müteakip asırlarda, Dürzileri idareleri altına alan nüfuzlu ailelerden Canbulat, Arslan ve zamanımızda bile henüz hepsi Dürziliği benimsememiş olan Şihaboğullarını göreceğimiz gibi, Âl-i Tenûh, Âl-i 'Alamuddin gibi ailelerle Meşâyihu't-Telûkiyyîn, Meşâyihu'l- Melkîn gibi Dürzî şeyhlerinin de tarih sahnesine çıktıklarını görmekteyiz (Şenzeybek, 2011, s.191-192).

³ Bir diğer görüşe göre de Ma'anoğulları, Muktena Bahaeddin zamanında Dürziliği kabul etmiş olmalıdır. Çünkü Muktena Bahaeddin'den yaklaşık yüz yıl sonra Şuf bölgesine gelerek Dürzilerin emirliğini yapmışlardır. Dürzi toplumunun asli unsuru olarak kabul edilen Tenuhilerle ittifak kurabilmeleri ve liderliklerini kolayca kabul ettirebilmeleri Dürziliği erken dönemde kabul ettiklerini göstermektedir (Bağlıoğlu,2006,s. 21).

bölgenin Dürzi kökenli diğer etkin ailesi Ma'an ailesi yönetici konumuna gelmiştir (Hasran,2009,s.51)⁴.

Tenuhilerin Kaysi ve Yemeni diye ikiye ayrılıp birbirleriyle kıyasıya mücadeleleri, Ma'anoğulları'nın bölgede liderliği ele geçirmelerini kolaylaştıran unsurlardan biriydi (Bağlıoğlu,2006, s.21-22).

Yavuz Sultan Selim Mısır seferine çıkmadan önce Dürzileri yanına çekmek için Ma'anoğulları'na sancak beyliği ile birlikte "Dağın Sultanı" lakabını vermiştir. Emir Fahrettin'de Osmanlıların yanında yer alarak bölgedeki konumunu iyice güçlendirmişti. Ancak 1518 yılında İbnu'l Haneş'in isyanına Ma'anoğulları'ndan bazılarının katıldığına keşfedilmesi üzerine 1523 ve 1524 tarihlerinde Dürziler üzerine iki sefer düzenlenmişti. Osmanlı'ya itaat temin edildikten sonraki dönemde Ma'anoğulları'nın bölgedeki güçleri giderek arttı (Bağlıoğlu,2002,s. 22). Fakat bu dönemden sonra da bölgenin 1697 tarihine kadar idaresinden sorumlu tutulmuş olan Ma'an ailesi Osmanlı yönetimine karşı isyan hareketini devam ettirmiştir⁵.

Cebel-i Lübnan'da Ma'an oğulları ailesi bölgede nüfuzlarını kuvvetlendirmek ve hâkimiyet tesis etmek için zaman zaman başkaldırmakta idiler. Bu aileden gelen kimselerin III. Murat (1574-1595) zamanında çıkardıkları isyanı Mısır valisi İbrahim Paşa'nın bastırmasından önce de sık sık isyanlarından bahsedilmişti.

İbrahim Paşa'nın takip ettiği Ma'anoğlu Korkmaz'ın 1585'te ölümünün sonra Dürziler'in başına geçen II. Fahrettin kırık sene kadar emirlik etti (Özkaya,2002,s.6). II. Fahrettin önce Suriye'de mültezim olarak bulunmuş, sonraki ise Sidon-Beyrut bölgesinde

⁴ Aslında Dürzilerin bölgede etkinlik kurması daha eski bir döneme rastlamaktadır. Suriye ve Mısır coğrafyasında egemenlik sağlayan Memlûklüler savaş alanında başarı sağlayan Dürziler'in kendilerine olan bağlılıklarını güvence altına almışlar ve bölgedeki bu feodal yapıyı edinilmiş bir miras olarak kabul etmiştir. (İslam devletlerindeki feodalizm bir miras olarak kabul edilmekteydi) 1516 tarihinde Memlûklülerden Suriye'yi ele geçiren Osmanlı yönetimi Dürziler'in bu ayrıcalıklarını düzenin devamını sağlayan, hukukun uygulanmasından sorumlu ve vergilerin toplanması görevini idame eden bir emirin yönetiminde devam ettirmesini sağladı. Bu uygulama Güney Lübnan'a göreceli bir güvenlik sağladı. Büyük kısmını Maruniler'in oluşturduğu Hristiyanların bulunduğu kuzey Lübnan ise Dürzilerin yönetimi altında varlığını devam ettirdi (Salibi,1971 s. 76).

⁵ Fahrettin el-Din göreve geldiğinde hem Lübnan hem de Suriye coğrafyasında etkili olabilmesi için uygun koşullar mevcut durumdaydı. II. Fahrettin ve ardılları otuz senenin üzerinde bir zaman zarfında Dağlık Lübnan coğrafyasının belirleyici gücü konumunda bulunmuştur. 1667 tarihi ise M'anoğulları ailesinin gücünün son dönemini ifade etmekteydi ki bütün dönemde M'anoğulları ailesi Şuf, Gharb, Matn şehirleri (Şuf ,Gharb ve Matn şehirleri Beyrut'un hinterlandını oluşturmaktadır.) ile Marunî olan Kisravan şehrinde bir kez daha otoritesini güçlendirmişti (Salibi,1973,s. 25).

sancakbeyi olarak görev almıştı. II. Fahrettin 1605 tarihinde Osmanlı idaresine karşı isyan hareketine girişse de Ali Canpolat'ın da yardımına rağmen bu isyandan bir sonuç alamamış fakat Şam Valisi'ne ödediği yüksek miktardaki rüşvetten sonra görevine devam edebilmişti. Bu isyan Akdeniz bölgesinde en aktif Avrupa gücü olan Toskana yönetimi tarafından da desteklenmişti. Bölgede meydana gelen isyanlar Katolik misyonerler açısından büyük bir fırsat olarak nitelendirilmekteydi. Bu dönemde Kisirvan bölgesinin valisi konumunda bulunan Mansur Asaf'ın varlığı ise hem Marunîler hem de Katolik misyonerler açısından büyük bir şans olarak değerlendirilmekteydi. Mansur Asaf aynı zamanda Marunî kökenli Hubaysh ailesini yönetimde önemli yerlere getirirken Toskana Devleti ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Bunun neticesinde Papa XIII. Gregory Marunî Patrikliği'ne yazdığı mektupta Fahrettin'in gerçekleştireceği savaşlarda kendisinin yanında olacaklarını belirtmiştir. Asaf ailesinin bölgede güç kaybına uğraması neticesinde Şam Valisi, II. Fahrettin'i bölgede kontrol sağlaması için Şam'a davet etmiştir. Harfush ailesinin de desteğiyle Safed Sancağında da hâkimiyet kuran II. Fahrettin bu etkisiyle hem Şiiler hem de Bedeviler üzerindeki etkisini de arttırmayı başarmıştı. II. Fahrettin, Toskana idaresi ile olan yakın bağları sayesinde 30.000 kişilik bir askeri güce ulaşırken 30 tane de kale üzerinde de hâkimiyet kurmayı başarmıştı. II. Fahrettin, askeri gücü sayesinde hâkimiyetini Havran bölgesi ve Golan Tepeleri'ne kadar ulaştırma başarısını göstermişti. 1611 tarihinde ise Marunî Piskoposu Toskana idaresi ile Osmanlı idaresi karşıtlığına dayanan bir ittifak oluşturmuştu. II. Fahrettin'in misyonerliğe dayalı faaliyetleri ve Toskana yönetimi ile olan ilişkileri İstanbul yönetimi ile Suriye Valisi Ahmet Paşa el-Hafız'ı bir hayli rahatsız etmişti. Bunun sonucunda II. Fahrettin, İtalya'ya iltica etmek zorunda kalmıştı⁶. Yerine Kardeşi Ma'an Yunus getirilmiş ve bu idareci Osmanlı yönetimi karşısında görevini ancak Bab-ı Ali yönetiminin yerel idarecilerine rüşvet vererek devam ettirebilmişti (Fawwaz,2007, s.6).

⁶ Beş yıllık İtalya sürgünü döneminde II. Fahrettin, özellikle Rönesans dönemi Floransa'sında (1613-1618) yaşamış ve İtalyan şehir devletlerinde eğitimler almıştı. II. Fahrettin, bankacılık, ticaret, yerel hukuk sistemleri ve askeri yapının organizasyonu konularında eğitim almıştı. 1618 yılının Eylül ayında Cebel-i Lübnan coğrafyasına geri dönen II. Fahrettin, bu dönemde hem kaybettiği topraklarda tekrar hâkimiyet kurmayı hem de eski siyasi gücünü kazanmayı başarmıştı. Bu idareciye karşı askeri operasyon düzenlemeyi amaçlayan II. Osman'ın 1622 tarihinde Yeniçeriler tarafından gerçekleştirilen bir darbe ile tahttan indirilmesi ise II. Fahrettin için eski gücünü kazanması bakımından büyük bir şans oluşturmuştu. Bu dönemde II. Fahrettin ilerleyişine devam etmek istemiş ve Şam'da bulunan yerel idarecileri de tehdit etmişti. Bununla birlikte II. Fahrettin, Osmanlı idaresinin etkisinden tamamen kurtulmak için Toskana yönetiminden de hem mali hem de askeri olarak yardım talep etmişti (Fawwaz,2007,s.7).

II. Fahrettin, Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve İran harpleri ile meşgul olmasından istifade ederek "müstakil bir Lübnan devleti" kurmak hayaline geçmişti. Celali reislerinin yaptıklarından örnek alarak sekban toplayıp en az on bin kişilik askeri kuvvet meydana getirmişti (Özkaya,2002,s.6).

II. Fahrettin hâkimiyet sahasını iyice genişletmek için Lübnan'da Safed, Banyas ve Aclun'a kadar uzandı. Canbolatoğlu ile Oruç Ovası Muharebesi'ne katılan Ma'anoğlu Fahrettin bu çarpışmadan kaçıp kalelerinden birine kapanmasına rağmen amacı uğruna çalışmaktan da vazgeçmemiştir.

Ma'anoğlu Fahrettin Avrupa devletleri ile temasta bulunmuş hatta Floransa Dukalığı ile gizli askeri maddeleri bir ticaret antlaşması dahi imzalamıştı. Kuyucu Murad Paşa Celali isyanlarını bastırdıktan sonra, Ma'anoğlu'nu sıkıştırması için oğlu Ali'yi emirliğe, kardeşi Yunus'u da O'nun yardımcılığına getirerek 15 Eylül 1613'te Sayda'da bir Fransız gemisine binerek İtalya'ya geçmiştir. Fahrettin İtalya'da birçok yardım kuvveti temin etmiş ve bunları Suriye sahiline çıkarmış olsa da hem Dürziler hem de Fransızlar Osmanlı güçlerine karşı yenilmiştir.

Sonuçta Ma'anoğlu Ali devlete boyun eğmiş, Osmanlı Devleti de emirlik Ali'de kalmak şartıyla Fahrettin'in Lübnan'a dönüşüne müsaade etmiştir (Özkaya,2002,s.6-7)⁷.

II. Fahrettin'in yönetimi altında Suriye büyük bir refah yaşadı. II. Fahrettin'in ekonomi alanındaki en önemli başarısı ise ipek üretimini Lübnan bölgesine getirip bu ürünü İtalyan şehir devletlerine ihraç etmesi olmuştur. Bu amaçla -özellikle Marunîler olmak üzere- Hristiyan köylüleri varlıklarını devam ettirdikleri Dağlık Lübnan coğrafyasının kuzey bölgelerinden, özellikle de Kisravan bölgesinden, Dürzilerin kontrolü altında bulunan coğrafyasının güney bölgelere göç ettirmiş ve bunun neticesinde Hristiyan nüfusun bu bölgede hem ipek üretiminde hem de zanaat gerektiren işlerde önemli rol almasını sağlamıştır. Dürzilerin nüfusunun ağırlıklı olduğu güney bölgesine Marunî nüfusun yerleştirilmesi politikası Dürzi ve Marunîlerin karışık olarak yaşadığı yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum ise sadece bir bölgenin nüfus yapısını

⁷ II. Fahredin'in 1629 tarihinde Perslere karşı kazandığı sonrasında ise Osmanlı yönetimi dikkatini hem bu yöneticiye hem de Şam bölgesine yöneltmişti. Osmanlı idaresinin desteğiyle Şam yönetimi Toskana idaresi tarafından desteklenen II. Fahrettin'i kuşatmış ve bu idareci 13 Nisan 1635 tarihinde İstanbul'a getirilmiştir (Fawwaz,2007, s.7).

değiştirmemiş bununla birlikte Dağlık Lübnan coğrafyasında kalıcı etkilere yol açacak çatışmaların da önünü açmıştır.

Bölgeye ipek ticaretinin gelmesi ise Avrupalı tüccarların Dağlık Lübnan coğrafyasına yerleşmesi sonucunu doğurmuştur. Avrupalı tüccarların Emir ile arasını iyi tutması ise bu bölgede Avrupalı tüccarların kökleşmesinin yolunu açmıştır. Her ne kadar Sidon bölgenin uluslararası ticaret için son derece önemli olsa da II. Fahrettin Beyrut'taki limanı genişletmiş ve bu şehre bir kale inşa ettirerek şehrin güvenliğini azami seviyeye çıkartmıştır (Fawwaz 2007, s.8) ⁸.

IV. Murat devrinde (1623-1640) Ma'anoğlu Fahrettin gücünü yeniden tesis etmeye çalışırken Sultan Murat da Fahrettin'in nüfuzunu kırmak için Küçük Ahmet Paşa'yı Şam valiliğine atamıştır.

Ma'anoğlu II. Fahrettin ile yapılan mücadele sonucunda Fahrettin kaçtı. Ancak devleti fazlasıyla uğraştıran bu isyana son vermek için Ahmet Paşa isyanın üzerine gitti. Fahrettin, iki oğlu (Hüseyin ve Mesut) ile birlikte yakalanıp İstanbul'a sevk edildi. Fahrettin hapsedildi, bir müddet Yedikule'de tutuldu ve daha sonra Sultan Murat'ın Revan seferine giderken Sivas'tan yolladığı bir Hatt-ı Humayun ile idam edildi (1635) (Özkaya, 2002,s.7).

II. Fahrettin'in Hristiyan yanlısı bir politika izlemesinden cesaret alan Marunîler, güneydeki Suf ve Beka Vadisi'ne göç ederek bölgenin demografik yapısının değişmesine sebep oldular. II. Fahrettin döneminde ipek ticaretini ele geçiren Marunîler her bakımdan zenginleşti.

II. Fahrettin'in idamından sonra Lübnan'da Ma'anoğulları hâkimiyeti büyük darbe yedi. 1660 yılında Lübnan ayrı bir eyalet haline getirilerek Osmanlı Paşaları tarafından bir müddet idare edildi. Böylece bölgenin kontrolünün daha kolay sağlanacağı düşünüldü. Daha sonra ise Ma'anoğulları ailesinin nüfuzu tamamen yok olacak ve Şihabiler bölgede Dürzi toplumunun liderliğini üstlenecekti (Bağlıoğlu, 2006, s.23).

⁸ II. Fahrettin (Fahrettin el-Din) dönemi bazı tarihçiler tarafından bölgenin altın çağ yaşadığı dönem olarak adlandırılmıştır. Bu anlayışa göre, II. Fahrettin bölge topraklarını genişletirken, Dürzi ve Marunîler arasında da uyumu ve beraberliği sağlamayı başarmıştır (Yusri, 2009,s.51).

Ma'anoğulları ailesinden sonra bölgenin idaresinde yine Dürzi kökenli bir aile olan Şihab ailesi Cebel-i Lübnan coğrafyasında etkin konuma gelmiştir.

Şihab Ailesi İdaresinde Cebel-i Lübnan

Şihabiler, 1161 yılında Nureddin Zengi zamanında Emir Munkız liderliğinde Ved'it Teym'e gelerek Hasbiye'den Haçlıları atmış ve bölgenin emirliğini ele geçirmişti. Ancak Dürzi toplumu ilk önce Tenuhi ve Lahmi beyliklerinin beyliklerinin daha sonra da Ma'an ailesinin hâkimiyetini kabul etmişti.

Şihabiler'in Dürziler üzerindeki nüfusu 1697 yılında Emir Ahmet Ma'an'ın ölümü üzerine Reşeya Emiri Beşir B. Hüseyin eş-Şihabi'nin Dürziler tarafından emir olarak seçilmesi ve Osmanlı idaresinin de onaylaması ile olmuştu. Dürziler XVI. yüzyıl boyunca Hristiyanların etkisinde kalmadan bir ölçüde denetim altında tutuldular. Gerek II. Fahrettin'in bu faaliyetleri gerekse Fransızların müdahaleci tavırları ve kimi Dürzî şeyhlerinin Hristiyanlığı benimsemesi Sayda, Beyrut ve Şam'da bir takım hadiselerle yol açtı. Osmanlı Devleti ise kendisine yakın gördüğü Şihaboğulları ailesini destekleyerek düzeni korumaya çalıştı (Şenzeybek,2011,s.192).

Şihab ailesinin ilk dönemleri (1697-1788) bu ailenin kendi içinde anlaşmazlıklara düştüğü ve Sayda, Akra ile Şam'da bulunan Osmanlı Paşalarının Dağlık Lübnan coğrafyasında direkt kontrol sağladıkları bir siyasi yapıyı ortaya çıkartmıştır. I. Beşir (1697- 1707) bu dönemde merkezi yönetim karşısında II. Fahrettin'in idari etkisini genişletme çabalarını devam ettirmiş ve etkisini Cebel bölgesinden Amil ve Filistin bölgesine kadar genişletmiştir. Şihab ailesinin bölgede etkinliğini arttıran en önemli gelişme ise II. Beşir'in öncülü olan Haydar Şihab'ın (1707-1732) 1711 tarihinde Ayn Dara bölgesinde bölgenin önde gelen güçlerinden olan Yemeni kabilesine karşı zafer elde etmesi olmuştur.⁹ Haydar Şihab emirlik etkisini Cübeyl, Bekaa Vadisi ile güney Şuf bölgesine kadar olan coğrafyaya uzatmış ve mukataa sistemini yeniden organize edip bu sistem dâhilinde Şihab ailesinin güçlenmesine olanak sağlamıştır. Haydar Şihab'ın vefatından sonra ise Dürziler arasında iç karışıklıklar meydana gelmiş ve bu dönemde

⁹ 1707 yılında emir Beşir'in ölümü üzerine emir Haydar b. Musa liderliği ele aldı. Bu devirde bazı Hristiyanlar Emir'in yanında görev almakla birlikte asıl güç Dürziler'in elindeydi. Tarım arazilerini de Dürziler işletmekteydi (Bağlıoğlu, 2006, s.24).

Şihab ailesi güç kaybetmiştir. II. Beşir (1788-1840) döneminde ise hem Cezzar Ahmet Paşa'nın hem de Dürzilerin önde gelen isimlerinden olan Beşir Canpolat'ın yardımlarıyla bir kez daha Beşir ailesi gücünü konsolide etmeyi başarmıştı (Fawwaz,2007,s. 9)¹⁰.

XVIII. yüzyılın başlarında iki büyük gruptan Kaysilere mensup olan Şihabilerin emirliğine karşı Yemenilere mensup olan Şihabilerin desteği emirliğine karşı Yemenilere mensup Alamüddinler ayaklandı. 1708-1711 yılları arasında devam eden mücadelede Sayda valisinin de desteğiyle Alamüddinler kısmi başarı sağlasa da sonunda ağır bir yenilgiye uğradılar. Lübnan'ı terk ederek Cebel-i Havran'a yerleştiler. Bu dönemde birçok Yemeni aile Şam'a göç etmek zorunda kaldı.

1711 yılında muhalefeti bertaraf eden Şihâbiler bölgedeki otoritelerini güçlendirdi. Ancak önemli bir Dürzi nüfusun Havran'a göç etmek zorunda kalması Dürzilerin nüfusunu azaltmış, bölgedeki Marunîler'in nüfus içindeki oranı hayli artmıştı. Dürziler'in aralarındaki mücadeleler de Marunîler'in bölgede daha da güçlenmesine neden oldu (Bağlıoğlu,2006, s.26).

1775 yılında Cezzar Ahmet Paşa Sayda Valiliğine tayin edilince emirliği kontrol altında tutmak için Emir Yusuf'a karşı kardeşini ve muhalefet cephesi olarak Canpolatları destekledi. Her iki grubu emire karşı kullandı. İç rekabet çatışmaya dönüşünce 1788 yılında duruma müdahale eden Cezzar Ahmet Paşa Yusuf'un yerine Beşir Şihabi'yi tayin etti. Canpolatların ve Cezzar Ahmet Paşa'nın desteğini alan II. Beşir 1790 yılında Yusuf'un ölmesiyle daha da güçlendi.

Güney Lübnan'da etkili bir konumda olan ve Dürzi Müslüman kimliğine sahip olan Şihab ailesi 18. Yüzyılın ikinci yarısında Uniat Kilisesi'ne bağlı olan Marunîler 'in anlayışı çerçevesinde Hristiyanlığı kabul etti ve aynı dönem içerisinde etkilerini özellikle Hristiyan nüfusun etkili olduğu Tripoli bölgesinden Dürzi ve Hristiyan nüfusun bulunduğu güneydeki Sidon bölgesine kadar uzanan alan olmak üzere bütün Dağlık Lübnan coğrafyasında arttırdı. Bu gelişme aynı zamanda Dağlık Lübnan coğrafyasını Suriye bölgesinden ayıran ve gerek Dürzi ve Marunîleri gerekse diğer Hristiyan ve

¹⁰ Dürzi bir aileden gelen ama sonradan Hristiyanlığı kabul eden Emir Beşir, Emirliğini tartışılmaz bir hale getirmek için zengin ve güçlü aileler olan Arslan, Talhuk ve Abdumelikler'in malları ile ayrıcalıklarını ellerinden aldı. Ancak Canbolatlar'a dokunmadı. Canbolatlar mal ve ayrıcalıklarını koruyarak Şihabiler'in yanında en güçlü Dürzi ailesi konumunda kaldılar. Sonraki dönemlerde en büyük muhalefet Canbolatlar liderliği altında gerçekleştirilmiştir (Bağlıoğlu,2006,s. 25).

Müslüman toplulukları bu coğrafya dâhilinde tek bir hükümetin yönetimi altında toplanması suretiyle ayrı bir siyasi yapı şeklinde oluşmasında önemli rol oynamıştır (Kamal,1971, s.77)¹¹.

1820 tarihinde ortaya çıkan ve vergilerden kaynaklanan ayaklanma ise II. Beşir'in karşılaştığı en ciddi siyasi sorun olmuştur. Bu mesele aynı zamanda mukataa sisteminin işleyişi bakımından da ciddi bir problem teşkil etmiştir. Antelias şehrinde bulunan Mar İliyas Kilisesinde toplanan Hristiyan, Sünni, Şii ve Dürzi kökenli grupların ileri gelenleri Dağlık Lübnan coğrafyasının iki parçaya bölünmesini ve iki tarafında birbirinin ticari işlerine karışmaması talebinde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, farklı inanç gruplarının önde gelen isimleri, II. Beşir'den vergilerin azaltılıp vergi konusundaki adaletsizliklerin giderilmesi ve alınacak vergilerin sadece ipek üretimi döneminde alınması talebinde de bulunmuşlardır. 1820-1821 tarihlerinde meydana gelen bu isyan burjuva sınıfının emirlik yönetimi karşısında bir güç merkezi haline gelmesi ve geleneksel siyasi yapı ile bu yapıda şekillenen ittifakların karşısında ciddi bir alternatif oluşturması bakımından önemli olmuştur. Özellikle Hristiyan kökenli burjuva sınıfı, manasib sınıfını da etkisi altına alarak bu isyan sürecinde etkili rol oynamıştır. Bununla birlikte, kırsal alanlarda etkili olan aileler de hem bu isyanda hem de mukataa sisteminin bozulmasında etkili olmuşlardır. (Fawwaz, 2007,s.10) Shuf, Matn, Kisirvan, Batrun ve Cübeyl bölgeleri ise bu isyan sürecinde II. Beşir'yi en fazla zorlayan ve bu emirin bir yıl Havran bölgesinde kalmasına neden olan bölgeler olmuştur (Fawwaz, 2007,s. 10-11).

1820'li yılların ortasına gelindiğinde Beşir Şihab son güçlü Dürzi idareci olarak kararlı bir şekilde merkezi otoriteyi sağlamayı başarmıştı. Buna karşın, II. Beşir güneydeki Hristiyan burjuva sınıfının da etkisiyle Hristiyanlığı seçmiş ve bu durum Marunîlerin mukataa sistemi içerisinde de etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Canpolat ise Osmanlı'nın Müslüman kimliğinden dolayı bu duruma karşı çıkmış ve Osmanlı idaresini

¹¹ 17. ve 18. yüzyılda Lübnan coğrafyasında sağlanan göreceli istikrarlı ortam Lübnan'ın sosyal ve ekonomik gelişimine müsait bir zemin hazırlamıştır. Bu dönemde ipek üretiminin Lübnan coğrafyasında önemli bir ekonomik faaliyet aracı haline gelmesi sonucunda bu ürünün üretim ve ticaretiyle uğraşan Hristiyan nüfus Lübnan coğrafyasının değişik bölgelerinde arazi sahibi olmuşlar ve bunun sonucunda Lübnan'da bölgelere göre nüfus dağılımı değişiklik göstermeye başlamıştır. Özellikle kasaba ve büyük köylerde yaşayan bu kesim Avrupa ile de ticari bağlar kurmuştur. Yeni gelişen Hristiyan orta sınıfı ve arazi sahipleri tarafından da desteklenen Şihab ailesi bu desteğin de etkisiyle diğer Dürzi feodal aileler üzerinde de hâkimiyetini güçlendirme olanağı bulmuştur. Nitekim güçlü ve hırslı bir emir olan II. Beşir (1788-1840) aydınlanmış despotluk anlayışı ile hem Lübnan coğrafyasında hem de diğer Dürzi aileler üzerinde egemenliğini sağlamlaştırmıştır (Kamal,1971, s.76-77).

II. Beşir'i görevden uzaklaştıracak önlemler alması konusunda uyarmıştır. Bölgesel karşıtlık Osmanlı Devleti'nin Şam ve Akra valilerini de karşı karşıya getirmiştir: Canpolat ailesi Şam valisini desteklerken, Şihab ailesi ise Akra valisinin yanında yer almıştır. Bu çatışma sonucunda Akra valisi Beşir Canpolat tarafından tutuklanırken Dürzi kökenli aileler de mukataa sistemi içerisinde ciddi toprak kayıpları yaşamıştır. Öte yandan, Beşir Şihab ise Marunî Kilisesi'nin desteğiyle siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda gücünü devam ettirmeyi başarmıştır (Fawwaz, 2007,s. 11).

İki Beşir arasındaki yumuşak ilişki, II. Beşir ve Beşir Canpolat arasındaki ilişki, El Cezzar'dan sonra göreve gelen Süleyman Paşa'nın ölmesi ve yerine Abdullah Paşa'nın geçmesiyle değişmiştir. Daha yetenekli ve anlaşması daha kolay olan Süleyman Paşa'nın görevde olması II. Beşir'in sadece güvenliğini sağlamasına yardım etmemiş aynı zamanda O'nun hakimiyet alanını genişletmesine olanak sağlamaktaydı. Abdullah Paşa ise Emir Beşir'den kendisinin belirttiği vergiden daha fazlasını istememesini emretmiştir. Bu isteği karşılamak için hesabındaki parayı vermek zorunda kalmıştır ki zaten aşırı vergilendirmeden dolayı kendisine yönelik bir isyan hareketi bulunmaktaydı. Nihayetinde, Abdullah Paşa'nın aşırı isteklerine cevap veremeyen emir çareyi Havran'a göç etmekte bulmuştur. Kimi tarihçiler bu durumu Dağlık Lübnan'da otoriteyi sadece kendisinin sağlayabileceğini göstermek için Emir'in kullandığı bir manevra olarak değerlendirmektedir. Abdullah Paşa tarafından atanan iki emir de yüksek vergi kotaları karşısında Marunîlerden iki kat fazla vergi almayı çözüm yolu olarak bulmuştur. Bu adaletsiz çözüm yolu ise 1821 tarihinde emirliğini yeniden kurmayı başaran II. Beşir'e yönelik bir isyanın başlamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, vergi yükünün arttırılması Dürzi ve Marunîler arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu ters durum karşısında, Emir II. Beşir iyi karşılandığı Mısır'da bir süre kalmıştır. Beşir Canpolat ise çıkarları doğrultusunda Şihab ailesinden Emir Abbas'ı desteklemiştir (Kisirwani,1980, s.689).

Dürzi liderlerin son güçlü dönemine denk gelen 1825 tarihinde Beşir Canpolat, II. Beşir'in de isteğiyle, Abdullah Paşa tarafından sürgüne gönderildi. II. Beşir ile rekabet içinde olan Beşir Canpolat o dönemde Emir'e karşı olan Dürzi liderlerin yanında saf tuttu. Buna karşın, Dürziler'i yenebilecek güçte olan Hristiyanlar ise Emir Beşir'in yanında yer aldı.

Beşir Canpolat'ın yenilmesi ise bölgenin siyasi yapısında radikal değişikliklere yol açtı. Eski siyasi rekabet yerini Dürziler ve Marunîler arasında mezhepsel temelli rekabete bıraktı. Bu iki grup ise iki önemli faktör temelinde şekillenmekteydi: II. Beşir ile yakın bağları bulunan Marunîler ve İbrahim Paşa'nın bölgedeki politikaları.¹² Bir Marunî olarak Emir Beşir yönetimi boyunca Marunî Patrikleriyle yakın ilişki içerisinde olmuştu (Kisirwani,1980, s.690).

1822-1825 yılları arasında Şihabiler ile Canbolatlar arasındaki mücadele Canbolatlar'ın kaybetmesi ve liderleri Beşir Canbolat'ın Akka'da idam edilmesi ile neticelendi. Emir Beşir'in ordusu Marunîlerden oluştuğu için bu hadise Dürzi-Marunî çatışmasının önemli bir temelini oluşturmaktadır.

Lübnan 1832-1840 yılları arasında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa idaresinde kalmıştır. Bu dönemde Emir Beşir ve Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın istekleri dışında herhangi bir şey yapılmamıştır. 1840 yılında Mısır yönetimine karşı geniş çaplı bir isyan meydana gelmiş ve Beşir, Malta'ya sürgüne gitmiştir. İbrahim Paşa da Lübnan'ı tamamen boşaltmak zorunda kalmıştır (Bağlıoğlu,2006, s.27).

Bölge 1830'lardan başlayan ve 1840'lara dek süregelen ayrılıkçı gruplaşmalara sahne olmuştur. Feodal yapının zaman içinde güçlendiği görülmüştür. Emir adı verilen yerel idarecilerin merkezi otorite boşluğundan yararlanarak güçlendikleri ve Osmanlı idari yönetimi için tehdit oluşturdukları görülmüştür.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa Sorunu

Osmanlı idaresini XIX. yüzyılın ilk yarısında ciddi anlamda sıkıntıya sokan meselelerin başında Mısır valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da bağımsız bir yönetim kurmayı hedeflemesi ve aynı zamanda oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye coğrafyasına

¹² 1838 tarihinde Havran'da ortaya çıkan Dürzi ayaklanmasında İbrahim Paşa Hristiyanların yanı sıra II. Beşir'ye de oğlu Halil komutasında 4000 kişilik bir ordu tahsis edebileceğini deklare etmiştir. İsyân sonunda Dürziler başarılı olamamış ve bir yıl sonra Jabal (Cebel) şehrinde II. Beşir'ye karşı çıkan isyanın sona erdirilmesinde de İbrahim Paşa önemli rol oynamıştır. II. Beşir'ye verdiği desteğin yanı sıra, İbrahim Paşa başarılı bir politika izleyerek Suriye coğrafyasını oluşturan farklı kesimlerin kendisine karşı bir güç oluşturmasını engellemiştir. İbrahim Paşa'nın bu dönemdeki en büyük korkusu ise Hristiyan nüfusun, Dürzi ve Müslümanları da yanına alarak, kendisine karşı isyan süreci başlatma ihtimaliydi (Fawwaz,2007, ss. 12-13).

göndermek suretiyle bu coğrafyayı idaresi altına almayı amaçlaması meselesi gelmiştir. Bu sorun sadece Osmanlı Devleti'ni 300 yıldan uzun süren bir zaman diliminde yönetimi altında bulundurduğu Ortadoğu coğrafyasının sınırları dâhilinde uğraştığı bir sorun olmamış aynı zamanda bu mesele Batı Dünyası'nın da bu coğrafyaya gelip diplomatik ve askeri alanlarda kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı hem Osmanlı Devleti'nin önemli eyaletlerinden birini neredeyse kaybetmenin eşiğine getirmiş hem de Boğazlar konusunun, uluslararası bir soruna dönüşmesine giden yolu hazırlamıştır. Dolayısıyla bu sorunun hem Osmanlı Devleti'ne ve bu devletin idaresi altındaki Suriye coğrafyasına hem de Batılı devletlerin bölgeye yönelik politikalarına olan sonuçlarını değerlendirmek önemli bir noktayı teşkil etmektedir.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorununun başlangıç noktası 1820'li yıllara kadar uzanmaktadır. II. Mahmut, Yunanlıların 1822 tarihinde Girit'te ve sonrasında 1825 tarihinde Mora'da Osmanlı Devletinden bağımsızlık elde etmek amacıyla başlatmış olduğu isyanların bastırılması amacıyla Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan donanma desteğinde bulunmasını istemiştir.¹³ Osmanlı yönetimi bu yardımın karşılığında ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya Girit ve Mora Valiliklerinin yönetimini teklif etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1829 tarihinde Ruslara yenilmesi sonucunda ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya vaat edilen bu teklifler yerine getirilememiş ve Mehmet Ali Paşa bunun karşılığında Suriye Valiliği'ni istemiştir. Bu teklifin Osmanlı yönetimi tarafından kabul görmemesi ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorununu ortaya çıkartmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Kavalalı Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye'ye göndermiş ve İbrahim Paşa da bu süreçte babasının kendisine çizmiş olduğu yol haritasını takip etmiştir.¹⁴ İbrahim Paşa, aynı zamanda bölge sisteminde ortaya çıkan aksaklıkların

¹³ Navarin baskını sonrasında Mehmet Ali Paşa, Mora'nın elden gideceğini ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanacağını anlamıştı. Bu nedenle, 6 Ağustos 1828'de İngilizler ile anlaşarak ordusunu Mısır'a geri çekmeyi kabul etti. Mehmet Ali Paşa'nın pek çok can kaybına, büyük masraflara ve donanmasına mal olan Mora seferinden, Girit adasından başka bir kazancı olmadı. Ancak, Mısır'daki itibarı güçlendi. Bağımsız bir hükümdar gibi, Avrupa devletleriyle kendi adına antlaşmalar imzaladı. Ayrıca bu savaşta hem modern Mısır ordusu yenisavaş taktikleri ve araçlarını denedi, hem de Osmanlı ordusunu yakından tanıdı (Kocaoğlu,1995, s.244).

¹⁴ Öncelikle Mısır kuvvetlerinin İstanbul'u tehdit etmesi sonucunda Osmanlı idaresi İbrahim Paşa'nın Suriye bölgesindeki yönetimini kabul etmiş görünümüne sahip olmuş ama kısa süre zarfında Britanya'nın da desteğini alarak güçlü düşmanı Mehmet Ali Paşa'ya karşı bir saldırı planına geçmiştir (Fawwaz,2007,s. 12).

üzerine gitmiş, kasaba ve şehirlerde meclisler oluşturmuş, ticaret ve üretime önem vermiştir. Ayrıca İbrahim Paşa bu dönemde Dağlık Lübnan coğrafyasındaki ipek üretimiyle de yakından ilgilenmiştir (Fawwaz,2007, s.12).

İbrahim Paşa, Lübnan'ın ayrıcalıklı konumuna son vermesine rağmen sonradan Marunî inancını seçen Emir II. Şihab'ı görevinde bırakmıştır. Uzun yıllar boyunca Lübnan'ı yöneten II. Beşir (1789-1840) o zamana kadar Lübnan'daki çeşitli unsurlar arasındaki geçimsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmasına rağmen tam anlamıyla bir başarı elde edememiştir. II. Beşir, İbrahim Paşa'nın Suriye üzerinde hegemonya kurmasından sonra Lübnan coğrafyasında otoritesini kuvvetlendirmek için Dürzi feodalitesine karşı; Dürzi ileri gelenlerini sürgüne göndermek, topraklarına ve mallarına el koymak gibi tedbirler almıştır. Emir Beşir II. Şihab'ın bu politikalarının yanında İbrahim Paşa'nın izlediği vergi- İbrahim Paşa vergileri Hristiyan ve Müslümanlar arasında eşit bir şekilde dağıtmaya çalışmıştır- ve askerlik politikasına karşı ayaklanan Dürzileri yola getirmek için Marunîler'in silahlandırılması politikaları iki topluluk arasındaki var olan geçimsizliği büsbütün bir düşmanlığa dönüştürmüştür (Ülman, 1963, s.245). Marunîler de bundan güç alarak otoritelerini kuvvetlendirmek için Dürzilere karşı şiddete başvurdular ve Dürzi ileri gelenlerini sürgüne yollayarak mallarına ve topraklarına el koydular. Böylece eskiden beri var olan Marunîler ve Dürziler arasındaki anlaşmazlık daha da şiddetlendi. 1838 yılında gerçekleşen çetin bir çatışmadan sonra Dürziler teslim olmak zorunda kaldılar. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ikinci isyanından sonra 3 Eylül 1840'da Lübnan bölgesinin idaresi tekrar Osmanlı Devleti'ne geçti. Bölgeye çeki düzen vermesi için Serasker unvanıyla gönderilen İzzet Mehmet Pasa Marunîlerden Emir Beşir'i¹⁵ azlederek yerine yine Marunîlerden Emir Kasım'ı tayin etti.

¹⁵ Mısır işgali esnasında gerek Mehmet Ali Paşa'nın gerekse sonradan Marunî inancını seçmiş olan Emir Beşir Şihab II'nin Dürzilere karşı takındığı tutum Dürziler ve Marunîler arasında derin bir uçurumu ortaya çıkartmıştı. Osmanlı egemenliği yeniden kurulduktan sonra, sürgünden dönen Dürzi ileri gelenleri eski yerlerini ve ayrıcalıklarını tekrar almaya, Mısır idarecileri tarafından felaketlerine sebep olduklarını düşündükleri Marunîlerden ve Şihab ailesinden öçlerini almaya başlayınca bu uçurum daha da derinleşmiştir. Buna karşılık Marunîler de yeni isteklerle ortaya çıkmıştır. Gerçekten, Mısır idaresinin son günlerinde Marunîler de İbrahim Paşa'ya karşı ayaklanmışlar ve Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Mısır kuvvetlerine karşı çarpışmışlardır. Şimdi yaptıkları hizmetlerine karşılık Babıali tarafından mükâfatlandırılmaya hak kazandıklarını düşünüyorlar ve Dürziler karşısında elde ettikleri konumdan vazgeçmek istemediklerini belirtiyorlardı. Bu konudaki ısrarları ise Babıali'nin Lübnan çeki düzen verme çalışmalarını ise çok zorlaştırmıştır (Ülman,1963, s.250).

Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı Avrupa diplomasisi açısından da önemli bir yere sahip olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı idaresine karşı gerçekleştirdiği bağımsızlık hareketi çıkarları gereği Avrupa devletleri açısından da ciddi bir şekilde değerlendirilmiş ve her devlet kendi çıkarları doğrultusunda bu meseleyi ele almıştır.

Rusya, Mehmet Ali Paşa isyanı ile en yakından ilgilenen devlet olmuştur. Rusya, olayın gelişmelerinden telaşlanmış ve Osmanlı Devleti'ne yardım etmekte acele etmiştir. Çar Deli Petro'dan beri, Karadeniz'i bir Rus gölü haline getirmek, İstanbul ve Boğazları ele geçirmek, Akdeniz'e inmek isteyen Rusya, epeyce mesafe kat etmişti. Oysa zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu yerine, güçlü bir Mehmet Ali Paşa yönetimi iş başına geçerse, bu emel gerçekleşmeyebilirdi. Hatta Rusya için tehdit oluşturabilecek yeni bir komşu edinebilirdi. Bu nedenlerle Rusya, zayıf Osmanlı yönetimini Mehmet Ali Paşa kuvvetlerine karşı destekleyerek, hem kendisini hem de gelecekteki emellerini garanti altına almak istedi (Kocaoğlu,1995, s.201).

Avusturya, genel politikası nedeniyle iç isyanlara kesin olarak karşı idi. 1830 Avrupa ihtilalleri esnasında, imparatorluk içindeki toplulukların genel bir hareketinden çekinmekteydi. Bu yüzden Avusturya, Mehmet Ali Paşa isyanı esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemiştir (Kocaoğlu, 1995, ss.201-202).

Fransa, 18. Yüzyılın sonlarından beri, buranın önemini görerek, Mısır ile ilgisini kesmemiştir. Mehmet Ali Paşa, Mısır valisi olduktan sonra, burayı Fransız bilim ve teknik adamlarının yardımıyla kısa sürede geliştirmişti. Modern Mısır ordu ve donanması da Fransız subay ve askeri uzmanları sayesinde kurulmuştu. Bu da, Mısır'da Fransa'ya diğer devletlere göre üstünlük ve ayrıcalık sağlamıştı. Mehmet Ali Paşa, aynı zamanda Akdeniz'de İngiliz emellerini sınırlandırmak bakımından da Fransa'nın değerli bir dostu idi. Bu bakımdan genel politika olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ilkesine bağlı kalmakla beraber, isyan boyunca Mehmet Ali Paşa'yı desteklemiştir.

İngiltere, Doğu Akdeniz'de ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında büyük çıkarları olan bir devletti. Mehmet Ali Paşa ve Fransa arasındaki çok yakın ekonomik ve askeri ilişkilerden oldukça rahatsızdı. Bu ilişkilerin Akdeniz'deki İngiliz deniz üstünlüğünü ve çıkarlarını zedeleyeceğini biliyordu. Bu nedenle isyanı iyi karşılamamıştı. Mehmet Ali Paşa'nın güçlü yönetiminin Mısır ve Suriye'ye egemen olması, İngiltere'nin Hindistan'a giden deniz ve kara yolunu tehlikeye sokabilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu, Mehmet Ali Paşa kuvvetleri Anadolu içlerinde ilerlediği sırada önce İngiltere'den yardım istemişti. Ancak, Belçika ve Hollanda sorunu yüzünden Avrupa sorunlarıyla ilgilenen İngiltere, bu yardım isteğini geri çevirdi. Bu sırada Fransa, Mısır'ı desteklediğinden dolayı son çare olarak Rusya yardımı çağrıldı. Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü Mehmet Ali Paşa isyanında Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyen Rusya, yardım teklifini memnurlukla kabul etti. 1833 yılında İstanbul'a bir donanma ile 5.000 kişilik bir ordu gönderdi. Böylece Rusya, Osmanlı Devleti üzerinde etkili bir duruma geçmişti (Kocaoğlu,1995, s.202).

Bu durum, Doğu Akdeniz'de çıkarları olan İngiltere ve Fransa'yı derhal harekete geçirdi. Büyük bir diplomatik atağa kalkan İngiltere ve Fransa Mehmet Ali Paşa üzerinde diplomatik baskı uyguladılar ve Osmanlı ile anlaşma yaparak ilerleyişini durdurması konusunda zorladılar. Bu baskılar sonucunda Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti ile 5 Mayıs 1833'de Kütahya Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşma ile Mehmet Ali Paşa'ya, Mısır ve Girit valiliklerinin yanında Suriye valiliği, oğlu İbrahim Paşa'ya da Cidde valiliğinin yanında Adana'nın vergi toplama hakkı verildi (Kocaoğlu,1995, s.202).

Mehmet Ali Paşa isyanının ikinci bölümü 1839 yılında başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin askeri hazırlıkları ve diplomatik girişimleri sonucunda durumun aleyhine dönmeye başladığını gören Mehmet Ali Paşa, İstanbul'dan bazı isteklerde bulundu. Bunların reddedilmesi üzerine de bağımsızlığını ilan etti. Bu gelişme üzerine, uzun zamandır hazırlıklar yapan II. Mahmut, Hafız Paşa komutasındaki Osmanlı ordularını 1839'da bir bahane ile Suriye'ye sokarak savaşı başlattı. Osmanlı ordusu ile İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu, 24 Haziran 1839'da Nizip'te karşılaştılar (Kocaoğlu,1995, s.204).

Osmanlı Devleti, beklenmeyen bir şekilde yenilgiye uğrayınca, yalnızca Mısır valiliğinin babadan oğula geçmesi koşuluyla, Mehmet Ali Paşa'dan barış istedi. Fakat Mehmet Ali Paşa, ancak Mısır'ı, Suriye'yi, Adana ve Maraş'ı Osmanlı Devleti kendisine vermeyi kabul ederse barışı kabul edeceğini bildirdi. Avrupa devletleri, aralarında yaptıkları görüşmelerden sonra, Suriye'nin tekrar Osmanlı Devleti'ne bağlanmasını kararlaştırdılar.

Mısır meselesi Avrupa devletleri tarafından çözüldükten sonra, İngiltere'nin temel amaçlarından biri de Mehmet Ali Paşa'yı Mısır'dan çıkartmak olmuştur. Palmerston, Viyana elçisi Viscount Beauvale'e gönderdiği 28 Haziran 1839 tarihli talimatta şunları

belirtmiştir: ‘*Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünün korunması, Avrupa barışının selameti tarafından vazgeçilmez bir gerekliliktir ve İngiliz dış politikasının birinci amacı da bunu sağlamak olmalıdır. Bu amaç ise Sultan ile Mehmet Ali Paşa arasındaki çatışma gerekçeleri ortadan kaldırılamadan gerçekleştirilemez. Mehmet Ali Paşa, Suriye’de kaldığı sürece devamlı olarak bir çatışma ihtimali vardır. Bu bakımdan Mehmet Ali Paşa’yı mutlaka Suriye’den çıkarmak, Osmanlı kuvvetleriyle Mısır arasına çölü sokmak gerekmektedir.*’

Fransa’yı, Mehmet Ali Paşa konusunda ikna etmek kolay olmamıştır. Bir ara Fransa ve İngiltere kamuoyu birbirine karşı o kadar cephe almıştır ki iki devlet arasında bir çatışma çıkma ihtimali dahi ortaya çıkmıştır. Fakat sonunda İngiltere’nin isteği dışında Doğu Akdeniz bölgesinde bir değişiklik yapamayacağını anlayan Fransa geri adım atmış ama Suriye’de tekrar Osmanlı yönetiminin inisiyatifine bırakılmamıştır (Ülman, 1963, s.249).

Fransa’nın kabul etmemesine rağmen, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında 15 Temmuz 1840’da Londra’da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayı Osmanlı Devleti de kabul ederek, 4 devletle sonradan bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma ile 4 Avrupa Devleti de Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü garanti etmiş oldular. Mehmet Ali Paşa, Fransa’ya da güvenerek alınan kararları tanımadı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Mehmet Ali Paşa’nın bütün görevlerini aldı ve O’nu asi ilan etti. Bu gelişmenin hemen ardında da Osmanlı, İngiliz ve Avusturya ortak donanması Suriye kıyılarını kuşattı ve Lübnan’a asker çıkarttı. Diğer taraftan, kuzeyden ilerleyen bir Osmanlı ordusu İbrahim Paşa kuvvetlerini yenerek Suriye’den çekilmeye mecbur etti (Kocaoğlu,1995, s.205).

Suriye üzerindeki Mısır kökenli yöneticilerin etkisinin sona erdirilmesi sadece siyasi açıdan değil ekonomik açıdan da önemli sonuçlara yol açmıştır: Britanya’nın elde ettiği zafer bu devlete sadece Mısır’la değil bütün Osmanlı sahasıyla ticaret yapmasının önünü açmıştı. Aslında 1840’lı yıllar Osmanlı’nın bir Avrupa pazarı durumuna geldiği dönemi de ifade etmekteydi. Sosyo-ekonomik alandaki değişimler ise Cebel-i Lübnan coğrafyasında Dürzi ve Marunîler arasındaki ilişkilerin de değişimine yol açmıştı. Marunîlerin ve diğer Hristiyan grupların Avrupalı tüccarlar ile girdiği ilişkiler hem geleneksel mukataa sisteminin aşınmasına hem de Dürzilerin bu coğrafyadaki siyasi etkinliğinin azalmasına yol açmıştı. Bu gelişmeler temelinde II. Fahrettin döneminden itibaren Lübnan’ın kuzeyinden Dürziler’in etkili olduğu güney kısmına doğru etkisini

hissetirmeye başlayan Marunîler Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeye başlamasıyla beraber Lübnan coğrafyasını domine edici unsurlardan birini oluşturmuştur. Marunîlerin etkinliğini arttırması ise asimetrik bir sosyal yapıyı ortaya çıkartmıştır: Geleneksel kabile ilişkileri temelinde varlığını devam ettiren ve belli bir militer güce sahip olan Dürziler ile nüfusunun büyük kısmı kırsal alanda yaşayan ve hem zanaatkârlıkta hem de ticari ve finansal alanlarda önemli aşamalar kaydetmiş olan Marunîler ve diğer Hristiyan gruplar (Fawwaz,2007,s.15).

Lübnan'ın idari yapısı Emirler döneminden sonra iki kaymakamlık dönemini yaşamıştır.3 Eylül 1840'ta Osmanlı idaresinin III. Beşir'i Lübnan Emirliği'ne ataması, Lübnan'daki iç siyasi dengeleri değiştirdi. Dürzi-Marunî feodal beyler arası iç çatışmalar yaşandı.

Vergi Politikaları

Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan coğrafyası politikalarını sadece güvenlik politikaları zemini ile idari zeminde incelemek yetersiz olacaktır. Bir imparatorluk yönetimi olan Osmanlı idaresi açısından vergilerin olabildiğince kesintisiz olarak toplanması bölgede en az güvenliğin ve idari yapının sağlanması kadar önemli bir yer tutmaktaydı. Bu bölümün son kısmında Osmanlı Devleti'nin bölgeye yönelik vergi politikaları genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Bölge toplanacak verginin artırımı amacıyla bölge ikiye bölünmüştür. Buna göre, bu coğrafyanın kuzeyinde Tripoli şehri merkezi oluştururken, güneyinde ise Sidon veya Akra şehirleri merkezi rol oynamaktaydı. Vergilendirme konusunda yaşanan sıkıntılar ise siyasi uçların bir problem haline dönüştüğü dönemlerde ortaya çıkmıştır. Özellikle bölgede karışıklık ve rekabetin ortaya çıktığı dönemlerde, vali, alınan miktarı arttırabilmekteydi. Örnek olarak, Vali Abdullah Paşa bu miktarı 1200 akçeye kadar çıkartmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye yönetiminde bu miktar 5300 akçeye kadar çıkmıştır. Bu miktarın artması bölge halkının yerel yönetime duyduğu tepki ve bölge ileri gelenlerinin kendi sistemini kurmak istemesinin temel nedenlerinden birini oluşturmaktaydı (Ceasar,2000,s. 2).

Merkezi yönetim, valileri kontrol altında tutmak için ve defterdarın bağımsızlığını sağlamak için, özellikle merkezi yönetimle çatıştıkları dönemlerde, görevinden alma

yetkisine sahipti. Bu noktada merkeze bağılı görevliler valilerin kontrol edilmesi ve gerektiğinde bölge yönetiminin yenilenmesinde etkili bir unsur konumundaydı.

Bölgeden halktan toplanan vergiler ve miri adı verilen topraktan alınan vergilerin yanı sıra iltizam adı verilen sistem vergi uygulamalarını oluşturmaktaydı (Ceasar,2000,s.3).

Osmanlı idarî ve iktisadî yönetimi esas itibariyle mirî rejimdir. Mirî rejim; devletin fiilen tam anlamıyla hâkim olduğu bölgelerdir. Bir bölgede devlet hâkimiyetinin varlığını gösteren en önemli unsurlar da, devletin o bölgeden asker çıkarması, vergi alması ve oraya merkezî hâkim kültürünü ikame etmesidir. Sanayi öncesi toplumsal özellikleri yaşayan, enerji kaynaklarının tabîî enerji kaynakları (insan, hayvan kas gücü ile suyun ve havanın kaldırma ve itme gücü) olduğu, ulaşım ve haberleşme imkânlarının buna bağılı bulunduğu ve para ekonomisinin gelişmediği bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin gücünü, hâkim olduğu en ücra bölgelere kadar tatbik etmesi mümkün değildi. Bu coğrafi şartlar ve iktisadî yetersizlikler, Osmanlı Devletini, tabîî şartlara göre bir idare tarzı benimsemeye sevk etmiştir. Osmanlı mirî rejiminin sınırlarını belirleyen en önemli faktör, tabîî coğrafyadır. Anadolu'nun tabîî coğrafyasının uzandığı sınırları, Osmanlı mirî rejiminin sınırlarıdır. Bu sınırlar; güneyde Şam'dan başlayarak Suriye Çölünü hariçte bırakarak Rakka üzerinden güneydoğuya doğru uzanarak Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi içine alıp, kuzeye doğru Tebriz'den Kafkas Dağları'nın batısından Revan üzerinden Batum'a ulaşır (Öztürk,2010,s.327).

Mîrî rejime dâhil bölgelerde vilayetler, merkezden atanan beylerbeyleri tarafından yönetilirdi. Beylerbeyleri, vilayetlerindeki her türlü devlet işlerinden, bu bağlamda asker alınması, vergilerin toplanması, halkın can ve mal güvenliğinin sağlanmasından sorumluydular. Atama ve azilleri doğrudan padişah tarafından yapılırdı, mahallileşme ve feodalleşmeyi önlemek amacıyla, görev süreleri bir veya iki yıl idi (Öztürk,2010,s.328).

Vergi gelirlerinin elde edilmesinde emirler etkili bir güç oluşturmaktaydı. 1697 tarihinde bölgenin yöneticisi konumuna gelen Şihab ailesi bu konumunu Marunîler'in, Fransa'nın da etkisiyle, güçlü konuma geldiği döneme kadar devam ettirmiştir (Ceasar,2000,s.3).

1.BÖLÜM

CEBEL-İ LÜBNAN'DA DİNİ GRUPLAR

Büyük Suriye bölgesinde yaşayan halkın yapısı hem etnik köken hem de dinlere bağlılık açısından büyük farklılıklar göstermekteydi. En eski halk sayılan Araplara, Süryanilere ve Fenikeliler'e sonradan Rumlar, Romalılar ve Türkler gelip karışmıştır. İslamiyet'in yayılması sonucunda Arapça halkın büyük kısmının konuştuğu dil konumuna gelmiş ve özellikle iç kesimlerde İslamiyet halkın çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Fakat bölgedeki Müslüman ahali arasında mezhepsel birlik bulunmamaktaydı. İslamiyet'in esas mezhepleri yanında Mütevelliler ve Dürziler de bölgede varlık göstermişlerdir. Hristiyanlar ise Marunî, Rum (Ortodoks ve Katolik), Süryani, Ermeni (Katolik, Protestan ve Gregoryen) ve benzeri mezheplere bölünmüşlerdir. Müslüman ve Hristiyanların yanında, büyük şehirlerde, Yahudiler de bulunmaktaydı. Bundan dolayı türlü mezheplere bağlı halk arasında sık sık kırılganlıklar, anlaşmazlıklar çıktığı bunların zaman zaman silahlı çatışmaya kadar gittiği görülmüştür. Bu çatışmalar tarih boyunca en çok Dürziler ve Marunîler arasında gerçekleşmiştir (Ülman,1963, s.244).

Cebel-i Lübnan coğrafyasındaki dinsel ve mezhepsel farklılıklar bu coğrafyanın sosyolojik ve siyasi yapısının temel belirleyeni konumunda olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Cebel-i Lübnan coğrafyasında varlıklarını sürdürmüş olan Müslüman gruplar ile Hristiyan gruplar hakkında bilgi verilecektir.

1.1 MÜSLÜMAN GRUPLAR

1.1.1 Dürziler: Dürzi mezhebi 408/1017 yılında Hâkim Biemrillah'ın ulûhiyetinin ilan edilmesiyle oluşmaya başlamıştır. Hâkim'in ulûhiyeti, ilk defa Hasan Haydara el-Fergani tarafından iddia edilmiştir. Ancak mezhebin kurucusu olarak Hamza b. Ali kabul edilir. Hamza b. Ali yardımcılarını da seçerek hareketin fikri yapısını sistematik hale getirmeye çalışmış ve ayrıca hareketi örgütleyerek kurumsallaştırarak bilinçli bir şekilde yeni bir mezhep inşa etmiştir.

Dürzi mezhebi Hâkim Biemrillah'ın şahsiyetinde düğümlenmiştir. Çünkü Dürzilere göre ilahlık onun insani görüntüsünde ortaya çıkmıştır (Bağlıoğlu,2006, s.4)¹⁶.

Dürziler, Mısır'daki Fatımî hükümdar el-Hâkim bi-Emrillah'ın tanrılığına iman edip, bizzat bu hükümdara ibadet etmişlerdir. Hâkim bi-Emrillah da kendi tanrılığını kabul etmiş ve vaazlardan önce “bismillahirrahmanirrahim” yerine “bism'l-hâkimi'l-muhyi'l-mümît” ifadesinin okunmasını emretmiştir (Artokça,2013, s.4).

Dürzilerin inanışına göre ise Hâkim bi-Emrillah bir gece yalnız başına Hulvân kasabasına gelip buradan semaya yükselmiştir ve tekrar geri dönerek insanlara hakikati anlatacak, Yecüc ve Mecüc'ün Mekke'yi işgal etmesine yardımcı olacak, kılıcını Hamza bin Ali'ye teslim edip Kabe'yi yıkacak ve dünyayı yönetme görevini Dürzilere verecektir. Hâkim bi-Emrillah hayattayken onun tanrılığını ilk kabul eden kişi Şeyh Muhammed Derezî isminde bir şahıstır. Dürziliğe adını veren Derezî, Hâkim bi-Emrillah'ın tanrılığını herkese ilan edince halk kendisine saldırmış, bu saldırı sonucunda da hayatını kaybetmiştir. Derezî'nin ölümünden sonra Hâkim bi-Emrillah'ın veziri olmak için birtakım bahanelerle el-Hâkim'in etrafındaki kişileri öldürten ve el-Hâkim'i çok iyi kullandığı iddia edilen Hamza bin Ali, Derezî'nin davasını devam ettirmiş, kendisini Dürzi inanç esaslarının merkezine yerleştirerek bulunduğu coğrafyadaki diğer dinlerin ve felsefî görüşlerin etkisi altında kalarak Dürziliğin temel inançlarını oluşturmuştur ve Hâkim bi-Emrillah'a ibadet maksadıyla Mısır'da gizlice mabetler inşa ettirmiştir. Bu nedenle Dürziler, Hamza bin Ali'yi adeta bir peygamber olarak görmüşlerdir (Artokça,2013, s.5).

Hakim bi-amr Allah al-Mansur b. al-Aziz bi İlah'ın veziri Hamza b. Ali Allah'ın 7 imama hülul ederek nasuti kisveye büründüğüne, son defa da Hakim suretinde görüldüğüne ve kendisinin de onun peygamberi olduğuna dayanan akidelerinin esaslarını neşre başlamıştır. Teferruatı fevkalade karışık olan bu esaslar 4 rükün etrafında toplanır. 1) Hâkim bi-amr Allah'ı Allah bilmek 2) emri tanımak 3) Hududu tanımak 4) Vasayeye riayet etmek (Tekindağ, 1945, s.666).

¹⁶ Başka bir kaynağa göre de Dürzileri Franklara bağlayan bir söylenti de bulunmakta. XII. Yüzyılda Suriye'de kalıp yurtlarına dönemeyen bir kısım Haçlılar, Müslüman baskısı karşısında Comte de Dreux'un kumandasında dağlara çekilmesi ve orada yerlilerle evlenerek İslam ülkesinde bir Hristiyan topluluğu kurmuşlar, Derux adının dönüşümü olan “Dürzi” adını almışlardır (Özkaya,2002, s.13).

1) Hâkim'i Allah bilmek: Hâkim hem Allah hem de insandır. Bu varlık (Allah, Hâkim) vacib al-uluhiya olan yegâne vücut olup, akıl ile idrak edilemediği için makulat-ı aşara'nın dışındadır. Bir çok defa insan ve son defa da Hakim bi-amr Allah suretinde zuhur etmiştir. Fitne ve fesat dolayısıyla gizlendiği yerden, halk günahlarından tövbe ve istiğfar edip de fitne ve fesadı ortadan kaldırdığı zaman tekrar çıkacak ve muvahhitleri (Dürzileri) mükâfatlandırıp, münkirleri de cezalandıracaktır.

2) Emri tanımak: Kaim al-zaman'ı tanımak ta denir. Al-Amr, kaim al-zaman ve diğer birçok isimler ile anılan hep Hamza b. Ali'dir ki, mahlûkatın en şerefliisi olup, insana hulul etmiş bir cevherdir. İlk yaratılan varlık odur. Kâinat ondan zuhur etmiştir. Akl-ı küllidir.

3) Hududu tanımak: İlahi emirleri talim ve telikne memur olanlara hudud denir. Hamza bu ruhani hududun başı olup sayıları kendisi ile birlikte 5'e baliğ olur. Bunlara vezir ismi de verilir ki, bu 5 vezire hamza al- cavahir al- maknuna denilir.

4) Yukarıdaki itakatlardan çıkan ahlaki ve ameli kaideler 7 vazife ile diğer bazı mecburiyetlere le diğer bazı mecburiyetlere inhisar eder ki, bunlara vasaya veya hisal ismi verilmektedir. 7 vazife (al-vaza'if al-sab) İslam dininin esası olan kelime-i şehadet, namaz, oruç, hac ve zekât ile bunlara ilave edilen cihat ve vilayet yerine konulmuştur.

Yukarıda geçen İslami akideler yerine şu 7 vasiyet konulmuştur: 1) Doğru sözlü olmak

2) Mezhep kardeşlerini korumak 3) Âdem'e ve buhtana tapmaktan vazgeçmek

4) iblislerden ve azgınlardan uzak durmak 5) Hakim'in tek tanrı olduğuna inanmak 6) Hakim'in emrine ve fi'line rıza göstermek 7) Teslimiyet (Tekindağ,1945, s.667)¹⁷.

Hâkim bi-Emrillah öldükten sonra onun yerine oğlu Ali Zâhir Billah geçmiş, Ali Zâhir, babasının ilah olduğuna dair görüşleri ret ederek, buna inananları cezalandırmaya başlamıştır. Takip edilen ve cezalandırılan Dürziler de çareyi Lübnan'a kaçmakta bulmuşlardır (Artokça,2013, s.5).

¹⁷ Yukarıdaki yedi vasiyetten başka Dürzilerin riayete mecbur oldukları diğer vasiyetler de vardır ki, bunların en mühimi iffettir. Avam tabakasından ve umumiyetle başka din ve mezhep salıklarından uzak yaşamak manasına gelen inziva da Dürzilerce riayet edilen vazifelerdendir. Halavat'ta içtima edildiği zaman Ukkal dini kitapları okur. Cuhhal ancak bayramlarda bu içtimalara iştirak edebilir. Bunlara ancak bazı şerhleri okuma müsaadesi verildiği için şarrahun denilmiştir. Dürzilerin senede al-id al-şagir ve as-id ail-kabir isimleri verilen ve Ramazan ile Kurban bayramlarına tesadüf eden iki bayramları vardır (Tekindağ, 1945, s. 667).

Dürzi risalelerinin öğretilerinin arka planında İsmaili din anlayışı olduğu görülmektedir. Dürzi din anlayışının içinde pek çok felsefi akımın etkisi olsa da, bunların Dürzi öğretilere yansması daha ziyade İsmailiye aracılığıyla olmuştur. Bu bağlamda Dürzi mezhebi, İsmailiye içinde inkişaf etmiş ve Dürzi düşüncenin temelini de İsmaili kaynaklı fikirler oluşturmuştur (Artokça,2013,s.9).

İsmaili kolunun düşünceleri ve ilk kavramları 9. Yüzyılın ikinci yarısında Şiilik inancı temelinde ortaya çıkmıştır. Yeni dini düşüncelerle bağlantılı olarak imamların kim olacağı konusundaki anlaşmazlık ve yorumlar İsmaili anlayışının ayrı bir mezhep olmasına yol açmıştır.

İsmaililer'e göre bütün dinlerin zahir (açık) ve batın (içsel ve gizli) olarak iki anlamı bulunmaktadır. Zahir dini kaynaklardan da öğrenilebilecek formal yapıyı temsil etmektedir. Açık bir şekilde, edebi, dışsal ve fiziki öğeler zahiriyi, içsel, gizli ve ruhani öğeler ise batıniyi temsil etmektedir (Kais,2011,s.84).

Dürziler Kuran'ın yorumunda İsmaililer'i takip etmiştir. Dürzi doktrini ise buna üçüncü bir öge eklemiştir ki buna göre, kalp ve akıl Allah'a derin bağlılık için gereklidir, sadece ritüel ve kurallar bu noktada yeterli olmamaktadır (Kais,2011,s.89).

Dürzi toplumu, Dürziliğin de etkisiyle iki ayrı sınıfa ayrılır. Sınıf ayrışması din üzerinden yapılır ve dinin sırlarını elde etmiş bulunanlar “ukkal”, dini çok fazla bilmeyenler ise “cuhhal” olarak nitelendirilirler. Dinî otoriteyi sadece “ukkal” sınıfı oluştururken, siyasî otoriteyi hem ukkal hem de cuhhal sınıfına mensup kişiler oluşturabilmektedir. Siyasî otoritenin belirlenmesinde, dinin yeri önemli görülmemektedir. Bununla birlikte dinî otoriteler ile siyasî otoriteler arasında belirli bir istişare sistemi oluşturulduğu iddia edilmektedir (Artokça,2013, s.9).

Ukkal Sınıfı: Mezhebin prensiplerine sıkı sıkıya bağlı olan kişilerdir. Ukkal için sadece ticaretle uğraşanların paraları helaldir. İçki içmemeleri, dürüst olmaları, yeme ve içmede israf etmemeleri gerekir. Bunların bir kısmı küçük ticari uğraşır ve mütevazı bir hayat sürerler. Lüks içinde yaşamaları ise caiz değildir (Bağlıoğlu, 2006, s.114). Ukkal sınıfı da, hâssa ve âmme olarak ikiye ayrılmıştır. Hâssa, dinî bilgisine her anlamda güvenilebilen, âmme ise dinini bildiği düşünülen ve bir kısmı da müçtehit makamında olan kişilerin bağlı olduğu sınıftır. Bunların yanında, yine ukkal sınıfına mensup

ömürlerini ibadetle geçiren, hatta bazı üyeleri ölünceye kadar evlenmeyen, bazı üyeleri hayat boyunca et yemeyen, bazı üyeleri de her gün oruç tutan “etkiya” sınıfı bulunmaktadır. Ukkal kişilerden, hizmetkârlık görevinde sahiptir. Ecevitler, dinî ayinlerini düzenlemekle görevlidirler (Artokça,2013,s.9).

Dürzi mezhebi öğretilerinin yalnızca seçilmiş çok az sayıdaki Ukkal sınıfı arasına hapsedilmesi, mezhep içerisinde sıkı bir cemaat disiplinin olduğunu gösterir. Buna, teşekkül sürecinden itibaren diğer Müslümanlar tarafından dışlanmış olmaları ve merkezi otoritelerce sıkı takip altına alınmaları sebep olmuştur denilebilir (Bağlıoğlu,2006,s.115).

Şeyhü'l Akl Sınıfı: Ukkal'ın başında şeyü'l-Akl denilen dini önderleri vardır. Ancak Şeyh'ül Akl hiçbir zaman Ukkal tarafından seçilememiş devamlı olarak Dürzi siyasetinde etkili olan emirler tarafından atanmıştır (Bağlıoğlu,2006,s.115).

Cuhhal Sınıfı: Dinin gerçeklerine ve sırlarına vakıf olmayan kimselerdir. Dürzilik hakkında çok as şey bilen cahil bir Dürzi'nin, Hâkim'in uluhiyetine inanması ve onun bütün varlıkların yaratıcısı olduğunu kabul etmesi, Akl'ın (Hamza b. Ali) hudutların sebebi olduğuna ve hudutların bütün maddi varlıkların kaynağı olduğuna inanması yeterlidir (Bağlıoğlu,2006,ss.113-114).

Dürziler, ibadetlerini yerine getirebilmek için şehir merkezlerinden uzak ve yüksek tepeler üzerinde Halvethaneler inşa etmişlerdir. Dürzilerin en bilinen ve dinî anlamda bir okul hüviyeti taşıyan halvethanesi, Suriye-İsrail sınırına yakın bir mevkide bulunan Hasbaya kasabasındaki Halvetü'l-Beyda'dır. Önemli dini ve siyasi kararların alındığı Halvetü'l-Beyda'nın yanında Katalib Halvethanesi, Zambakiye Halvethanesi, Muhnise Halvethanesi Dürzilerin çok bilinen diğer halvethaneleridir. Halvethaneler, iç içe geçmiş birçok daireden oluşur. Cuma gecelerinde her iki sınıftan insanlar dış dairede toplanır. Burada verilen vaazdan sonra tatlılar yenir ve bu aşamadan sonra hâssa sınıfının ileri gelenleri iç daireye girerek kapıları kapatır ve iddialara göre İslam'a aykırı konuşmalar yaparlar ve ayinlerini noktalarlar. Dürzilerin Cuma dışında her gün ibadet için üç defa toplanması gerekir. Sabah, ikindi ve akşam vakitleri yapılan bu toplanma ibadetinin belirli bir süresi bulunmamaktadır (Artokça,2013,s.10).

Lübnanlı Dürzîlerin politik tavırlarını en çok belirleyen ve yönlendiren kavram “takiyye” kavramıdır. Dürzîlerin tarih boyunca kendi aralarında veya diğer komşu topluluklarla

yaptıkları ittifakların ve mücadelelerin, Dürzi liderliğine konjonktür değişimlerine ayak uydurma konusunda önemli bir deneyim ve esneklik kazandırdığı, eğilim ve yönelimleri sezinleme yeteneği gelişen Dürzilerin şartlara göre anında müttefik değiştirebildikleri ve diplomatik manevralara girme becerisini gösterebildikleri iddia edilmektedir (Artokça,2013,s.14).

1.1.2 Sünniler: Sünni Müslümanlar, Lübnan'ın üçüncü büyük mezhepsel grubudur. Sünnilerin Lübnan'daki kökenleri ilk İslam ordularının bölgeye vardığı 635 tarihine kadar gitmektedir. Sünniler, Memlüklüler zamanından beri kıyıdaki düzlüklerde ve Beyrut, Trablus, Sayda ve Sur gibi kıyı kentlerinde yoğun olarak yaşamaktadır. Akkar, Bekaa Vadisi ve Lübnan'ın güneyindeki iç bölgelerde de daha çok tarımla uğraşan Sünni nüfus vardır (Athloğlu, 2014,s.47).

1.1.3 Şiiler: Lübnan'da yaşayan Şiilerin büyük kısmı Lübnan kökenli olmakla birlikte az bir kısmı da İran'dan göç etmiştir. Lübnan'daki Şii varlığı, Aвали Nehri ile Celile arasında uzanan Cebel Amil bölgesinde IX. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. (Athloğlu, 2014,s.50).

1.2 HRİSTİYAN GRUPLAR

1.2.1 Marunîler: IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı ve V. yüzyılın başlarında öldüğü tahmin edilen Aziz Marun (Maron) Suriye'nin batısında Asi Nehri kıyılarında Antakya Kilisesi'ne bağlı bir rahip olarak münzevi bir hayat sürmüştür. Marunîlerin kökeni, kurucularının kabri etrafında inşa edilen manastırda toplanan cemaate dayanmaktadır (Taşpınar,2003, s.71). Tarihsel olarak Marunîler Rum Ortodoksluğuna bağlı olan 451 tarihinde Kadıköy Konsilliğinde taraf olan Antakya Patrikliği (Melkitler olarak ta adlandırılmaktadır) ile yakın ilişki içerisindeydi. Marunîler, başlangıçta Rum Ortodoksluğu tarihinin akışı içinde Bizans Hristiyanlığına tam anlamıyla bir bağlılık sergilemeler ve bunun sonucu olarak Doğu Ortodoksluğuna bağlı bir yapı oluştursalar da Suriye Chalcedoniainsmin bir türünü geliştirmişler ve bundan sonraki süreçte Melkit Hristiyanlık anlayışı ile bağını koparmıştır (Rompay, 2006, s.70).

Marunîler için teolojik anlamda en önemli dönüm noktasını 451 tarihinde gerçekleştirilmiş olan Kadıköy Konsülünde alınan kararlar neticesinde pozisyonunu belirlemesi oluşturmuştur.

451 yılında yapılan Kadıköy Konsülünden sonra biri Kadıköy Kilisesi'ne bağlı diğeri de Monofizit olmak üzere Antakya Kilisesi ikiye ayrıldı (Işık,2013,s.20). Bunlardan; Kadıköy Kilisesi taraftarları olarak adlandırılan ve Bizans Ortodoksluğunu benimseyenlere kral taraftarları anlamında Melkitler denildi (Işık,2013,s.20-21). Zamanla müntesipleri artarak bölgede yeni manastırlar kuran Marunî cemaatinin, Hz. İsa'daki insanlık ve ilahlık unsurlarının birbirine denk olduğu şeklindeki Ortodoks diyofizit anlayışın teyit edildiği Kadıköy Konsili'ni (451) kabul ederek karşı tavır almaları, Doğu kiliseleri içinde müstakil bir kilise olma yolundaki ilk ciddi adımları olmuştur (Taşpınar,2003,s.71)¹⁸. Kadıköy Konsili, Aziz Marun'un ölümünden yaklaşık 41 sene sonra toplanmıştır. Marunîlerin, Diofizit öğretiyi desteklemeleri Monofizitçilerle (özellikle Yakubilerle) ciddi bir mücadele içine sokmuştur. VI. Yüzyılda Monofizitçiler 350 keşişi öldürmüş ve birçok Marunî Manastırı'nı yakmıştır. Öldürülen Marunî keşişler, her 31 Temmuz'da Marunîler tarafından anılmaktadır (Atlıoğlu,2014, s.96).

680'de İsa'nın iki tabiatın yanında bir irade ve bir enerjinin var olduğunu kabul eden Monotelizm doktrininin, afroz edilmesine rağmen Melkit Kilisesi bünyesindeki Marun manastırı rahipleri VI. Konsil kararlarını reddetmeye devam ettiler. Melkitler ise VI. Konsil kararlarına uygun olarak İsa'da iki tabiatla birlikte onda iki irade ve iki enerjinin de varlığına inanmaktaydılar. Bunun üzerine Marunîler, Melkit Kilisesinden ayrılarak bağımsız bir şekilde kendilerini örgütlemeye başladılar. İlk tepkilerinin işareti olarak ta kendi manastırlarından bir başrahibi, uzun süredir münhal olan Antakya Melkit Kilisesi patrikliğine patrik tayin ettiler. Böylece Melkitlerle Marunîler arasında da mücadele ve kavgalar başladı (Işık, 2013, s.22).

Bizans, Doğu eyaletleri siyasetinin bir gereği olarak Antakya patrikliğine daha çok Kadıköy taraftarı patrikler atamaktaydı ve bu patrikler Antakya'da değil İstanbul'da ikamet etmekteydi. Bu durum 702 yılına kadar devam etti. Bununla birlikte 742 yılına kadar bir patrik atamak mümkün olmadı ve patriklik tahtı münhal kalmaya devam etti. Ancak kilisede kaos ve enerji devam etti. 745-746'lı tarihlere gelindiğinde ise Marunîler

¹⁸ Marunîler'in Hz. İsa'nın insanlık ve tanrılık unsurlarının birbirine denk olduğu şeklindeki Ortodoks Diofizit (Çift Tabiatçılık) öğretininin teyit edildiği 451'de yapılan Kadıköy (Khalkendon) Konsili'ni kabul ederek Monofizit (Tek Tabiatçılık) öğretiye karşı tavır aldığı yaygın bir görüştür (Atlıoğlu,2014, s. 24).

kendi manastırlarından bir başrahibi patrik seçerek Melkit Kilisesinden ayrıldılar. Marunî Patrikliği'nin ilk defa bu dönemde ortaya çıktığı söylenebilir (Işık, 2013,s.23).

Bununla birlikte Marunî Kilisesi'nin reislerinin Antakya şehrinde ikamet etmedikleri görülmektedir. Dinsel ve politik sebeplerden dolayı onların Antakya'nın dışında bir yerde ikamet etmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Onlar Marun Dağında yaşıyorlardı. Lübnan'a göç ettikleri sonra da dağlarda inşa edilen özellikle Mifuk, Yanuh, Kefarhay ve Kannubin manastırlarında oturdular. Patrikliğın, 939'larda patrik II. John tarafından Lübnan'a taşındığı ifade edilmektedir (Işık,2013,ss.23-24).

Bu süreç kendilerinin bu coğrafyanın diğer azınlık milletlerinden de ayrılmasına da yol açmıştır. Bu noktada, Kemal Salibi bu çıkışı "kırsal alanda yaşayan Suriyeli Hristiyanların şehirli dini sınıfın karşı bir devrimi" olarak nitelendirmektedir. İnançlarından dolayı baskı gören Marunîler yedinci yüzyıl ile 10. Yüzyıl arasında Lübnan'a göç etmiştir. Bu göç dalgası ise Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu Ortadoğu coğrafyasının bir parçası olan Lübnan'ın kuzeyinin Hristiyanlar için bir sığınak durumuna gelmesini sağlamıştır (Haddad,2007, s.30)¹⁹.

Haçlı seferlerinin bölgedeki en önemli sonuçlarından birini ise Marunîler'in Batı ile yapmış oldukları ittifak oluşturmuştur. Haçlı seferlerinin bölgede varlık göstermesi sonucunda Marunîler ile Roma arasında daha katı ilişkiler kurulurken Katolik Kilisesi bağlamında işbirliğinin daha sağlam temeller üzerinde kurgulanmasının da yolu açılmıştır (Rompay,2006,ss170-171). 1182 tarihinde Marunîler Papa'nın otoritesini kabul etmiştir ki bu durum Ortadoğu coğrafyasında ilk Uniat Kilisesi'nin oluşumunu ortaya çıkarmıştır. Birkaç faktör Marunîler'in geleneksel bir siyasi otonomi kurmasını sağlamıştır. Bölgenin dağlık yapısı çevresi Müslüman Araplar ile çevrili olan Hristiyan nüfusun kurumsallaşmasını ve korunmasını sağlamıştır. Lübnan'ın dağlık coğrafyası sayesinde Marunîler gibi iki Müslüman grup olan Şii ve Dürziler'in de Sünni Müslümanlar karşısında kimliklerini koruduklarını görmekteyiz. Böyle bir sonuç ise Dağlık Lübnan'ın farklı kimliklerin karışım noktası haline gelmesini sağlamıştır (Haddad, 2007, s.30).

¹⁹ Yükselen İslam karşısında Marunîler Suriye kültürünün de etkili olduğu kendi kimliklerini geliştirmiş ve Antioch Patrikliği'ni belirleyerek varlıklarını devam ettirmiştir. Saint Maron Manastırı'nın muhtemelen 10. Yüzyılda yıkılması sonrasında Marunîler'in merkezi Dağlık Lübnan coğrafyasına taşınmış ve Marunî Patriği bu coğrafya içerisindeki değişik manastırlarda varlığını devam ettirmiştir (Rompay, 2006, s. 170).

1584 tarihinde Roma’da kurulmuş olan Marunî koleji de Marunî Kilise yaşamının ve eğitiminin Roma kontrolü altında tutulmasında etkili bir araç olmuştur. Joseph Simon (1687-1768), Joseph Aloysious (1710-1782) ve Stephan Evodious (1707-1782) gibi isimler Roma’da eğitim alarak Batı Dünyası’nın değerleriyle Suriye ve Arap Hristiyan değerlerini bağdaştırmayı başarmışlar ve gelecek süreçte gerçekleştirilecek reformlar için önemli bir çata oluşturmuşlardır (Rompay, 2006, s.171).

Haçlılarla Osmanlı fetihleri arasındaki dönem boyunca Marunîlerin genel olarak Kuzey Lübnan’da yaşadıkları bilinmektedir. Nitekim Haçlı seferleri döneminde Kuzey Lübnan’ın Batı Hristiyanlığı için ileri bir karakol vazifesi gördüğü, Haçlıların Lübnan Marunîleriyle sürekli ilişki içerisinde oldukları bilinmektedir. Suriye’yi ele geçirdikten sonra Frenkler bölgede onları kendilerine payanda olarak kullandılar. Bu anlamda Marunîlere, Frenkler Suriye’de kaldıkları sürece onlara her türlü hizmeti sunmuşlardır. Bunun sonucu olarak ta Frenkler bölgeyi terk ettikten sonra da Marunîler asırlar boyu Haçlı efendilerinin hatırasını yâd etmişler ve daima onların geri dönüş ümidi yaşamışlardır (Işık, 2013,s.26).

Marunîlerin dinamizm kazandığı dönem ise Dürzilerin yönetimde etkin olduğu Emirlik yönetimi altında (1516-1842) gerçekleşen süreçte ortaya çıkmıştır. Emirlik yönetimi halifelik temelinde Marunîler’e verilen siyasi otonomi sayesinde bu topluluk ta bir siyasi kimlik oluşturabilmiş ve politika alanında elit bir sınıfı da meydana getirebilmiştir (Haddad, 2007,s.30-31).

Mercidabık Muharebesi (1516) ile Suriye, Lübnan ve Ürdün Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra da bölgedeki Marunîler yönetimden gördükleri müsamahanın yanı sıra coğrafi şartlar sayesinde dinlerini ve geleneklerini korudular. Marunî patriği yönetim tarafından cemaatin başı olarak ‘’emirü-ş Şark’’ ünvanı ile tanındı (Taşpınar,2003, s.72).

XVII. yüzyıldan başlayan ve XVIII. yüzyıl boyunca devam eden Cebel-i Lübnan’daki gelişmeler, Marunîlerin ekonomik ve siyasi açıdan gelişmesine, zenginleşmesine ve siyasi nüfuzlarının artmasına neden olmuştur. Böylece Cebel-i Lübnan emirliğinde Marunîler tedrici bir şekilde yönetimde etkin olmuşlardır. Başka bir ifadeyle, Dürzi feodal ailelerin arazilerinde tarım işçileri olarak çalışırken, Emir II. Fahreddin döneminden itibaren onlar politik meselelerle ilgilenmeye ve Emirliğin iç siyasetinde söz sahibi olmaya başladılar. Böylece zamanla Emirlikte Dürzilerin küçük ortakları

konumuna geldiler. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında gelindiğinde ise Marunîler, Lübnan'ın bütün bölgelerine yayıldılar. Sonuç olarak Şuf, Cezin ve Teym Vadisi gibi Dürzilerin yaşadığı güney bölgelerinde de çoğunluğu ele geçirdiler. Buralarda Kilise ve Manastırlar inşa ettiler. Geniş tarıma elverişli araziler elde ettiler ve giderek zenginleştiler.

Buna paralel olarak kilise de kendine özgü bir biçimde mülkler edindi ve refah seviyesi yükseldi. Emir II. Fahreddin döneminde özellikle Kisravan bölgesinde güçlenen ve zenginleşen Marunîler, Emir II. Beşir döneminde ise bölgeye tamamen hâkim oldu. Cebel-i Lübnan'ın en kuzeyinden bütün bir bölgeye yayılmalarının ardından Marunîler, sosyal statü bakımından Dürziler'e denk yeni bir feodal sınıfı oluşturdu (Işık, 2013, s. 56).

Dağlık Lübnan coğrafyasında ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Fransa, İngiltere ile Çarlık Rusya'sının etkili olduğu Batı müdahalesi Marunîler için yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. 1840 tarihinde başlayan Dürzi-Marunî çatışmasının en önemli sonuçlarından birini de, Fransa'nın da desteğiyle, Lübnan coğrafyasında Marunîler yönetici bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Haddad, 2007, s.32).²⁰

1.2.2 Grek Ortodokslar (Rum Ortodokslar): Lübnan'daki Hristiyanların ikinci büyük kitlesini oluşturmaktadır. 1932 nüfus sayımına göre Grek Ortodoksların nüfusu 76.522'dir. Grek Ortodoksların kökeni, 1054'te Bizans ve Roma Hristiyanları arasındaki ayrışmaya dayanır. Doğu Ortodoks Kilisesi'ne sadık kalan Grek Ortodokslar, Bizans ayin usullerini kullanan kiliselerden biridir. Bu Kiliseler, tarihsel olarak dört önemli Doğu Patrikhanesi'nin (Kudüs, Antakya, İskenderiye ve İstanbul) ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğu Kilisesi, Papa'nın evrensel egemenliğini reddetmektedir.

Grek Ortodokslar, Osmanlı Millet sistemi içinde millet statüsüne sahip Hristiyanlar olarak yaşadı. XIX. Yüzyılda Rusya'nın koruma ve destek sağladığı Grek Ortodokslar,

²⁰ Marunî topluluğu için bir başka önemli gelişme ise Fransız devriminin etkisiyle Osmanlı coğrafyasındaki ulusçu hareketlerin doğrultusunda oluşan Marunî milliyetçiliğidir. XIX. yy'ın ikinci yarısında Fransa ve Marunî kilisesi desteğiyle gelişen bu hareket, bölgenin sosyal, siyasi ve ekonomik gelişiminin Marunî varlığı ile gerçekleşeceğini öne sürmüş bölgede Hristiyan Lübnan Devleti kurmayı amaçlamıştır. Bu amaçla kilise destekli Yusuf Karam Osmanlı otoritesine karşı isyan etmiş ve isyan Osmanlılar tarafından bastırılmıştır (Şöhret,2012, s. 98).

XIX. Yüzyılın başından itibaren siyasi ideoloji olarak Arap milliyetçiliğine doğru kayma göstermiştir (Atlıoğlu, 2014,s.38).

Grek Ortodoks toplumunun fikri ve siyasi çelişkilerine rağmen özellikle Kilise Lübnan'daki kriz dönemlerinde ülkedeki Hristiyanlarla Arap ülkeleri arasına bir köprü işlevi gördü. Modern Lübnan'da, Grek Ortodokslar kentleşmiş ve iyi eğitim almış bir topluluktur. XIX. Yüzyılın ikinci yarısı ve XX. Yüzyılda hızla kentleşen Grek Ortodoks toplumu, Beyrut ve diğer büyük kentlerde (özellikle Sayda ve Trablus) ticaretle uğraştı ve uzmanlaşma gerektiren işlere sahip oldu.

1.2.3 Grek Katolikler (Rum Katolikler): Suriye bölgesindeki Melkit adıyla bilinirler- Lübnan'ın ikinci büyük Uniat toplumdur. 1724'te Grek Ortodoks Kilisesi'nin doktrini tamamen kabul etseler de eski ayin ve uygulamalarını devam ettirmişlerdir. Bizans ayini usulleri izleyen Grek Katolikler, ayinlerde Arapça'yı kullanmaktadırlar. Grek Katolik Kilisesi'nin en yüksek dini lideri, 1930'dan beri Antakya Patriği unvanını kullanan patriktir (Atlıoğlu,2014,s.41).

Grek Katolikler, genellikle ülkenin orta ve doğu kısımlarında yaşamaktadırlar. Beyrut, Zahle ve Sayda en önemli yerleşim alanlarıdır. Diğer topluklara göre daha yüksek eğitim seviyesine sahip olan topluluk üyeleri Araplık ve Grek Katolik kimliklerini sahiplenmektedirler. Ayrıca Grek Katolikler Batı ile Arap Dünyası arasında bu kimliklerini kullanarak politik bir denge kurmaya çalışmışlardır (Şöhret, 2012, s. 99).

1.2.4 Ermeniler: Lübnan'ın en önemli Hristiyan gruplarından biri de Ermenilerdir. Ermenilerin yaklaşık 295 yılında Aziz Gregorius'un çabaları sonucu Hristiyanlığı benimsediği sanılmaktadır. (Atlıoğlu,2014,42) Ermeni kaynaklarına göre Ortadoğu ve Arap topraklarındaki Ermeni varlığı Emevi dönemine kadar dayansa da Lübnan'da kalıcı bir Ermeni varlığı son yüzyılda gerçekleşen göç dalgaları neticesinde oluştu. Haçlıların güne Akdeniz kıyılarını istila etmesinden sonra, özellikle de 1375 yılında Kilikya Ermeni Krallığı'nın yıkılmasından sonra kalabalık Ermeni grupları Lübnan'a göç etti. İlk gelen Ermenilerin çoğu zamanla Lübnan'ın Katolik Hristiyan halkı Marunîlerin etkisiyle asimile olarak Marunî oldu.

1861 yılında Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri Lübnan'ın idaresi hakkında yeni bir düzenleme yapmayı kararlaştırınca Ermenilerin Lübnan ile alakaları yeni bir safhaya

girdi. İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Osmanlı temsilcilerinden oluşan uluslararası konferansın hazırladığı ‘‘Cebel-i Lübnan Nizamnamesi’’ ile Lübnan’a idari, adli ve mali tam bir özerklik bahşedildi (Özşavlı,2014,s.20).

Lübnan Ermenileri, Beyrut’un kuzeydoğusundaki Burç Hammud’da ve Bekaa Vadisindeki Anjar kasabasında yaşamaktadır (Atlıoğlu,2014,s.42).

Lübnan’ın tek Arap olmayan önemli azınlığı olan Ermeniler, farklı etnik ve kültürel kimliklerini, dinlerini ve dillerini korumaya dikkat etmişlerdir. Ayrıca Lübnan, Batı ülkelerinde yaşayan Ermeni diasporası için de kültürel ve ruhani bir merkez olarak işlev görmüştür (Atlıoğlu, 2014,ss.43-44)²¹.

1.2.5 Diğer Hristiyanlar: Lübnan’ın diğer Hristiyanları; Süryani Katolikler, Keldaniler ve Protestanlardır. Ortadoğu Katolik gruplarından olan Süryani Katolikleri Lübnan nüfusunun %1’den daha az bir kısmını oluşturmaktadır. 1932 nüfus sayımına göre ülkedeki Süryani Katolik nüfusu 2.675’ti.

Süryani Ortodokslar olarak bilinen Yakubiler, Lübnan’da %0.5’ten daha az bir nüfusa sahipti. Monofizit (Tek Tabiatçılık) öğretiyi Ortadoğu ve Anadolu’da yayan Urfa (Edessa) Piskoposu Jacop Baradeus’a atıfla Suriyeli Monofizitler ‘‘Yakubi’’ adını almıştır.

Lübnan’ın diğer küçük Hristiyan grubu, Latin Katolikler ve Keldanilerdir. 1932 nüfus sayımında Keldani toplumu sadece 528 kişiden oluşuyordu. Aynı sayımda Latin Katolik nüfus görülmezken 1950’lerden sonra 4.000’lere ulaşmıştır.

Lübnanlı Protestanlar, daha çok XIX. ve XX. Yüzyıllarda Amerikan ve İngiliz misyonerler tarafından mezhep değiştirmiş Hristiyanlardan oluşmuştur. Lübnan nüfusunun %1’den az kısmını oluşturan Protestanlar, iyi eğitim almış orta sınıf yer alırlar. Genellikle, Beyrut’ta ikamet ederler (Atlıoğlu,2014,s.45).

²¹ 1921’den sonra Lübnan’a varan 20.000’den fazla Kilikya Ermenisi Lübnan’daki Ermeni cemaatinin yapısını da değiştirdi. Bundan önce sayıca daha fazla olan Katolik Ermeniler, yeni gelenlerin neredeyse tamamının Ortodoks olması sebebiyle azınlık durumuna düştü (Özşavlı, 2014, s. 26).

2.BÖLÜM

1841-1861 DÜRZİ- MARUNÎ ÇATIŞMALARININ NEDEN VE SONUÇLARI:

2.1 1841-1861 Yılları Arasında Meydana Gelen Çatışmaların Temel Nedenleri

1516 tarihinde bölgenin yönetimini ele geçiren ve bundan sonraki süreçte Cebel-i Lübnan coğrafyasını Şam Valisi'ne bağlı olmak koşuluyla Dürzi inancına sahip olan Ma'an ailesi ve sonrasında yine aynı inanca sahip olan Şihab ailesi aracılığıyla yöneten Osmanlı Devleti, millet sistemi dâhilinde bölgenin yönetimine ilk yönetici olarak Ma'an ailesinden I. Fahreddin'i atamıştır. 180 yıl boyunca bölge yönetiminde söz sahibi olan Ma'an ailesi bu süreç boyunca bölgenin iç işlerinin yönetiminde bağımsız bir şekilde hareket edebilmiştir. Şihab ailesi, bölge yönetimini ele geçirdikten sonra Marunîlik inancını benimsemiş ve bu tercih Şihab ailesinin Batı dünyasıyla olan ilişkilerinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır (Keil,2002,s.16-17).

Dürzi ve Marunîler arasında ortaya çıkan üç büyük çatışmanın gerçekleştiği dönemde yani XIX. Yüzyılda bölgenin idarecisi konumunda bulunan Osmanlı Devleti, sınırları içinde gerek siyasi gerekse sosyal ilişkiler etkileyen bir dönüşüm sürecini yaşamaktaydı. Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmaların arifesi olan 1839 tarihinde kabul edilen Tanzimat Fermanı ile İmparatorluk içinde yaşayan bütün etnik ve dini gruplara eşitlik ve özgürlük temelinde haklar verileceği deklare edilmişti. Bununla bağlantılı olarak, yerel elitlerin Tanzimat'ın tanıdığı haklardan yararlanıp Osmanlı coğrafyasında yaşayan farklı etnik ve dinsel gruplar üzerinde etkinliğini arttırması ise Osmanlı devleti için yönettiği bölgelerde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştu (Makdisi,2000,s. 61).

Tanzimat dönemi reformlarının gerçekleşmesinin önündeki engel sadece iç faktörlerden değil dış faktörlerden de kaynaklanmıştır. Bu dönemde "Doğu Sorunu" XIX. Yüzyıl diplomasisinin temel sorunu konumundaydı. Osmanlı Devleti'ne "Hasta Adam" nitelendirilmesi ışığında yaklaşıyordu ve Avrupa Devletleri 1815 yılındaki Viyana Kongresi sonrasında Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunan Yakın Doğu

coğrafyasına yönelik silahlı müdahaleyi gündemine almıştı. Bu amaç doğrultusunda hem bölgede güçlenmek hem de çıkarlarını korumak amacıyla bölgedeki halklarla işbirliği içerisine girmeyi amaçlamışlardır (Yapp,1987,ss.95-96). Bununla bağlantılı olarak, Britanya ve Fransa'nın Cebel-i Lübnan üzerinde etkili olma mücadelesi Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmalarda oldukça önemli rol oynamıştır. 1830'lardan sonra nüfus ve yerel iktidardaki değişiklikler, köylülerin toprak ağalarına karşı duydukları hoşnutsuzluk ve buna karşın Osmanlı Devleti'nin Batı Dünyası'nı göz ardı ederek bölgedeki karışıklıklar üzerinde doğrudan denetim kurma girişimi, İngiliz ve Fransızların müdahalelerine yol açmıştı. 1840-1850 yılları arasında Lübnan'da sosyal, ekonomik ve siyasi kaynaklı sebeplerle ortaya çıkan huzursuzlukların bölgeyi tamamen karıştırdığı ve bir süre sonra da olayların ciddi bir boyut aldığı özellikle görülmüştür.

Marunîler ve Dürziler arasındaki anlaşmazlıklar ise bu duruma zemin hazırlamaktaydı. Lübnan'ın vadilerindeki başlıca dinsel cemaatler, Marunî Hristiyanlar ve Müslüman kimliği içinde yer alan Dürziler arasında geçmişten beri var olan ortak yaşam bozulmuştu. Yerel bir aile olan Şihab ailesi Osmanlı Devleti tarafından vergi mültezimi olarak kabul edildiği için Şihab ailesi Cebel-i Lübnan coğrafyasının kalıtsal prenslerine dönüşmüş gibiydiler. Aralarında ortak çıkarlar, ittifaklar ve resmi ilişkiler nedeniyle gerek Hristiyan gerekse Dürzi toprak sahibi ailelerin oluşturduğu bir hiyerarşinin başı haline gelmiş durumdaydılar.

Vezir serasker Mustafa Nuri Paşa'ya göre Dürziler ve Marunîler açısından birkaç önemli sebep çatışmalara zemin hazırlamaktaydı. Mustafa Nuri Paşa'nın raporuna göre Marunîler şöyle düşünmekteydi: Vezir serasker Mustafa Nuri Paşa'ya göre Dürziler ve Marunîler açısından birkaç önemli sebep çatışmalara zemin hazırlamaktaydı. Mustafa Nuri Paşa'nın raporuna göre Marunîler şöyle düşünmekteydi: *“Marunîler, Dürzilerin kendilerine öteden beri husumetleri olduğundan kan davasını intikam almak için bir vesile saymışlardır. Aynı zamanda Marunîler kendilerini müdafaaya çalışsalar da kâfi kuvvet toplayamadıkları için Dürziler galebe etmiş ve birçok kimseyi katl ile ev ve kiliselerini tahrip ve mallarını yağma etmişlerdir. Bunun için gasp olunan mallarının istirdadı için kendilerine lüzumu kadar asker ve mühimmat verilmesi lazımdır”*²²

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1841), İrade Dahiliye, Dosya No:744Belge No:006

Mustafa Nuri Paşa'ya göre Dürziler'in isteği şu yöndeydi: *'Adetleri veçhile katil şahsın kısas olunmasını talep eyledikleri halde Marunîler bu gibileri vermemiş ve bu yüzden savaş çıkmıştır. Şihab ailesinin tanassurundan sonra hem mezhepleri olan Marunîlere taraf çıktıkları ve Marunîlerin de Dürzileri tahkir etmeye ve zarar verdirmeye başladıkları ezcümle mescitlerine mahsus olan evkafi Marunîler zapt ederek Kiliselerine tahsis ettikleri, senevi vergiden Dürzilerin hissesine isabet eden kısmın iki mislini tevzi ile kendilerine aldıkları sabit olmuştur.'*²³

Karışıklıklar aslında Lübnan'da III. Napolyon'un Suriye'yi sömürgeleştirme çabalarına bağlı olarak gelişecekti. Gerçekten de Lübnan coğrafyası, Müslüman Dürzilerle Hristiyan Marunîler arasındaki büyük bir mücadeleye sahne olmuştu. Anglikan ve kısmen de Presbiteryen misyonerleri, Dürzileri Marunîlere karşı gizlice kışkırtıyorlardı. Marunîler de Katolik misyonerlerin etkisi ile hareket ediyorlardı.²⁴

Esasen Anglikan ve Presbiteryen misyonerlerin arkasında İngiliz diplomasisinin, Katolik misyonerlerin arkasında da Fransız diplomasisinin olduğuna inanılıyordu. Aslında 1845 yılı ortalarından başlayarak Lübnan'da Osmanlı yönetimine ve bölgedeki feodal yapıya karşı yer yer ayaklanmalar çıktığı, bu arada Dürzilerle Marunîler arasında çarpışmalar olduğu görülmüştür. Bu huzursuzluklar 1859 yılında giderek çoğalmış ve 1860 yılında iki topluluk arasında genel bir gerginliğe yol açmıştır. Bunun sonucunda ise 1860 yılında yalnız Şam kentinde değil daha sonra Beyrut ve birçok kentte iç karışıklıklar olmuştu(Özkaya, 2002,s.4).

Bu durumun bir kaç ana sebebi bulunmaktaydı. Osmanlı idarecilerinin bir kısmının, merkezi otoritenin yetersiz oluşuyla da bağlantılı olarak, keyfi uygulamaları bu istikrarsızlığın temel sebepleri arasında yer almaktaydı. Şihab ailesine mensup emirlerin geleneksel otoriter tutumu ise bölgede gerginliklere zemin hazırlamaktaydı. Buna bağlı olarak bölgenin önde gelen feodal ailelerinin bir kısmının bu yöneticilere karşı muhalif

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1841), İrade Dahiliye, Dosya No:744Belge No:007

²⁴ Elbette ki din faktörü iki halk arasında ortaya çıkan rekabetin temel faktörünü oluşturmaktaydı. Din faktörü iki grubun Dağlık Lübnan coğrafyasında statülerini belirlemeleri açısından en temel farklılaştırıcı faktörü oluşturmaktaydı. Fakat bu faktöre XIX. Yüzyılda ideolojik faktör de eklenmişti: Roma'daki Papalık ve Fransa le direkt ilişki kuran Marunîler, Dürzi feodal sistemin ve bu sistemi destekleyen Osmanlı yönetimi yerine Batı'nın da desteğiyle bağımsız bir siyasi yapı oluşturmayı hedeflemekteydiler. Dürzi ve Marunîler arasındaki ilişkilerde statükunun değişmesi dini farklılık temelinde yeni bir gruplaşma sürecine yol açmıştı. Bu gruplaşma ise çatışmaların XIX. Yüzyıl süresince çatışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Deep, 2000, s.15).

tutumları bölge halkının aralarındaki ilişkileri de olumsuz etkilemekteydi. Marunî dini sınıfın emir II. Beşir ile kurmuş olduğu ittifak ve Marunî halkını da bu ittifaka dâhil etmesi karışık bölgelerde feodal otoritenin sarsılmasına yol açmıştır ²⁵. Fransa'nın Marunîlere olan ilgisinin karşısında İngiltere ve Amerikan Protestan Kilisesi'ne mensup misyonerlerin Dürziler'in yanında yer alması da hem bölgedeki Kiliseler açısından hem de Marunîler açısından sıkıntılı bir durum oluşturmuştur. Özellikle yabancı devletlerin Mısır Valisi'nin Suriye'ye olan müdahalesinde taraf olması ise bölgenin daha da karışmasına yol açmıştır (Ceasar, 2000,s.2).

Batı'nın Ortadoğu coğrafyasına ve bu coğrafya içinde yer alan Cebel-i Lübnan coğrafyasına yönelik ekonomik çıkarlar temelli ilgisi de Dürzi-Marunî çatışmasının önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur. XIX. yüzyılda batı Avrupa'nın sanayi ülkeleri doğu Akdeniz bölgesiyle 17.-18. yüzyılda olduğundan çok daha yoğun bir biçimde ilgilenmeye başlamışlardı. Bu ilgi her şeyden önce, büyüyen Batı metropollerinin gıda ihtiyacının karşılanması, bol miktarda yeni hammadde türlerini acilen talep eden endüstrinin doyurulması ve buharlı gemi taşımacılığının ucuz mal teminini kolaylaştırmasından ileri gelmekteydi. Selanik, İzmir gibi limanların yanında, Suriye-Lübnan limanları da yeni endüstri çağı ticaretinin yoğunlaştığı ve geliştiği merkezler durumuna geldiler. XIX. yüzyılın ikinci yarısından doğu Arap vilayetlerinin tarımsal faaliyetlerinde de buna bağlı niteliksel değişimler görüldü. Şehirler ve şehir hayatının kurumlan, nihayet kültürel ve siyasal planda ideolojik değişimler de buna bağlı olarak hızlandı (Ortaylı,1984, ss.89-90). Hiç kuşkusuz ki Dürziler ve Marunîler arasında ortaya çıkan çatışmalar Batı'nın Cebel-i Lübnan coğrafyasının ekonomik yapısında daha etkili bir aktör olmasının da önünü açmıştır.

Arap milliyetçilik hareketinin bu dönemde kendini göstermeye başlaması da bölgede huzursuzluğun ve ayrılıkçı hareketlerin başlamasında etkili bir faktör olmuştur. Arap milliyetçiliğinin doğuşunda birtakım iç ve dış faktörlerin rol oynadığı görülmektedir. Bir

²⁵ 1840 tarihinde Mısır yönetimindeki Fransa tarafından desteklenen Mehmet Ali Paşa ile İngiltere tarafından desteklenen Osmanlı yönetimi arasında kalması II. Beşir yönetiminin de sonunu getirmiştir. Bu durum ise Osmanlı ve Fransa tarafından desteklenen Dürzi ve Marunîlerin feodal liderlerinin birbirlerine zıt tutumu ile birleşince Lübnan Emirliği'nin de sonunu hazırlamıştır. Bu siyasi süreç ise ayrı bir siyasi yapı kurmayı hedefleyen Marunî orta sınıfı ve köylüleri için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Bundan sonraki dönemde ise farklı dinlere mensup feodal ailelerin Lübnan siyasi yaşamında canlılık göstereceği bir dönemi başlatmıştır (Salibi,1973, ss.77-78).

yandan Osmanlı İmparatorluğunun merkezi ve mahalli yönetiminin bozulduğu göze çarparken, diğer taraftan Avrupa devletlerinin "Şark meselesi" içinde gördükleri Arap sorununa gittikçe artan bir ilgi ve dikkatle müdahale ettikleri görülüyordu. Fransa başta olmak üzere Avrupa devletlerinin Arap âlemiyle ilgilenmeye başlamaları sadece siyasi ve stratejik sahada kendini göstermemesi, fikri ve ticari alanlarda da isbat-ı vücut etmişti. Buna bağlı olarak Avrupa Üniversitelerinde Arapça kürsülerin kurulması ve Avrupa sermayesine dayalı şirketlerin teşkil edilmesi gibi faaliyetler göze çarpıyordu. Arap fikri uyanış hareketini harekete geçiren unsurlar şüphesiz ki Hristiyan Araplar olmuştur. Bu hususta potansiyel gücü teşkil eden Ortadoğu ülkesi de Lübnan'dır. Tabiatıyla Lübnan'ın bu hareketlere beşik olmasının bazı sebepleri vardır. Bunlardan birincisi; Lübnan'ın Hristiyan Araplar vasıtasıyla Hristiyan Batı âlemine yakın kültürel takip eden yıllarda Fransız ihtilali fikirlerini tanıtmak üzere yazılmış eserlerin Arapçaya tercümesi ve buna Arap Dili ve Edebiyatı sahasındaki kitapların da eklenmesi Lübnan'daki fikri hareketliliğin de temel unsurunu oluşturmuştur (Günay,1995, ss.85-86).

2.2 1841 Çatışmaları

1840 yılında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Lübnan'dan çekilince II. Beşir teslim oldu ve Malta'ya sürüldü. Ancak Cebel-i Lübnan'da bu dönemde kargaşa ve başıbozukluk devam etti. Bunun sebebi, III. Beşir'in babası gibi Hristiyan olması nedeniyle son dönemde Şihab ailesinin izlemiş olduğu Marunî yanlısı politikalarını sürdürmesiydi. Bu anlamda Emir III. Beşir selefi döneminde zorla yerlerinden mülklerinden edilip toprakları Marunîler tarafından işgal edilen kişilerden yurtlarına geri dönmek isteyenlere izin vermemiştir. Bunun sonucu olarak Cebel-i Lübnan'ın pek çok bölgesinde gerginlikler ve çatışmalar yaşanmıştır. Çünkü Marunîler, II. Beşir döneminde elde etmiş oldukları kazanımları ve işgal etmiş oldukları toprakları terk etmek istememekteydiler (Salibi, 1993,s.78).

Bu noktada, bölgede savaşa yol açan sebepler arasında Marunîlerin din adamları tarafından desteklenen II. Beşir'in yönetici olmasını Dürziler tarafından karşı çıkılması oluşturmaktaydı. Bu konuyla ilgili Marunî Patriği Yusuf Hubaysh, Dürziler 'in en büyük şikâyetlerinden birisini bu hususun oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Patrik ve büyük emir, savaş tehdidinin ortadan kaldırılması için gerek dağlık alanlardaki gerekse

Biga'daki tartışmalı mülklerin Dürziler tarafından bırakılması gerektiği düşüncesini taşımaktaydı. Patrik ilam yolunu kullanarak gerçekleştirdiği ve askeri yapıya benzer organizasyon ile toplumu örgütlediği bu tarz girişimlerle Dürziler'in geleneksel otoritesinin altını oymayı hedeflemekteydi. İlamlar açık bir şekilde askeri uygulamaydı ve Fransa tarafından da desteklenmekteydi²⁶. Dürzilerin önde gelenleri ise rakiplerinin savaş planlarından haberdardı. Düşmanlığın had safhaya ulaşmasından iki ay önce ılımlı bir kişiliğe sahip olan Numan Canpolat bu ilamların geri çekilmesi için patrikliği kişisel olarak uyarılmış fakat bunun için geç kalmıştı. Protestanların misyonerlik faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için Dürzilerin koruması altına girme olasılığı ise Patrikliğin savaşa girme olasılığını arttırmaktaydı.

Uniat özelliğine sahip olmayan Hristiyanlar Patriğin planlarına karşı çıkıp Dürzilerin tarafında olacaklarını beyan etmesine rağmen, Patrik Yusuf Hubaysh Hristiyanlar üzerinde var olan Dürzi hâkimiyetini ortadan kaldırmayı hedeflediğini açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.

İstanbul yönetimiyle arası iyi olan Richard Wood konuyu gözlemlemiş ve Dış İşleri Bakanı Rıfat Paşa'ya konuyla ilgili bir rapor sunmuştur. Bu raporda Wood, ruhani sınıfın özellikle güney ve doğu Lübnan'da iyi bir plan ortaya koyup etkili bir organize gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Ceasar, 2000,s.91).

Eylül 1841 tarihinde Cebel-i Lübnan'ın yönetiminde ve ihtilafların giderilmesinde yardımcı olmak üzere bir komisyon kuruldu. Komisyonda, Dürzi ve Marunî toplumunun yanı sıra diğer Hristiyan ve Müslüman gruplarda temsil edildi. Bununla beraber Patrik Yusuf, Marunîleri Dürzilere karşı kışkırtmaya devam etti. Fransızlardan para ve silah yardımı gören Marunîler, Dürzi bölgelerine yerleşerek buralarda çoğunluğu teşkil etmeye başladılar. Sonuç olarak 13 Ekim 1841 tarihinde iç savaş başladı ve Cebel-i Lübnan kan gölü haline geldi (Gökbilgin,1946,s.37). Marunîler çatışmaların başlamasıyla birlikte Fransa'dan hem olaylara müdahale etmesini hem de silah ve asker göndermesini istemekle gecikmedi. Misyonerlere gelince, onlar da Dürzilerin Lübnan'dan çıkarılmaları

²⁶ Osmanlı "Millet Sistemi" farklı dini gruplara barış içinde yaşama olanağı sağlayıp, farklı dini grupları zulme uğraması ya da yurtlarından çıkartılması gibi istenmeyen durumlardan da kurtarmaktaydı. Fakat millet sistemi farklı inanç grupları arasında kutuplaşmaya da yol açmaktaydı. Bu sistem içerisinde varlığını devam ettiren Maruniler'de Dürzi feodal liderlerine karşı dini bağlılık içerisinde karşı çıkma fırsatı elde etmişlerdi (Deep, 2000, ss.15-16).

gerektiği konusunda Marunîleri kışkırtmaya devam ettiler. Bu dönemde Marunîlerle ilişkilerini geliştirmek ve onların dostluğunu kazanmak isteyen İngilizler, bu konuda başarısız olmaları üzerine III. Beşir'i desteklemekten vazgeçtiler. Bu gelişmeler III. Beşir'in yönetimden düşmesini sağladı (Salibi,1993,s.84).

Bundan önceki dönemlerde barış içinde bulunan kasabalar bu dönemden itibaren din farklılığına dayalı çatışmaların ve kanlı olayların merkezi haline gelmişti. Karşılıklı saldırıların arttığı bu dönemde, Dürziler'de Jezzine, Abayh, al-Hadah ve Baabda gibi kasabalarda saldırı durumuna geçmişlerdi (Deep,2000,s.16). Durumun vahameti Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ait olan belgelerde de açık bir şekilde görülebilmektedir. Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ait olan bir belgede şu ifadeler kullanılmıştır: Bazı tahrikler neticesinde Cebel-i Lübnan sakinleri arasında karşılıklı iftira ve yalan haberlerin de etkisiyle silah ve mühimmat biriktirildiğine dair haberimiz olmuştur. Hükümet ise bu duruma mahal veren fesatlığa ve öfkeye yol açarak genel asayişin ihlaline neden olarak devletin düzenini ret edenlerin cezaya çarptırılmasını beyan eder. Ve her kim ki karışıklığa yol açacak bir harekete cüret ederse karşılık olarak cezaya çarptırılacağını yazıyla ilan eder. Osmanlı Devleti'nin bölgeye Osmanlı müdahalesi de iki tarafın intikamcı tavırlarından vazgeçmemesini engelleyememiştir (Deep,2000,s.16).

Bölgenin restorasyonu sürecinde Osmanlı yönetimi ve dost olarak nitelenen devletler yerel otoriteler ile idari alanda istikrarın ve barışın sağlanması için işbirliğini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Statükonun başlangıçta, Fransa'nın çıkarları doğrultusunda, sağlanmasına rağmen Mehmet Ali Paşa'nın ve müttefiki II. Beşir'nin devrilmesi siyasi alanda ciddi bir gerilemeye sebep olmuştur. Britanya'nın devlet görevlileri ise yerel unsurların birbirleriyle çatışan taleplerini uzlaştırma ve bu süreçte standart bir yaklaşımı uygulama girişiminde bulunmuştur. Bir denge siyaseti gütmeyi hedefleyen Britanya yönetimi Marunî din sınıfı, feodal liderler, yerel Osmanlı otoriteleri ve emirlere eşit mesafede yaklaşma çabası içine girmiştir.

Fransa ise emirin idari görevlerinin engellenmesinin Osmanlı otoritesinin hızlı bir restorasyon sürecine girmesi için önemli bir ikna unsuru olacağını düşünmekteydi. Bouree ve Patrikliğin itiraflarına göre Fransa Dağlık Lübnan coğrafyasında barışın ve istikrarın sağlanıp bir önceki emirin hâkimiyetinin tekrar restore edilebilmesi için savaşın gerekliliği konusunda nasihatte bulunmuştur. Gerektiğinde güç kullanılarak Dürzilerin

göstereceği direncin kırılması ise bu süreçte en önemli unsurlardan birini oluşturmaktaydı. Bouree Guizot'a yazdığı mektupta Fransa'nın çıkarları doğrultusunda sistemin istikrar kazanmasının tek yolunun Hristiyanların kazandığı Dürziler'in ise kaybettiği bir çözüm yolu olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir (Ceasar,2000,s.95).

Britanya ise görevdeki emirin usulüne uygun idari önlemler alması ve bütün tarafların yasal otoriteyi tanınması gerekliliğinin üzerinde durmuştur. Avusturya yönetimi de Britanya ile aynı görüşleri paylaşmaktaydı, Prusya'da Britanya tarafının ortaya çıkarttığı plan doğrultusunda politikalarını belirlemekteydi. Rusya'nın temsilcisi Basili Marunî din sınıfının politika ve amaçlarına kuşkucu bir gözle bakmakta, aynı zamanda bir takım güçlü önkoşullarla Fransa karşısında İngiltere'nin pozisyonunu desteklemekteydi. Dürzi liderler ise hem mevzi kazanmak hem de etkinliklerini devam ettirebilmek amacıyla bu durumu kendileri için bir fırsat olarak değerlendirmekteydi (Ceasar,2000,s.96).

Sultan'ın bakanları ise tam bir görüş birlikteliği oluşturamamaktaydı. Muhafazakâr kesim reformcuların politikalarını eleştirirken Osmanlı Devleti'nin en hassas bölgelerinden birini oluşturan Ortadoğu coğrafyasında Avrupa'nın reform hareketlerini dikte etmesinden rahatsızlık duymaktaydılar. Rıfat Paşa, İzzet Paşa ve Selim Paşa gibi reformcular ise Avrupalı güçlerin gerek merkezi yönetimde gerekse eyaletlerde gerçekleşmesini istediği reform hareketlerine karşı ılımlı bir tutum sergilemekteydiler. Özellikle Suriye Valisi olarak atanan Necip Paşa önderliğinde muhafazakârlar bölgede Avrupa reformlarına karşı bir direnç oluşturma çabası içine girmiştir. Bu grup yabancı konsoloslukların idari alanda etkisini arttırmasını sağlayacak düzenlemeler yerine Mehmet Ali Paşa yönetiminin etkin olmasına daha yakın bir duruş sergilemekteydiler (Ceasar, 2000, s.97). Bu durumla bağlantılı olarak Selim Paşa yazdığı raporda Dürziler ve Marunîler arasında daimi bir emniyet yaratabilmek için üç şekil düşünmekteydi: '*a) Dürziler ile Marunîler arasında emaret ve vergilerini ayırmak ve bunu zapt-u rapt altına almakla hüsn-ü idarelerini temin edebilecek bir nizam-ı tesis oluşturmaları. b) Beşir Kasım'ın azli ve yerine yine Şihab ailesinden ve iktidar erbabından birinin nasbı c) Malta'dan İstanbul'a gelen eski emir Beşir'in bazı şartlarla tekrar emirliğe tayin edilmesi.*'²⁷

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1842), İrade Dahiliye, Dosya No:745 Belge No:003

Bunun üzerine Serasker, Cebel-i Lübnan'da asırlardır uygulanan usul yerine yeni bir idare tarzı tesis etti. Cebel-i Lübnan'ı doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlayıp merkezden atanacak bir paşanın idaresine vererek yerli memurlardan oluşan meclisi kaldırdı ve muhtariyet idaresine son verdi. Bu idare tarzının tesisine Marunîler tepki göstermişlerdi. Çatışmaların bir türlü önü alınmıyordu. İşe Avrupa Devletleri'nin konsolosları da müdahale ediyorlar ve her geçen gün yeni isteklerde bulunuyorlardı. Fransa ve Rusya sefirleri Şihab ailesinden bir Hristiyan'ın tayin edilerek muhtariyet idarenin yeniden tesisini istiyorlardı (Keleş,2008,s.134).

Ocak 1842'de Osmanlı Devleti Cebel-i Lübnan'daki olaylara el koydu. Sultan Abdülmecid Cebel-i Lübnan'daki kaos ve anarşiyi ortadan kaldırmak ve en önemlisi de tarafları uzlaştırmak için bölgeye Mustafa Nuri Paşayı gönderdi. Ayrıca Emir III. Beşir'i azlederek, yerine Ömer Paşa'yı atadı. Böylece Osmanlı Devleti ilk defa Cebel-i Lübnan'a dışarıdan bir yönetici tayin ederken, Emirlik düzeni de fiilen sona ermiş oluyordu. Bununla birlikte Cebel-i Lübnan'la ilgili düzenlemelerden hiçbir etnik veya dini grup tatmin olmadı. Dürziler, Osmanlıların kendisini desteklemelerini ümit ediyordu. Buna karşılık Marunîler ise Dürziler tarafından kendilerine verilen zararın tazminini, el konulan mülklerin iadesini ve Ömer Paşa'nın yerine II. Beşir veya oğlunun yeniden emir olarak atanmasını istemekteydiler. Fransızlar her zaman olduğu gibi bu konuda Marunîlerin yanında yer alırken, İngilizleri se Dürziler'i desteklemekteydi. Avusturya ise Marunîlere sahip çıkmakta Fransızlardan geri kalmamaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bölgeye göndermiş olduğu Ömer ve Nuri Paşaların bütün çaba ve girişimleri sonuçsuz kalmaktaydı (Akarlı, 1993, s.27).

1842 tarihinde Ömer Paşa, bölgenin idaresine Marunîleri de dâhil etmiştir. Ömer Paşa Marunîleri bölgenin idari yaşamına dâhil ederek bu inanç grubunun da Dağlık Lübnan coğrafyasında eşit haklarda yaşayabileceğini göstermeyi hedeflemiştir fakat bu politika Dürzilerde rahatsızlığa yol açmıştır. Ömer Paşa Marunîlerin gözünde önemli bir konuma gelirken Dürziler ise geleneksel konumlarının zayıfladığını savunmuşlardır. Dürzilerde hem Osmanlı yönetimine hem de Marunîlere karşı oluşan güvensizlik, Marunîler açısından bu halka bir darbe vurmak için fırsat olarak görülmüştür (Deep,2000, s.16-17). Beyrut'taki İngiliz konsolosu Huge Rose, 1842 yılının ilk aylarında Ömer Paşa'ya yeni görevinde samimi bir şekilde destek verdi. Fakat Ömer Paşa'nın İngiliz ve Dürzi feodal ailelerden aldığı destek uzun sürmedi. Ömer Paşa'nın Cebel-i Lübnan'da kendi otoritesini

ve Osmanlı'nın doğrudan yönetimini tesis etmesi, feodal ailelerin bağımsızlığını ve yerel otoritesini tehdit ediyordu. Şihab Emirliği'nin egemenliğinden kurtulan Dürzi feodal liderler, Osmanlı otoritesi altına girmekte büyük ölçüde isteksiz davrandı. Ayrıca Ömer Paşa'nın bazı Marunîlere resmi görevler vermesi Dürzi liderlerin Osmanlı yönetimine karşı şüphelerini arttırmıştı (Atlıoğlu, 2014, s.144-145).

1842 tarihinde Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya elçileri ile Osmanlı temsilcileri Cebel-i Lübnan sorununa sürekli bir çözüm bulmak amacıyla İstanbul'da toplandı. Toplantıda taraflar, Cebel-i Lübnan'daki Marunî Dürzi anlaşmazlıklarına bir çözüm bulamayacaklarını anladılar. Bu anlamda İstanbul'da yabancı devlet konsolosları ve temsilcileri ile yapılan görüşmelerde, Cebel-i Lübnan'da "İki Kaymakamlık" düzeninin, karışık yerleşim bölgelerinde gerginlikleri, çatışmaları arttıracığı bilinmesine rağmen yine de Dürzi ve Marunî toplumlarının ayrı kaymakamlıklar altında toplanması düşüncesinin benimsendiği görülmektedir (Akarlı, 1993, s.28). Serasker Mustafa Nuri Paşa ise konuyla ilgili olarak şu tespitlerde bulunmuştu: Bundan sonra Cebel-i Dürüz, Sayda eyaleti müşirleri nezaretinde olmak üzere bunlar tarafından Dürzi ve Marunî taifelerinden her birine kendi içlerinden birer kaymakam nasb ve tayini suretiyle idare olunacağına göre bu kaymakamların mevcutların en iyisinden intihabı lazımdır. Ve bu hususta Canpolat ailesinden veya Arsan ailesinden diğer birinin Marunîlere nasb edilmesi münasiptir. Bir fesat çıkmaması için Cebel'de yeter derecede asker bulundurulması zaruri olacağından Ömer Paşa'nın yanında bulunmuş olan askerlerin Cebel'in merkezi mesabesinde bulunan Beyduddin de alıkonulması lazımdır.

Sonuç olarak İngiltere, Rusya, Fransa ve Osmanlı Devleti'nin birlikte önerdikleri bu planla Lübnan'ın Ocak 1843 tarihinden geçerli olmak üzere Kuzeyde Marunîler ve güneyde Dürziler şeklinde iki ayrı idari bölgeye ayrılması kabul edildi (Akarlı, 1993, s.29).

Cebel-i Lübnan'da mezhepsel temelli meselelere çözüm olarak sunulsa da daha başlangıçta kendi için zafiyetler taşıyordu. Beyrut-Şam yolunun sınır kabul edildiği coğrafi bölünme, kuzeyde Marunîlerin, güneyde Dürzilerin yaşadığı varsayımdan hareket ediyordu. Oysa gerçekte Marunî kaymakamının yönetimi altındaki kuzeyde Hristiyan

Metn bölgesinde çok sayıda Dürzi nüfusu vardı.²⁸ Yine Dürzi kaymakamının yönetimi altındaki Deyr el-Kamar bölgedeki en büyük Hristiyan kasabasıydı. Metternich'in önerdiği planda Marunî kaymakam kendi toplumunu, Dürzi kaymakam kendi toplumunu yönetecekti. Uygulamada ise her iki kaymakam kendi bölgeleri içinde diğer mezhepten feodal ailelerin ve köylülerin meseleleriyle yüzleşmek zorunda kaldı. (Salibi, 1993, s. 62-63).

Bu meseleyi aşabilmek için Osmanlı yönetimi, kaymakamların hukuki yetkilerini kendi bölgeleriyle sınırlandırmaya karar verildi. Mustafa Nuri Paşa'nın bu hususla bağlantılı olarak sunduğu rapor Osmanlı Devleti'nin bu konuya verdiği ehemmiyeti de göstermektedir. Serasker Mustafa Nuri Paşa'nın raporuna göre bu hususlar ön plana çıkarılmalıdır: *'Bundan sonra Cebel-i Dürüz, Sayda eyaleti müşirleri nezaretinde olmak üzere bunlar tarafından Dürzi ve Marunî taifelerinden her birine kendi içlerinden birer kaymakam nasb ve tayini suretiyle idare olunacağına göre bu kaymakamların mevcutların en iyisinden intihabı lazımdır. Ve bu hususta Canpolat ailesinden veya Arsan ailesinden diğer birinin Marunîlere nasb edilmesi münasiptir.'*²⁹

Osmanlı Devleti'nin, kaymakamların hukuki yetkilerinin kendi bölgeleriyle sınırlı kalsın önerisi Dürzilerin destekçisi olan İngiltere tarafından desteklenirken Fransa tarafından kabul görmedi. Rusya ise Grek Ortodoksların nüfusunun büyüklüğünü neden göstererek üçüncü bir kaymakamlığın kurulmasını istedi. Yeni sistemin bir meselesi de kaymakamların seçimiydi. Soylu bir aileden gelen ve ılımlı bir kişilik olarak tanınan Marunî kaymakam Emir el-Lami toplumu tarafından genelde kabul edilebilir bir yöneticiydi. Fakat Dürzi kaymakamının kim olacağı çok tartışmalıydı. İngiltere iyi ilişkilere sahip olduğu Said Canbulat'ın kaymakam olmasını istiyordu. Canpolat'ın kaymakam olması Dürzi bölgesinin İngiltere'nin nüfusu altına girmesi manasına

²⁸ Bu kısmi özerkliğe dayalı bu sistem sorunları çözmekten çok XIX. Yüzyılın sosyal realitelerine dayanmadığı için yeni sorunlar ortaya çıkartmıştır. Eğer sadece Lübnan coğrafyası iki bölgede homojen bir nüfusa dayalı demografik yapıya sahip olsaydı çift kaymakamlık idari sisteminin devamlılığı da sağlanabilecekti. Fakat bu sistem Protestan, Katolik ve Rum Ortodoks gibi farklı mezhepleri dikkate almamıştı. Zaten güney ve kuzey bölgeleri de homojen bir yapıda değildi. Bölgenin güneyi daha heterojen bir nüfusa sahipti, Marunîlerin yönetiminde bulunduğu kuzeyinde ise Hristiyanlar toplam nüfusun üçte ikisini oluşturmaktaydı. Marunî liderler, Patrikliğin önderliğinde kendilerini Osmanlı idaresinden bağımsız kılabacak ikinci bir plan oluşturma çabası içine girmiştir. İşte bu anlayış, Batı'nın da bölge işlerine daha fazla müdahil olmasını sağlayacak yeni gerginlik ve çatışmalara yol açmıştır (Deep,2000, s.18).

²⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1842), İrade Dahiliye, Dosya No:745 Belge No:006

geliyordu. Osmanlı yönetimi ise Yazbaki Dürzileri'nin yabancılaşmasını engellemek için onların arasından birinin kaymakam olmasını istiyordu. Böylece 5 Dürzi ailesinin isteğiyle Emir Ahmet Arslan kaymakam oldu (Salibi,1993, s.63-64). Cebel-i Lübnan'da çift kaymakamlık sisteminin uygulamaya geçirilmesi, Marunîler ve Dürziler arasında mezhepsel düşmanlıkları ve çatışmayı engellemekte başarılı olamadı. Beyrut'taki İngiliz ve Fransız konsolosların mezhepsel kışkırtmaları gerilimi daha da yükseltti. Ayrıca 1841 ayaklanmasında zarar gören Marunîlerin Dürzilerden tazminat taleplerinde ısrar etmeleri gerilime katkı yaptı (Gökbilgin, 1946, s.667).

1842 yılında kaymakamlık düzeniyle hem İngiltere hem de Fransa konsolosluk kurarak ve uyrukların korunması gibi yollarla Lübnan iç işlerine karışma imkânı bulmuştu. Fransızlar, her ne kadar bölgeye asker çıkarmasalar da konsolosluk emrine birer donanmada yollayabiliyorlardı. Lübnan sorununun çözümünde her ne kadar Fransa olayı bir Avrupa sorunu yaparak çözümlenmek istese de İngiltere, Osmanlı'nın bu iç meselesini kendisinin toprak bütünlüğünü de koruyarak çözümlenmesi gereğini vurgulamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere İngiltere, Orta-Doğu çıkarlarını güvence altına almak için bölgede bir Rus-Fransız müdahalesini engellemeye çalışmaktadır (Özkaya,2002, s.5).

Bu olaylar esnasında bölgede manevra alanı kazanıp elini güçlendirmek isteyen Fransa bölgedeki rakibi Britanya'yı bölgede zor duruma düşürmek ve elde ettiği kazançları en azından azaltmak amacı gütmüştür. Fakat Fransa'nın bu çabaları sonuç vermemiş tam aksine İngiltere'nin İstanbul Hükümeti nezdinde ve Dağlık Lübnan coğrafyasında itibarının artmasına yol açmıştır. Bölgede bu güç arasında rekabetin artması ise iki gücün yerli işbirlikçileri arasında rekabetin ve düşmanlığın artmasına yol açmıştır.

1841 olaylarının en trajik sonucunu ise mezhepler arasında ortaya çıkan hizipleşme ve saflaşma oluşturmuştur. Dışarıdan bakıldığında bu durum sadece bir bütün olarak Hristiyanlar, Dürziler, Türkler ve Müslümanlar arasında ortaya çıkan bir mücadele olarak görülmektedir. Fakat olaylar dikkatli bir şekilde gözlemlendiğinde altta yatan nedenlerin fark edilen nedenlerden çok daha güçlü olduğu görülmektedir. Yani çatışmalar sadece bölge halkalarının birbirlerine karşı duruş sergilemesi neticesinde gerçekleşmemiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan savaşın gelecekte yıkıcı sonuçlara yol açacak bir diğer nedeni de şuydu: Marunîler tekrar göreceli de olsa zayıflama dönemine girmiş ve Dürziler gözle görülür bir avantaj elde etmişlerdi ki bu durum da bölge Hristiyanları tarafından rakipleri

karşısında negatif bir imaj oluşturmuştur (Ceasar, 2000, s.119). Bu durum da yeni çatışmaların zeminini oluşturmuştur. Bu konuyla bağlantılı olarak Esad Paşa'nın Osmanlı Dâhiliye Nezareti'ne bilgi vermek amacıyla gönderdiği 1842 tarihli belge konunun Osmanlı idaresi açısından da ciddiyetini ortaya koymaktadır ve durumun hassasiyetini açık bir şekilde göstermektedir: *“ Dürzilerin kendilerine yönelik saldırıların olacağı hususundaki endişeleri güvenilir kaynaklar ve konsoloslardan alınan bilgilerle teyit edilmiştir. Bazı Beyrut Hristiyanlarının dış desteğe de güvenerek fesada yol açacaklarından endişe edilmektedir. Bu hususla ilgili olarak Bab-ı Ali'nin de desteğiyle Suriye Valiliği tarafından asayişin sağlanması için gerekli tedbirler alınmaktadır. Bu doğrultuda asayişin bozulmasına neden olacaklar hakkında cezai işlem uygulanacağı ilan edilmiştir”*³⁰

1843 sonlarında Cebel-i Lübnan'ın tanzimi için Damat Halil Rıfat Paşa memuren Beyrut'a gitti. Düvel-i hamse konsolosları ile yaptığı müzakere sonunda her iki tarafın işlerinin kendi taraflarından seçecekleri vekiller ile idare olunması sureti benimsendi. Yani karışık köy ve kasabalarda, eğer o köy ve mevki Dürzi kaymakamlığında ise Marunî ahalinin işlerini kendi vekilleri görüp Dürzi mukataacıları müdahale etmeyecek ve diğer taraf içinde aynı suretle muamele edilecek idi. Vekillerin seçilmesi, vazifelerinin tayini, iki kaymakamlığın mümkün merteye coğrafi hudutlarının belirlenmesi ve buna dair ittihaz olunan karara ahalinin razı edilmesi çok zor olmuştu. Ancak tüm bunlara rağmen Cebel'de ki şiddet son bulmamakta karşılıklı mücadele sürmekteydi. Özellikle 1843-1844 senelerinde şiddet arttı. İki Fransız Manastırı'nın yağma edilip bir Fransız rahibin öldürülmesi olayları tırmandırdı (Keleş,2008, s.135-136).

2.3 1845 Çatışmaları

Batılı devletlerin, özellikle de Fransa'nın desteğini almış olan, Marunî Kilisesi ve din adamlarının Cebel-i Lübnan'la ilgili stratejileri muhtemelen uzlaşmama üzerine kuruluydu. Nitekim iki dini ve etnik grubu uzlaştırmak ve aralarını bulmak amacıyla Osmanlı Devleti tarafından bölgeye gönderilen Halil Paşa'nın bütün gayretlerinin boşa çıktığı belirtilmektedir. Çünkü Marunîlerin tazminat taleplerinin Osmanlı Devleti tarafından çok büyük oranda karşılanacağı vaadine rağmen Kilise'nin uzlaşmaya

³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1842), İrade Dahiliye, Dosya No:745Belge No:016

yanaşmadığı bilinmekteydi (Akarlı, 1993, s.30-31) ³¹. Kilise, mukataacıların haklarının kaldırılması ve Cebel-i Lübnan'ın her coğrafyasına dağılmış olan bütün Marunîlerin sadece Marunî bir yöneticinin idaresine bırakılması gibi yerine getirilmesi imkânsız olan isteklerde bulundu. Politikalarını uzlaşmamak üzerine kurmuş olan Patrik Yusuf ve din adamları, Marunîleri Dürzilere karşı kışkırtmaya ve gerginlik yaratmaya devam ettiler. Nitekim Kilisenin tahriki ile Ocak 1845'te Cebel-i Lübnan'da çatışmalar yeniden başladı. Bu çatışmalar Mayıs ayında doruk noktasına ulaştı (Işık, 2013, s.98).

Sahada bulunan Osmanlı Paşaları beklenmeyen olayları ve savaşın yeniden patlak vermesini dikkatle takip etmişlerdir. Paşalara göre Marunîler müzakereler sürecinde elde edemedikleri başarıları savaş alanında elde edebilecek ve bu durumda geçmişten beri süregelen Marunîler üzerindeki Dürzi etkisini daha da azaltacaktır. Aynı zamanda Paşalar Şihab ailesinin tekrar Dağlık Lübnan coğrafyasında eski egemenliğini kurabilme ihtimalinin de yüksek olduğunu öne sürmüşlerdir. Kaptan Halil Paşa, Müşir Vecihi Efendi ve Defterdar Emin Efendi sadrazamı gelişmelerle ilgili bilgilendirmiş ve kaymakamları yapılan düzenlemelerin yerine getirilmesi konusunda uyarmıştır. Paşaların raporlarına göre ilk saldıran taraf Marunîler olmuş ve Dürziler de buna karşılık misillemede bulunmuştur. Marunîlerin karışık bölgelerde Dürzilere saldırdığını öğrenen Osmanlı idaresi, Necip Paşa'yı Dürzi sahasını bu kuvvetlere karşı korumak için görevlendirmiştir. Necip ve Davud Paşaların raporlarına göre Zahle ili bu fitnenin merkezi konumundaydı (Ceasar,2000, s.380). Paşaların hazırlamış oldukları raporlara karşılık Osmanlı İdaresi de konuya kayıtsız kalmadığını göstermiştir. Konsoloslar ise Vecihi Paşa'yı Osmanlı yönetiminin üzerine düşen görevi tam olarak yerine getirmediği noktasında uyarılmışlardır.³² Lakin gerçekleştirilen müzakereler ve alınan önlemler yeni çatışmaların çıkmaması için yeterli olmamıştır. Shuf al-Hatyhi bölgesindeki Dürzi köylerine saldırılar düzenlenmiş ve bu köylerden 13 tanesi Marunîler tarafından yakılmış ve yıkılmıştır. Bu saldırılar ilk başta büyük kaygı uyandırmasa da Marunîlerin organizasyonu konusunda derin düşünceler uyandırmıştır. Kashat olarak ta nitelendirilen ve organizasyonun merkezleri olan bölgeler ise Zahle, Brahnis, Wadi Sharur ve B'abda

³¹ Nisan ayında başlayan Dürzi köylerine saldırıların temel amacını Marunîlerin Osmanlı idaresinden bağımsız bir yapı oluşturup kuzey bölgesi haricindeki bölgelerde yaşayan Marunîlerin de bağımsızlığını sağlamaktı. (Deep,2000, s.19)

³² Vecihi Paşa 1843-1844 olaylarından sonra Vali Esad Muhlis Paşa'nın yerine atanmıştır (Keleş, 2008, s.134)

idi. Bu şehirlerde toplanan Marunî birlikler Jizzin, Tuffah, Shuf ve Biga gibi nüfusun karışık olduğu bölgelere 3 Mart tarihinde gönderilmiş ve pek çok Dürzi köyü yağmalayıp, bu köylerde bulunan Dürzilerin bir kısmı öldürülmüştür (Ferah,2000,s.380).

Çatışmaların ilk haftalarında, Marunîler, Dürzi köylerine ağır hasara uğrattırırken, Canpolat gibi Dürzilerin önde gelen ailelerine karşı tehdit içerikli politikalar izlemişlerdir. Mayıs ayı sonunda ise Osmanlı yönetimi Dürzilerin yanında yer alarak savaşa müdahil olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu hamlesi ise Dürzileri cesaretlendirirken, Marunîlerin savunma anlayışına geçmesiyle sonuçlanmıştır (Deep,2000, s.19).

Çatışmalar Mayıs ayının sonuna kadar sürmüş ve Dağlık Lübnan coğrafyasının geniş bir bölümüne yayılmıştı. Bu ayın sonunda Dürziler savaşı kaybettiklerini anlamış buna karşın Marunî din adamları da Dürziler üzerinde isteklerini yerine getirememiştir. İki tarafta barış için artık hazır görünüyordu. Kilit öneme sahip konular bir kez daha çatışma alanlarında çözülememişti (Ferah, 2000, s.400-401).

Osmanlı Dış İşleri Bakanı Şekip Efendi 1845 çatışmalarını sona erdiren ateşkesin sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Deep,2000,s.20)³³. Şekip Efendi bölgeye ulaştıktan sonra gönderdiği raporlarında, Lübnan'daki karışıklıkların İngiliz ve Fransız konsoloslarının çekişmesi ve tahriklerinden kaynaklandığını işitmiş ise de bu kadar olduğunu tahmin etmediğini, konsoloslar Lübnan'dan çıkarılmadıkça asayişin sağlanamayacağını bildirmişti. Konsolosları yanına çağırarak, Cebel'de asayişin sağlanması için alacağı tedbirleri anlatırken, gerekirse şiddet ve cebir kullanacağını ve bu sırada iç taraflarda yaşayan ecnebi tebaanın bir tehlikeye maruz kalmaması için hemen Beyrut'a nakledilmelerini, bunların mal ve mülklerine garanti verecek ise de canlarına gelecek zarardan dolayı mesuliyet kabul etmeyeceğini bildirdi. Lübnan'ın asayişini sağlamak için ilk tedbir olarak halkın silahlarının toplanmasını kararlaştırdı (Keleş, 2008, s.138). Fakat bu strateji tam anlamıyla yerine getirilememiştir. Bölgede yeni bir sistem oluşturulması ise kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucunda ise 1845 yılının sonlarına doğru organik bir hukuk yapısına dayanan reglement ismi verilen yeni bir idari düzen oluşturulmasına karar verilmiştir. Yeni sistem çift kaymakamlık sistemini ortadan

³³ Sekip Efendi'nin çözmesi gereken ilk mesele Marunîlerin Dürzilerden talep ettiği tazminat; ikincisi, manastırların yakılması ve bir rahibin öldürülmesi olaylarında suçu bulunan Dürzilerin cezalandırılması; üçüncüsü, vekillerin mevki ve vazifelerinin tayini; dördüncüsü, Cebel-i Lübnan idaresini devamlı kılacak, metin ve her tarafın hukuk ve menfaatine uygun bir usule koymak idi (Keleş,2008,s.137).

kaldırmıyordu fakat Sünni, Şii, Protestan ve Rum Katolikler gibi farklı din ve mezhebe mensup olan toplumlara da kurulacak meclis içinde söz hakkı tanıyordu. Meclisin ana fonksiyonunu ise kaymakamın nüfuz bakımından karışık olan bölgelerin ileri gelenleriyle ahenkli bir çalışma ortamı yakalamasını sağlamak oluşturmaktaydı. Mezhepsel temele dayanan meclise bölgenin istikrarının ve güvenliğinin sağlanmasında hayati bir rol verilmişti (Deep,2000,s.21)³⁴.

Şekip Paşa iki kaymakamlık düzenine işlerlik kazandırmak için ilk Cebel-i Lübnan Nizamnamesini yürürlüğe koydu. Bu nizamnameye göre, irade-i seniyye ile tayin olunan Dürzi ve Marunî kaymakamların dışında, birer meclis teşkil edecekti.³⁵ Bu meclis Tanzimat'la birlikte kurulmaya başlanan meclislerin bir örneği olup değişik mezhep ve milletlerin mensupları için yeni teminatları içeriyordu. Sekip Efendi, Kaymakamlıklarda Emir Arslan ile Haydar Lami'yi bırakarak ayda her birine 12.500 kuruş maaş tahsis etti. Azil ve atamalarını Sayda Müşir'ine değil onun arzıyla merkeze bıraktı. Kaymakamlıklar ise devletin mülki taksimatına göre iki kaza şeklinde teşkil edildi (Keleş, 2008, s.139-140). Meclisin iki önemli görevi vardı. Birincisi vergi adaletini sağlamak, ikincisi ise kaymakam tarafından meclise havale olunan davaları, yörenin kendi adalet ve geleneklerine uygun şekilde çözüme kavuşturmaktı. Böylece yargılama yetkisi büyük ölçüde meclislerin uhdesine bırakılmış oluyordu (Işık,2013,ss.98-99).

1841 tarihinde başlamış olan siyasi üstünlük kurma kavgası bu dönemde de devam etmiştir. Gerek Osmanlı idaresi gerekse Avrupalı güçler tarafından ortaya konan herhangi bir çözüm yolu ise iki tarafın birbirine olan memnuniyetsizliğini gidermekten uzak kalmıştır. Gerçekleştirilen bu çatışma da durumu değiştirmemiştir. Marunîler bu çatışmalardan istediği sonucu elde edememiş ve Dağlık Lübnan coğrafyasının Dürzi bölgesinden sürülmeye başlanmıştır (Ferah, 2000, s.403). Cebel-i Lübnan coğrafyasının iki ana bölgeye ayrılması temelinde alınan önlemler çatışmaları sona erdirmesi açısından

³⁴ Bu sistem altı ana bölgeye ayrılmıştı. Bu sistem merkezi idare çerçevesinde 12 üyeden meydana gelmekteydi. Marunî eliti ise daha geniş bir temsiliyet için lobi yapmaya başlamış ve bu durum bölgenin kuzeyi için endişelere yol açmıştı (Adeeb, 1996, s.53)

³⁵ Şekip Efendi tarafından yürürlüğe konulan iki kaymakamlı idari düzende görülen aksaklıkların giderilebilmesi amacıyla 30 Nisan 1850 tarihinde yeni bir düzenlemeye gidildi. Dürzî ve Marunî Kaymakamlar idaresinde tertip ve teşkil olunan iki meclisin azalarının seçimi, tayini, vazifeleri ile verginin dağıtımı, toplanması ve adli davalara ilişkin hususları kapsayan bir nizamnâme yayınlandı. Bu nizamnâme önceki düzenlenmenin düzeltilmiş seklinden ibaretti (Keleş, 2008, s.143).

yetersiz kalmaktaydı. Buna rağmen yeni sistem varlığını 1860 tarihine kadar sürdürmüş ve mecliste bölge yöneticilerinin gücünü bir ölçüde dengeleyebilmişti (Deep,2000,s.21).

2.4 1860 Çatışmaları

1845 çatışmaları 1854 tarihine kadar yerini sakin bir döneme bırakmıştı. Böyle bir dönem iki taraf için de zararlarını telafi etmek ve yeniden kendilerini yapılandırmak için gereklidi. Ticaret ve tarım üretimi de bu dönemde artış göstermişti. Sultan'ın yönetimi de dikkatini bu coğrafyadan Rusya'nın politikalarına çevirmişti³⁶. 1840 tarihinden 1861 tarihine kadar olan dönemde Dağlık Lübnan coğrafyasının bütününe etkileyen her politika Beyrut'ta başlatılmakta, İstanbul'da kurgulanmakta ve Paris ile Londra'da onaylanmaktaydı. Siyasi hareketler ise Avrupa güçlerinin ve onların sahadaki temsilcilerinin yönetiminde bulunmaktaydı (Ferah, 2000, s.556).

1850'li yılların sonunda Lübnan bölgesi tekrar siyasi karışıklık dönemine girmişti. 1845 tarihinde Şekip Efendi Reglement rejimi ile yeni bir siyasi düzen oluşturmayı planlamış fakat bu yapı tarafları temsiliyet noktasında sistemin içerdiği belirsizliklerden dolayı memnun etmemişti. Yeni sistem nüfuz bakımından karışık olan bölgelerde hem gerilimi azaltmak hem de düzeni sağlamak amacını gütsede, meclis görevlerini tam anlamıyla yerine getirmemişlerdir. Bununla birlikte, Dürzilerin, köylü ve şehirli Marunîler üzerinde yeniden otorite kurma iddiası içinde olması ise yeniden gerilimin artmasına yol açmıştır. ‘‘Dürzi ve Marunî kökenli feodal unsurların vergi alımı konusunda adil davranmamaları da köylüler üzerinde hayal kırıklığı oluşturmuştur.

Köylülerin vergi uygulamalarına yönelik tepkileri Marunîlerin Dürzilere olan tepkileriyle birleşince yeni bir çatışma ortamı doğmuştu (Carol,1993,s.67).

³⁶ 1850'li yıllar Dürzi-Osmanlı ilişkileri açısından istikrarlı bir süreci oluşturmuştu. Hatta 1853 tarihinde yapılan Kırım Muharebesinde gönüllü olarak 3,000 Dürzi askeri Osmanlı güçleri adına orduda görev almıştı. Buna karşın, Osmanlı'nın Marunîlerle olan ilişkileri bu dönemde de aşınmaya devam etmişti. Marunîlerin yönetimde bulunduğu kuzey bölgesi, özellikle de Kisravan, bölgenin kaymakamı ile önde gelen Marunî kökenli feodal aileler arasında köylüler üzerinde etki sahibi olmak amacıyla çatışmalara sahne olmuştur. Tanyus Şahin'in Marunî kökenli feodal ailelere karşı başlattığı ve köylülerin bir kısmının da desteğiyle gerçekleştirilen isyan bu dönemin en önde gelen karışıklıkları arasında yer almaktaydı (Deep, 2000, ss.22-23).

İki dini grup arasındaki gerginliklerin artmasında Osmanlı Devleti'nin 1856'da ilan etmiş olduğu Islahat Fermanının da etkisi olmuştur. Çünkü 1856 Islahat Fermanı ile hukuk bakımından Müslümanlarla Gayrı Müslimler eşit hale getirilmiş ve Marunîler hızlı bir şekilde örgütlenmeye başlamışlardır. Dolayısıyla Cebel-i Lübnan'daki Müslüman toplum özellikle de Marunîlere karşı mücadele etmek için harekete giriştiler. Nitekim 1860 yılında Marunî Patriği ve din adamlarının tahrik ve kışkırtmaları sonucu Cebel-i Lübnan'da Marunîlerle Dürziler arasında kanlı çatışmalar başladığında, Avrupa devletleri güvenliği sağlamak için bölgeye asker çıkardılar. Bununla birlikte Fransızlar Marunîleri, İngilizler de Dürzileri kışkırtmaya ve desteklemeye devam ediyorlardı (Salibi,1993, s.107).

Osmanlı yöneticilerinin bölgedeki tutarsız davranışları, Dürzilerle Marunîler arasındaki çatışmanın kısa sürede genişleyip yayılmasının önemli nedenlerindendi. Bölgedeki otorite boşluğu Lübnan Dağlarında egemenliklerini kurmak üzere olduklarını sanan Dürzilerin tüm bölgelerde Marunîlere saldırımlarına ortam hazırlamıştır. Bu gruba İsmail Al-Atraş komutasındaki Havran Dürzileri de katılmıştır (Özkaya,2000,s.26). Zira Dürziler'in Marunîler'e yönelik saldırı Hariciye Nezaretliği'nin belgelerinde de kendine yer bulmuştur.

Marunî ve Fransız raporlarına göre savaşı Dürziler istemekteydi. Bu yaklaşıma göre, Said Canpolat meclisini toplamış ve Marunîlerin liderlerine gönderdiği mektupta olası bir felaket önlemleri konusunda bu kesimi uyarmıştı. Hatta Marunîlere göre bu isim kendilerine barışı ve güvenliği tesis edeceği noktasında teminat vermişti. Fakat söylenenler gerçekleri birebir tutmamaktaydı. Mayıs ayının üçüncü haftasında Piskopos büyük kargaşaya yol açacak bir karar almıştı. Bu karara göre bölgede bulunan Hristiyanların ileri gelenlerine bir mesaj göndermişti. Yusuf Karam gibi önde gelen Marunîler yaşanan kargaşa sonrasında savaşa hazır olduklarını deklare etmişler ve adamlarını birlik halinde belirlenen bir tarihte Dürziler'in üzerine göndereceklerini belirtmişlerdir. Sidon'da bulunan Yunan Ortodoks Piskoposu da bu çağrıya cevap verip Hasbaya ve Rashaya'ya da yaşayan Ortodoksların işaret verildiğinde saldırıya hazır olduklarını belirtmiştir. Dürziler'e savaş açılması kararı ise Beyrut'ta bulunan Marunî merkez komitesinde alınmıştır (Ferah,2000,s.557).

Dürzi yöneticiler ise al-Manasif bölgesinde hem bu inanca mensup insanları Maruniler'in saldırılarından korumak izole bir yapı oluşturmuştur (Ferah, 2000,s.558).

1860 olaylarının temel nedenler açısından 1841 ve 1845 tarihlerindeki çatışmalardan büyük bir farkı bulunmamaktaydı. Zaten silahı ilk çekenin kim olduğu da pek önemli değildi. Fakat 1860 çatışmasının geçmişteki iki çatışmadan en önemli farklarından birini ise daha kanlı olması oluşturmaktaydı. Tıpkı önceki çatışmalarda olduğu gibi iki taraf ta birbirlerini saldırganlıkla suçlamaktaydı (Carol,1993,s. 68).

1860 yılının ilkbaharında Dürziler, Marunîlere bir saldırı düzenlemiştir (Deep,2000, s:23)³⁷. Dürzilerin karşısında ise Marunîler kendilerini koruma amacıyla önlem almaya başlamışlardır. Çatışmalar bunun sonucunda başlamış ve Dürziler korkunç bir şekilde Marunîlere baskı uygulamışlardır. Bölgede isyan sonrası galeyana gelen köylüler ise Dürzilere karşı etkili sonuç almaya başlamışlardır. Çatışmalar Hasbaya, Raşaya ve Dayrü'l-kamar gibi bölgelere de sıçramıştı. Dürziler ve Marunîler arasında yaşanan en şiddetli çatışmalar bu dönemde olmuştu³⁸. Marunîler, Dürziler'in saldırıları karşısında geniş ölçekli önlemler almaya çalışsalar da bu çabalar genel olarak nafile sonuçlar vermiştir. Gerek katliamların gerekse yağmalamanın yaşandığı bu dönemde hem ölümleri durdurmak, hem de bölgede istikrarı sağlayıp Avrupa'nın müdahalesini engellemek amacıyla daha kalıcı bir çözüm arayışı içine girmiştir (Deep,2000,s.22-23).

Bölgedeki Avrupalı gözlemciler de genellikle Osmanlı yönetiminin çatışmalara kasıtlı olarak müdahale etmemesini eleştirdi ve Lübnan'daki Osmanlı görevlilerinin Dürzileri desteklediklerini iddia etti. İngiliz gözlemci J. Lewis Farley; çatışmaların başladığı 29 Mayıs 1860'da Sayda Valisi Hurşid Paşa'nın Osmanlı askeri kampını ziyareti sırasında ateşlenen topları, Dürzilerin Hristiyanlara saldırması için bir işaret olarak yorumluyordu. Ayrıca Farley, Hurşit Paşa'nın emriyle başlayan bu saldırılara karşı hazırlıksız olan

³⁷ 1860 Dürzi-Marunî çatışması ve Dürzilerin Hristiyanları katletmesi, Avrupa kamuoyundan büyük bir infiale yol açtı. Cizvitler, Protestan misyonerler, Fransız yetkililer ve İngiliz yazarlar 1860 olayları hakkında benzer bakış açıları sergiledi. Bölgedeki Avrupalı gözlemciler de genellikle Osmanlı yönetiminin çatışmalara kasıtlı olarak müdahale etmemesini eleştirdi ve Lübnan'daki Osmanlı görevlilerinin Dürzileri desteklediklerini iddia etti. İngiliz gözlemci J. Lewis Farley; çatışmaların başladığı 29 Mayıs 1860'da Sayda Valisi Hurşit Paşa'nın Osmanlı askeri kampını ziyareti sırasında ateşlenen topları, Dürzilerin Hristiyanlara saldırması için bir işaret olarak yorumluyordu (Atlıoğlu,2014, s.163).

³⁸ Dayrü'l-kamar, Zahle, Raşaya ve Hasbay kentlerindeki çatışmalar 6,000 Marunî'nin ölümüne sebep olurken, 200'den fazla köyün yıkılmasına ve 20.000 kişinin de iltica etmesine sebep olmuştur. Bu dönem karışık bölgelerde yaşayan Hristiyanların en ağır bedel ödediği dönem olmuştur. (Hakim,1993, s.68)

Hristiyanların sessiz kalmayı ve çatışmayı kışkırtacak her şeyden kaçındıklarını iddia ediyordu (Ferah, 2000,s.163).

Avrupa Komisyonu konuyla ilgili çalışmalarına 5 Ekim 1860 tarihinde Beyrut'ta başlamıştır. 5 Avrupa Devleti'nin komisyon üyeleri hükümetlerinden aldıkları benzer talimatlarla öncelikle Cebel-i Lübnan coğrafyasındaki son gelişmelerin neden ve kökenlerinin belirleyip Osmanlı idaresinin ayaklanmalar konusundaki hatalarını soruşturmayı kendilerine hedef belirlemişlerdir. Suçluların cezalandırılması gerektiğini belirten komisyon aynı zamanda bu olaylarda hayatını kaybeden Hristiyan nüfuzunun belirlenip aynı olayların gerçekleşmemesi için Lübnan bölgesinin idari yapısının yeniden düzenlenmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu amaçların gerçekleşmesi için komisyonun ortak bir çatı altında buluşabilmeleri gerekmektedir. Fakat daha ilk günün sonunda Fransa'nın karşısında Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin bulunduğu karşıt grup arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmıştı. Bu durum ise komisyon yetkililerini büyükelçilerine sunacakları bir planın gerçekleşmesini engellemektedir. Aynı durum Osmanlı Devleti'nin yetkilileri için de geçerliydi. Yine de komisyon Lübnan'ın yeniden idari organizasyonu için iki farklı proje ortaya koymuştu. Birinci projeye 1842-1845 düzenlemelerini temel alarak oluşturularak Marunî, Dürzi ve Yunan Ortodoks toplulukları temelinde üç ayrı bölgeden oluşacak yeni bir idari yapılanmayı içermektedir. Bu plan Fransız komisyon üyesi Leon Beclard tarafından reddedilmişti (Hakim, 1993,s.73).

İkinci plan ise 1840 öncesi durumdan ilham almaktaydı ve bu plana göre bölge yeniden tek bir parça halinde yönetilecekti. Bu proje ise Britanya tarafından reddedilmişti. Bu süreçte yerel bölge yöneticileri ise her bir komisyonun farkındaydı ve dolaylı olarak ta olsa bu çalışmalarda yer almak istiyorlardı. Buna karşın komisyon görevlileri yerel yöneticilerden projelerle ilgili fikir almamalarına rağmen yerel unsurlar da yapılan çalışmalara yakından takip etmekte ve kendi kapasiteleri doğrultusunda planları kabul etmekte ya da reddetmekteydi (Hakim,2000,s.73-74)³⁹.

Osmanlı yönetimi Lübnan'daki olayları bastırmak için ve suçluları cezalandırmak için Hariciye vekili Fuat Paşa'yı Arabistan ordusu komutanı Halim Paşa ile birlikte Beyrut'a

³⁹ Dürzilerin bölgedeki Marunîlere yönelik katliamda bulunmaları, Fransa ve İngiltere'nin bölgede olan nüfuz ve yaptırım gücünü artırması için önemli bir fırsat yarattı. (sf:164) 1860 Marunî-Dürzi çatışmasının ardından Fransa ilk kez Lübnan kıyılarına asker çıkararak bölgedeki nüfuzunu arttırdığını gösterdi. (Atlioğlu,2014, s.164).

yolladı. 12 Temmuz'da İstanbul'dan ayrılan Fuat Paşa 18 Temmuz'da Beyrut'a vardı. Fakat Fuat Paşa yoldayken 9 Temmuz 1860'ta Şam'daki Müslümanlar kentin Hristiyan mahallesine karşı saldırı başlattı. Şam'daki olaylar 5.000'den fazla Hristiyan'ın katledilmesi ve büyük mal zayıyatıyla sonuçlandı. Kemal Salibi 'ye göre Şam'daki Osmanlı Valisi Ahmet Paşa, katliamı engellemek için hiçbir girişimde bulunmamıştı (Salibi,1993,s.106).

Fuat Paşa Beyrut'a varır varmaz ilk olarak bölgedeki güvenliği tam olarak sağlamak için İskenderun'a kadar ki sahil şeridine Hurşid Paşa'yı, Akka tarafına Mustafa Paşa'yı ve Cebel-i Lübnan'a Arabistan Ordusu komutanı Halim Paşa'yı yolladı. Ayrıca Beyrut ve Sayda'da yaralıların tedavisi için birer hastane ve paraya ihtiyaç olanlar için Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan bir yardım komisyonu kuruldu (Gökbilgin,1946,s.690).

Fuat Paşa olayların ardından çatışmanın başlaması ve yayılmasının nedenlerini anlattığı bir raporunda şu tespitlere yer vermişti: *'Marunîler bazı taraflardan yüz bularak ve nefsanî garezleri meşhur olan ruhani reislerinin nüfusu altında hareket ederek, yalnız Dürzileri değil, hükümet tarafını da gücendirmişlerdi; buna mukabil, Dürziler görünüşte hükümete karşı itaatlidirler. Fakat eski kinleri devam etmektedir ve bu hadisede bunun fiili tezahürlerini göstermişlerdir. Marunîler, başlangıçta serkeşane hareket etmişlerse de sonradan Dürziler büyük bir gaddarlık ve vahşette bulunmuşlardır.'*⁴⁰

Fuat Paşa'nın bölgeye yaptığı girişimler sonucu aldığı tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Olaylar suçu ya da ihmali görülenlerin cezalandırılması
- 2) Asayişin korunması ve halkın yatıştırılması ile ilgili tedbirler. Bu konuda askerin sayısı artırılmış ve önemli bölgelerin güvenliği için bölgelere kumandanlar tayin edilmiştir. Akka bölgesi için Mustafa Paşa, İskenderun'a kadar olan kıyı bölgesi için Hurşid Paşa, Halim Paşa'nın yerine Arabistan ordusu kumandanı tayin edilmiştir.

Paşa'nın bölgeye yaptığı girişimler sonucu aldığı tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

- 3) Hristiyanların korunması ile ilgili tedbirler: Bu bağlamda Reşeya ve Hasbeya bölgelerinde Dürzilerin elinde kalan rehin Marunîlerin sağ salim Sayda'ya getirilmesi için buralara bir tabur asker yollanmıştır (Özkaya,2002,s.28).

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (1860), İrade Dahiliye, Dosya No:752Belge No:0068

4) Yukarıda saydığımız tedbirlere ek olarak Fuat Paşa, olaylarda zarar gören yabancı uyruklarla Marunîlere verilecek tazminatı tespit etmek, yaralı ve fakir Marunîlere yardım için birçok amaca yönelik çalışacak olan komisyonlar da kurulacaktır (Özkaya,2002, s. 29).

Böyle yıkıcı ve tahrip edici savaştan sonra, artık Cebel-i Lübnan'da iki kaymakamlık düzeninin devam ettirilmesine imkân yoktu. Ayrıca bu dönemde bölgenin sözde güvenliğinden sorumlu olan Fransız askerleri de Marunîleri şımartmakta ve onların çeşitli taşkınlıklarda bulunmasına sebep olmaktaydı. Osmanlı Devleti ise Fransızların bölgede kalmaya devam etmesinin sorunun çözümüne katkı sağlamayacağını düşünüyordu. Bu amaçla, diplomatik temaslarını yoğunlaştırmaya karar verdi. Bu konuda İngilizlerin desteğini de elde eden Osmanlı Devleti ilgili başkentlerde diplomatik temasa başladı. Birkaç ay boyunca dönemin süper güçlerinin büyükelçileri ile Osmanlı Devleti'nin temsilcileri, Lübnan'daki soruna daimi bir çözüm bulmaya çalıştılar. Nihayet 1861 tarihinde Cebel-i Lübnan'ın yeni yönetim düzenini belirleyen bir nizamname metni üzerinde anlaşmaya varıldı. Beyrut'taki komisyon tarafından hazırlanmış olan bu anlaşma metni İstanbul'a gönderildi. Sadrazam Ali Paşa ile beş büyük devlet temsilcisi arasında İstanbul'da yapılan müzakerelerde metne son şekli verildi. Böylece Fransız askerlerinin Cebel-i Lübnan'ı terk etmeleri sağlandı (Akarlı,1993,s.39).

İtalya, Rusya ve Osmanlı temsilcilerinden oluşan bu uluslararası konferansın hazırladığı "Cebeli Lübnan Nizamnamesi" ile Lübnan'a idarî, adlî ve malî tam bir "özerklik" bahşedildi. Lübnan Dağı ile sınırlı olan ve Beyrut ve diğer Müslüman kıyı bölgeleri kapsamayan bölgenin yönetimi, büyük güçlerin denetimi altında olmak üzere, Bab-ı Ali'nin atayacağı Katolik bir genel valiye emanet edilecek, büyük güçler kendisini onaylayacak ve denetleyecek, eski idare meclisi de kendisine yardımcı olacaktı. Bu özellikleri ile Osmanlı'nın Orta Doğu'daki bir eyaletini kaybetmesi demek olan "Cebel-i Lübnan Nizamnamesi" 9 Haziran 1861'de hazırlandı. Aynı tarihte, Beyoğlu Protokolü ile Lübnan'a yeni bir organik statü verildi (Reyhan,2006,171). Cebel-i Lübnan mutasarrıflık yönetimi ile özerk bir sancak haline geldi. 1861 tarihli Lübnan Nizamnamesi, birkaç

değişikle Birinci Dünya Savaşı'na kadar 53 yıl boyunca temel anayasal belgesi olarak kaldı (Spagnolo,1971,s.32)⁴¹.

Mutasarrıflık sistemi mezhepsel yapıya göre ayarlanmış ve bu yapı uyarınca 12 farklı dini grubun temsiliyetini içeren bir idari meclise dayanmaktaydı. Bu sistem içerisinde yer alan meclis; vergi, yerel güvenlik, mahkeme, hâkimlerin atanması gibi görevlere sahipti. Bu yapı içerisinde yer alan merkezi idare kurulunun bölgenin ana siyasi gövdesini ve çatışmaların çözümü ile yasaların uygulanması konusunda güç merkezi olarak tasarlanmıştı. Mutasarrıf aynı zamanda İstanbul yönetiminin bölgede gözü ve kulağı olmuştur. Mezhepsel temele dayalı temsiliyet ise Dağlık Lübnan coğrafyasının siyaset alanında ortaya çıkan çoğulcu yapısını temsil etmekteydi (Deep,2000,s.25)⁴².

Bu sistem ile birlikte farklı topluluklara politik kimlik verilmiş ve kendi sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik sistemlerini Osmanlı Devleti çatısı altında oluşturma olanağı tanımıştır (Deep,2000,s.29-30).

Mutasarrıflık rejimi ile belirsizlik içeren yakın döneme göre istikrarlı bir siyasi dönemi ve buna bağlı olarak refah seviyesinin artışını beraberinde getirmiştir. Bu süreçle birlikte Dağlık Lübnan coğrafyasının sosyal ve siyasi yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Bu dönemle birlikte yakın geçmişte sık sık karşı karşıya gelen feodal aileler yeni bürokrasi ve gelişen orta sınıf ile ittifak arayışı içine girerek güçlerini savaş alanı yerine bu yeni kurumsal yapı içerisinde kullanmayı tercih etmeye başlamışlardır. Sadece feodal aileler değil toplumun geri kalan kısmı da yeni rejime adapte olabilmış ve aynı çatı altında buluşabilme olanağı elde etmişlerdir. Bu adaptasyon sürecinin başarılı olmasında vergi oranlarının düşük olması, askerlik hizmetinden muafiyet ve bölge halkının en azından çevredeki bölgelere göre etkili bir idari mekanizmaya kavuşmaları etkili olmuştur.

⁴¹ Bu nizamname şu şartları içeriyordu: a) Cebel-i Lübnan Bab-ı Ali'nin idaresinde yürütme gücünün tüm yetki ve görevlerine sahip olan bir Hristiyan mutasarrıf tarafından idaresine verilecekti. b) Mutasarrıfların yanında her cemaat tarafından seçilen iki üye oluşan bir merkezi meclis bulunacaktı. c) Cebel-i Lübnan altı kazaya ayrılacak ve her kazada cemaatlerce seçilen 3-6 üyeli bir kaza meclisi olacaktı. d) Asayiş ve emniyet, yerli ve yabancılardan oluşan bir zabıta heyeti tarafından yürütülecekti (Spagnolo,1971,s.32).

⁴² Mutasarrıflar, komisyondaki ülkelerin de rızası alınarak Osmanlı Devleti tarafından atanacak ve doğrudan Osmanlı'ya karşı sorumlu olacaktı. Mutasarrıfların altında 4 Marunî, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii'den oluşan 12 kişilik bir meclis oluşturulacak ve bu meclis mutasarrıfa yardımcı olacaktı. Mutasarrıflıklar idari bakımdan Kesrevan, Cezzin, Metn, Suf, Kura ve Zahle olmak üzere altı kazaya ayrılacaktı (Bağlıoğlu,2006,s. 51).

Ayrıca, bu dönemden itibaren elde edilen ekonomik istikrar ise bu özel rejimin uzun süre ayakta kalmasının sebeplerinden birini oluşturmuştur. Yeni politik sistem ayrıca bölgenin geri kalan kısımlarında ortaya çıkan politik gelişmeler ve Osmanlı Devleti'nin istikrarsız yapısından korunmasını da sağlamıştır (Hakim,1993,s.162) ⁴³.

Bununla birlikte bu yapı içerisinde de belli sıkıntılar ortaya çıkmıştı. Osmanlı idaresinin gözetiminde varlığını devam ettiren bu yapı belli bir süre sonra daha fazla otonomi için talepler için de forum noktası haline gelmişti. Mutasarrıflık sistemi için de belli bir siyasi olgunluk kazanan toplumlar bağımsızlık ve öz yönetim için kendilerinde güç bulmuşlardır. Sistem içinde halklarını temsil edecek şeyh ve soylular gibi kesimler köylülerin oylarıyla seçilmekteydi. Yapılan atamalarla yönetici kesim de gücünü pekiştirmektedir. Sistemin en güçlü yöneticisi olan mutasarrıf ise yönetici olarak seçilen elitlerin şahsi kazanç sağlamalarını ve geleneksel değerleri yıpratmalarını engellemek için önemli bir faktör olmuştur. Buna rağmen yönetici konumunda bulunan elit kesim politik blok oluşturmayı başarmıştır (Deep,2000,s.29-30).

Yeni dönemde Cebel-i Lübnan'a ilk Mutasarrıf Olarak atanan isim David Paşa olmuştur. David Paşa (Karapet Artin) Ermeni kökeni bir Katolik Osmanlı bürokrati olup dürüst ve çalışkan biriydi. David Paşa içeriden ve dışarıdan yapılan bütün baskılara rağmen, Cebel-i Lübnan'da bütün etnik ve dinsel gruplara aynı mesafede olan bir yönetim geleneğinin yerleşmesi ve bu düzenin sağlıklı bir biçimde işlemesi konusunda elinden gelen gayreti göstermiştir. Mutasarrıf David Paşa, Cebel-i Lübnan'daki bütün dini ve etnik gruplara hak, adalet ve eşitlik prensiplerine uygun şekilde muamele etmesine rağmen, başta Patrik olmak üzere Marunî ileri gelenler kendisine akıl almaz güçlükler çıkarmışlar ve O'nun görevinde başarısız olması için ne gerekiyorsa yapmışlardır (Işık,2013,s.113).

Dürzi- Marunî çatışması Lübnan coğrafyasının halklarına büyük bir yoksulluk ve güvensizlik bırakmıştır. Ekonomik zorluklar yeni gerilimler ve potansiyel çatışmalar için zemin oluşturmuştur. Bölge halkının geniş bir kesimine göre Osmanlı yönetimi sorunları çözme konusunda yetersiz kalmaktaydı. Bu noktada Cebel-i Lübnan coğrafyası içinde

⁴³ 1861 yılında başlayan mutasarrıflık idaresi döneminde hızlı bir ekonomik, siyasi ve kültürel gelişme yaşanarak iç çatışma duraksamış ve Avrupa ile de ilişkiler daha da hızlanmıştı. Ayrıca, Amerika kıtasına göç eden Lübnanlılar para yardımı yaparak Lübnan ekonomisinin canlanmasına katkıda bulunmuştur (Bağlıoğlu, 2006, s.52).

tazminat, bölgenin yeniden inşası ve kalıcı olarak güvenliğin sağlanması gibi hayati öneme sahip olan konuların çözümlenmesinde Avrupa'dan yardım isteyen kesimler de bulunmaktaydı (Deep,2000,s.36).

3.BÖLÜM

3.1 BATI’NIN CEBEL-İ LÜBNAN POLİTİKALARI

Lübnan’ın karışık siyasi tarihinin mezhepsel temelli kargaşalarını ortaya çıkartan değişmez faktörlerden birisini dış etkenlerin müdahalesi oluşturmaktadır. Osmanlı döneminden itibaren neredeyse hiçbir büyük kargaşa dış güçlerin müdahalesinden bağımsız olmamıştır. Diğer bir ifadeyle, Lübnan coğrafyasında meydana gelen hemen hemen bütün büyük karışıklıklarda bölgedeki etkili siyasi faktörlerin yanında Batı devletlerinin de etkisi olmuştur. Lübnan coğrafyasında ortaya çıkan siyasi ihtilaflar dış güçler tarafından farklı amaçlarla kullanılmıştır ve Batı devletlerinin bu coğrafya üzerindeki politikaları bölgeye sınırlı bir istikrar sağlamıştır. Lübnan coğrafyasında etnik ve dini temelli faktörler sadece karışıklıkları üreten bir mekanizma olmamış aynı zamanda Lübnan’ın içişlerine karışmak için dış güçleri cesaretlendirip onların bölgeye müdahale etmesine davetiye çıkarmıştır. Tarihsel olarak ise Lübnan coğrafyasında en önemli bölünmeler toplumsal beraberliğin zayıf olması neticesinde dini ve mezhepsel boyutta oluşmuştur. Lübnan toplumunun bölünmüş olması iç karışıklıkların ortaya çıkması için müsait bir zemin oluştururken bu karışıklıklardan dolayı yabancı devletlerin müdahalelerine de kapı aralamaktadır. Dış güçler Lübnan’ın stratejik bölgelerine bazen direkt ya da dolaylı olarak hâkimiyet kurarken bazen de bölgesel güçler ile ittifak yaparak Lübnan coğrafyası üzerinde etkin olma yoluna gitmişlerdir. Lübnan halkının ise mezhepsel temelli karışıklıkların üstesinden gelme noktasında başarısız olması ve bunun sonucunda yabancı müdahalelere yönelik çözüm yolu bulma konusunda yetersiz kalmaları sık sık Lübnan coğrafyasının savaş alanı haline gelmesine yol açarken, dış güçlerin etkili olduğu çatışmalarda bu güçlerin vekillik görevini de üstlenmek zorunda kalmışlardır (Kisirwani,1980,s.685)⁴⁴.

⁴⁴ Lübnan’ın iç karışıklığının üstesinden gelememesi bu ülkenin sık sık bir iç savaş haline dönüşmesine yol açmıştır. Son iki yüzyılda üç defa, 1860,1958 ve 1975, tarihinde iç savaş yaşaması iki ana özelliği barındırmaktadır. Öncelikle üç savaşın temel nedenini dini mezhepsel gerginliklerin canlanması oluşturmaktadır. İkinci ana neden olarak ise bölgesel ve yabancı kuvvetlerin bu çatışmaları çıkarları doğrultusunda başlatması ve kullanması olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kisirwani,1980, s. 686)

3.1.1 Batı Dünyası'nın Cebel-i Lübnan Politikalarını Şekillendiren Etmenler

XIX. Yüzyıl pek çok coğrafyada olduğu gibi Dağlık Lübnan coğrafyasında da sosyal değişimlere yol açmıştır. Bu dinamik süreç temel olarak iki kaynaktan beslenmektedir. Birincisi bölgenin kendine has tarihsel yapısı ve bu yapı içindeki gelişmeler, ikincisi ise 1830'lu yılların başından itibaren bölgeye Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ve bu paşanın yanında Avrupalılar olmak üzere farklı yapıların temsilcilerinin bölgeye gelmesidir.

1831 tarihinde Mehmet Ali Paşa'nın güçlerinin bölgeye gelmesi ve sonrasında 1839-1840 yılları arasında Suriye'de yaşanan savaş ile bölgeye Avrupalı güçlerin nüfus etmeye başlaması bu sürecin ilk önemli tarihsel noktalarıdır. 1840 ve 1850'li tarihlerde Osmanlı'nın bölgeyi restorasyon çalışmaları sadece bir kültür transferini ortaya çıkarmamış aynı zamanda bölge içerisinde sosyal tansiyonu da arttırmıştır. Lübnan sorununu ortaya çıkartan fırtınalı diplomasi ve güçler dengesi içinde oynanan oyun ekonomik, siyasi, eğitim ve benzeri alanlarda etkiler bırakmıştır. Esasında, sosyal gelişmelerle etkileşim halinde olan bu etkiler yönlendirilmiş hedeflerle bölgeye nüfus etmiştir. Bu bağlamda bölgeye yönelik Avrupa kökenli hareketler ile bu hareketlerin Lübnan'daki sosyal değişime etki ve sonuçlarını değerlendirmek daha iyi olacaktır. Genel anlamda Avrupalıların küresel medeniyet içindeki yeri tartışılmaz, fakat bu güçlerin Doğu Akdeniz coğrafyasında Lübnan üzerindeki etkileri de ayrı bir önem taşımaktadır (Spagnolo,1971,s.25).

Bölgeye yönelik Avrupa'nın müdahaleleri her ne kadar kendi içinde ciddi ayrılıklara yol açsa da belli ortak özellikleri de içinde barındırmıştır. Öncelikle Britanya ve Fransa; müdahalelerine yönelik bir engel oluşturmadığı ve aralarında savaşa yol açmadığı sürece Osmanlı Devleti'nin bölgedeki siyasi yapısına yönelik bir müdahalede bulunmamışlardır. Bu noktada bir ayrıntı olarak, Osmanlı Devleti'nin yapısı sadece bölgede çatışmaların artıp katliamlara dönüştüğü dönemlerde ciddi bir tartışma konusunu oluşturmuştur. Bununla birlikte bölgeye müdahale eden devletler bu dönemlerde de Osmanlı Devleti'nin yapısının ortadan kaldırılmasına yönelik bir müdahalede bulunmamışlardır.

İkinci olarak, her ne kadar Suriye ve Lübnan coğrafyalarına yönelik müdahalelerde Fransa ön planda yer alsada aralarındaki görüş farklılıklarına rağmen bölgeye yönelik müdahale ve politikalarda Britanya ve Fransa arasında kolektif bir amaç ve çaba da bulunmaktaydı. Genellikle bu amaç Batı Dünyası tarafından bölgenin medenileştirilmesi olarak değerlendirilmekteydi.

Üçüncü olarak, Lübnan coğrafyasındaki Britanya ve Fransa'nın siyasi temsilcileri, İstanbul'daki diplomatlar ve İstanbul idaresi bölgedeki Osmanlı vilayetlerine yönelik siyasi ve idari reformlar yapılması ile bölge halkının yaşam şartlarının iyileştirilmesi hususunda görüş birliği içerisindeydiler (Simms,2011,s.181).

Dördüncü olarak, Britanya ve Fransa'nın siyasi temsilcilerinin ordu ile birlikte bölgeye yönelik politikalarını gerçekleştirmek ve bölgede barışı restore etmek ve reformları gerçekleştirmek amacı temelinde aralarında güçlü bir bağ kurabilmeleri de bu dönem Ortadoğu'ya yönelik Avrupa siyasetinin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Bu noktada Fransız askerlerinin hem bölgedeki Hristiyanları hem de Fransa'nın bölgeye yönelik çıkarlarını korumak amacını taşıması bu konuya örnek olarak gösterilebilir (Simms,2011,s.182)⁴⁵.

Beşinci olarak, hümanizma teması temelinde bölgeye müdahalede bulunan ve 1860 çatışmaları sonrasında ortaya konan reglement rejiminin oluşturulmasında etkili olan Batılı devletler; bu sistemi temel alarak Osmanlı idaresi altında Hristiyan nüfusun yaşadığı Girit'in yanı sıra, 1876 tarihinde Rumeli'de ve 1900'lü yılların başında da Makedonya'da da benzer idari sistemler idari reformlar gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte Hümanizma adına bölgeye müdahale de bulunmak bu dönemde Batı Devletleri'nin ajandasına girmiş ve 20. Yüzyılda da bu anlayış çerçevesinde Ortadoğu coğrafyasına, özelinde Lübnan Devleti'ne, yönelik müdahaleler devam etmiştir (Simms,2011, s.183).

Batılı devletlerin ve bu devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket eden Kilise gibi kurumların Ortadoğu coğrafyasına olan ilgisi önceki dönemlere dayanıyor olsa da bu

⁴⁵ Bununla bağlantılı olarak, 1860 çatışmaları sonrasında hem iç savaşı hem de bunun bir sonucu olan katliamları sona erdirecek ve bundan önceki dönemlerde ortaya konulan idari yapıların aksine daha istikrarlı bir yapıyı ortaya çıkartan 1861 tarihli reglement rejimi, dini farklılıkları belirgin hale getirmiş olsa da, bu isteklere göreceli olarak cevap verebilmekteydi (Simms,2011,s.181-182).

devletlerin Cebel-i Lübnan coğrafyası üzerinde siyasal hegemonya kurmaları temel olarak Napolyon'un Mısır seferine ve akabinde Mısır Valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın Suriye seferine dayandırılabilir.

Napolyon'un 1798'de Mısır'a varışı, bölgedeki Hristiyanlar için Ortadoğu'nun Haçlı Seferlerinden beri ilk kez yabancı bir Hristiyan gücün tesirine siyasi ve askeri açıdan açılması manasına geliyordu. Napolyon, Mısır'ı işgal ederken çok sayıda bilim adamı ve danışmanı da yanında getirerek askeri amaçları dışında bölgeyi kültürel olarak modernleştirme iddiasının olduğunu göstermeye çalıştı. Napolyon'un Mısır'ı işgali, uluslararası sistem düzeyinde ise Fransa'nın en önemli rakibi olan İngiltere'nin Hindistan'da sürdürdüğü sömürge politikalarına bir darbe vurmak istediği anlaşılıyordu. Fransa'nın Mısır'daki işgali, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin baskısından dolayı sadece üç yıl sürdü. Napolyon, bu süre içinde Suriye bölgesinin işgal etmek için Osmanlı Devletiyle çatışmayı göze alsa da bu girişimi başarısız oldu. Napolyon'un ordusunun 1799'da Suriye üzerine yaptığı sefer Akka'da Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından durduruldu (Athloğlu,2014,s.138) ⁴⁶.

Napolyon'un Akka'daki başarısızlığı ve Mısır işgalini sona erdirmesi, Fransa ve İngiltere arasındaki küresel rekabeti bitirmek yerine daha da alevlendirdi. Fransa'nın Kuzey Afrika'nın yanı sıra Akdeniz'in doğusuna yönelik yayılcı siyasetinde kendisiyle işbirliği yapmaya hevesli yerel toplulukların başında Marunîler geliyordu. XVI. Yüzyılda Osmanlı Devletinden elde ettiği ticari imtiyazlar Fransa ile Marunîler arasındaki ilişkilerin hızla gelişmesine yol açmıştır. Osmanlı- Fransa arasındaki kapitülasyon antlaşmaları Fransa'ya sadece Osmanlı topraklarında ticari imtiyazlar değil, aynı zamanda Ortadoğu'daki Katolik Hristiyanları koruma hakkı da veriyordu. Bundan dolayı, Fransa'nın bölgede kurduğu ilişkiler hem ticari hem de dini niteliğe sahipti.

⁴⁶ XIX. Yüzyılda Osmanlı yönetimi altında Suriye topraklarında ortaya çıkan siyasi ve askeri gelişmeler, aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren entelektüel boyutta tartışılmaya başlanan Marunî milliyetçiliği fikrinin gelişimine doğrudan tesir etmiştir. Önce Napolyon Bonapart'ın 1798'de Mısır'ı, ardından Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1832'de işgali, Osmanlı Devleti'nin geleneksel siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemini dönüşüme zorlarken milliyetçilik, liberalizm gibi yeni fikirlerin ideolojik bir çerçevede bölgede yayılmasını da kolaylaştırmıştır. Cebel-i Lübnan'da yüzyılın başından beri ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve mezhepsel temelli çatışmalar bölgedeki dönüşümün bir sonucu olmuştur. Bu çatışmacı ortam, Osmanlı Devleti'nin geleneksel idari yönetim sisteminin yerine farklı mezheplerin temsil edildiği yeni idari yönetim biçimlerinin tecrübe edilmesine yol açmıştır (Athloğlu,2014,s.137).

Beyrut'ta bulunan Avrupalı konsoloslar, bu yıllarda ülkelerin diplomatik ve askeri gücünü tehdit olarak kullanarak Osmanlı yönetimini de etkilemeye çalıştı ve bu etkiyi kendi tüccarlarının ticari ülkelerinin ise siyasi çıkarları için kullandı (Salibi,1993,ss.21-22)⁴⁷.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa üzerinden Suriye üzerinde hegemonya kurmaya yönelik politikalarını sadece Osmanlı Devleti ile bu devletin valisi arasında ortaya çıkan bir iç problem olarak değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira Mehmet Ali Paşa'nın bölgeye yönelik politikaları başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Batılı devletler için de bölgeye daha fazla müdahil olabilme fırsatını da beraberinde getirmiştir.

Mısır yönetiminin Suriye bölgesini işgalinden sonra Suriye'de ortaya çıkan ekonomik dönüşüm de bölgedeki dinsel ve mezhepsel gerilimin yükselmesinde önemli paya sahip oldu. İbrahim Paşa'nın Suriye valiliği yıllarında Avrupa ile ticaretin hızla gelişmesi, yabancı tüccarlarla birlikte hareket eden ve genellikle yerli Hristiyan ve Yahudilerden oluşan yeni bir tüccar sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu tüccarlar, Avrupalı konsolosların himayesinde Osmanlı topraklarında uygulanan ticari kapitülasyonlardan yararlanarak vergiden korunuyordu. Kapitülasyonların uygulanması yoluyla bölgeye giren ucuz Avrupa malları, Müslümanların kontrolündeki geleneksel yerel üretimin- özellikle Şam ve Halep'te çökmesine katkıda bulundu. Giderek zenginleşen Hristiyanların Şam gibi kentlerde gösterişli evler inşa ettirmesi ve onların hızlı ticari başarıları, Müslüman ileri gelenleri (eşraf) ve halkı kıskırttı, onların düşmanlık duygularını arttırdı. Böylece Müslümanların aleyhine olan bu siyasi ve ekonomik dönüşüm, XIX. Yüzyılın ilk yarısında toplumsal krizleri ve çatışmaları beraberinde getirdi (Atlıoğlu,2014,s.141)⁴⁸.

⁴⁷ Fransa ve Maruniler arasında ortaya çıkan katı ve uzun süreli ittifak bu temeller üzerinde bulunmaktaydı. Patriklik Fransa'yı kendi topluluğu için "gerçek lider" olarak görürken Paris yönetimi de kendi pozisyonunu ve etkisini yerel anlamda Lübnan üzerinde güçlendirebilmek için böyle bir desteği Maruniler için esirgememiştir. Fransa, bölgede Marunileri güvenebileceği güçlü bir müttefik olarak görmekteydi. Fransa'nın, Marunî Patrikliği ile yakın ilişkisi Fransa'nın Levanten bölgesi politikalarının merkezi bir parçası olarak Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu coğrafyasındaki varlığı sona erene kadar devam etmiştir. (Carol, 1993, s.38)

⁴⁸ 1858 tarihinde, Osmanlı yönetimi çıkartmış olduğu Arazi Kanunu ile Avrupalılara hem kentlerde hem de tarımsal alanlarda toprak satın alabilme hakkı tanımıştır. Yeni kanun Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında gerginliğe sebep olmuş ve bu süreçte Dürziler ve Maruniler arasındaki tansiyonun daha da yükselmesine sebep olmuştur (Simms,2011,s.165).

Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1831 tarihinde Suriye'yi işgal etmesinin ardından bu bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı zafer elde etmesi ve Doğu Akdeniz'de hâkimiyet sağlaması, Avrupa toplumlarına da Levanten bölgesinde etki sahibi olmaları konusunda kayda değer bir avantaj sağlamıştır. Özellikle, Mehmet Ali Paşa ile yakın ilişki içinde olan Fransa açısından büyük bir fırsatı ortaya çıkartmıştır (Robinson,1930,s.18) ⁴⁹.

Mayıs 1838 tarihinde Mehmet Ali Paşa, Sultan'ın yönetiminden tam bağımsız bir yapı oluşturmaya açık bir şekilde deklare etmişti. Mehmet Ali Paşa'ya mesafeli konumda bulunan İngiltere temsilcisi Palmerston, Mehmet Ali Paşa'nın Britanya açısından olumsuz sonuçlara yol açabilecek bağımsızlık hedefi içeren politikaları karşısında Padişah'ın yanında yer alacağını bu dönemin bir politikası olarak belirlemiştir. Bu noktada İngiltere açısından, kaybeden bir Osmanlı Devleti karşısında Fransa'nın desteklediği Mehmet Ali Paşa'nın zaferi İngiliz yönetiminin Hindistan'a giden yollar üzerinde hâkimiyeti kaybetmesi tehlikesini barındırmaktaydı. Aynı zamanda Britanya İmparatorluğu, Hünkâr İskelesi Antlaşması ile kazanmış olduğu ayrıcalıkları diğer Batılı güçler ile ittifak halinde kullanmasından çekinmekteydi. Metternich'in etkili olduğu Avusturya'nın dış politikası ise Mehmet Ali Paşa'nın İmparatorluk bünyesinden kopmasına soğuk bakmakla birlikte bölgenin dış aktörlerin de etkisiyle karışık olan siyasi durumuna da çok fazla karışmak istememekteydi.

Fransız yetkililer ise güçlü bir şekilde Mehmet Ali Paşa'yı desteklemekteydi. Fakat Fransa yönetimi de Boğazlar üzerinde Rus Çarlığının, Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün zayıflığından da faydalanarak bir hâkimiyet kurmasından endişe duymaktaydı. Bu amaç doğrultusunda Fransa Konsolos Cochelet'i, Mehmet Ali Paşa'nın statükoyu temelden değiştirecek bir bağımsızlık hareketi içinde olmaması konusunda uyarmakla görevlendirilmişti (Ceasar,2000,30). Fransa'nın bölgeye yönelik müdahalelerinde Osmanlı idaresi altında Lübnan ve Suriye'de yaşayan Hristiyan topluluklara yönelik katliamları engellemek hedefi temel motivasyonunu oluşturmuştur. Özellikle, Marunîler ve Suriye'de bulunan Yunan Ortodoksları korumaya yönelik müdahalede bulunduğunu belirten Fransa bu olaylarla ilgili olarak Osmanlı idaresini ve Dürzileri suçlamıştır. Temel

⁴⁹ 1831 tarihinde İbrahim Paşa'nın babası adına Suriye'yi ele geçirmesi Mısırlı Paşa sorununu daha uzun süreli hale getirmiştir. Aslında Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'nın bölgeye yönelik niyetleri Batı'nın klasik böl ve yönet politikasını bir kez daha faaliyete geçirmesine olanak tanırken bu süreçte Dürziler ve Marunîler arasındaki gerginlik bu politikanın uygulama zemini oluşturmuş ve misyonerlerin, seyyahların, siyasetçiler ile tüccarların Levanten coğrafyasının birer parçası haline getirmiştir (Simms,2011,s. 167).

olarak, Britanya Hükümeti ise askeri müdahaleye karşı çıkmakta ve İstanbul Hükümetiyle siyasi çözümler amaçlayan müzakereleri desteklemekteydi. Ancak, Britanya bu görüşenden çatışmalar katliam halini aldığı anda rafa kaldırmaktaydı. Bu noktada da Britanya Hükümeti sadece Dürzilere yönelik katliamlar başladığında ortak müdahale fikrini savunmaktaydı (Simms,2011,s.181).

Bu dönemde gerek Britanya’da gerekse bölgeyle ilgili diğer Avrupa devletlerinde ‘‘Suriye Levanten bölgesi için anahtar ülke, Lübnan ise Suriye için anahtar ülke konumundadır’’ görüşü hâkimdi. Rusya ise ayrıca bu konuda Mehmet Ali Paşa Lübnanlıların yardımıyla bölgeye geldi, dolayısıyla yine bu ülkenin halkları tarafından Suriye’den çıkartılmalıdır görüşünü savunmaktaydı. Rusya ve Britanya Lübnanlıların bütün isteklerini yerine getirme noktasında bir hayli meşgul görünmekteydiler. Bu noktada Palmerston, bölgeye birkaç bin insan ve birkaç yüz denizaltı gönderildiğini ve eğer Mehmet Ali Paşa’yı başlarından atmak istiyorlarsa kendilerinin de bu mücadeleye dâhil olmaları gerektiğini belirtmiştir. Palmerston ayrıca bu niyetin bir an önce belli olması gerektiğini şayet kendilerinin de zor bir dönem geçirdiklerini belirtmiştir (Ceasar,2000,s.32).

3.1.2 Fransa’nın Cebel-i Lübnan Politikaları

Fransız kamuoyu genel itibarıyla Fransa’nın bölgedeki Hristiyan halkı desteklemeye yönelik müdahalelerini destekler konumda olmuştur. Örnek olarak, Haziran 1861 yılında Fransız işgal ordusu Lübnan coğrafyasından çekilirken, ülkenin önde gelen Katolik temsilcileri ‘‘ordunun Lübnan’dan çekilmesinin pişmanlığa yol açacak senaryoları ortaya çıkartabilecektir’’ düşüncesini öne sürmüşlerdir (Simms,2011,s.180).

1840 tarihinde Fransa, bütün Avrupa güçlerinin ve Osmanlı Devleti’nin karşısında yer alarak Suriye’de Mehmet Ali Paşa’yı gücünü konsolite etmek amacıyla desteklemiştir. Buna karşın 15 Temmuz 1840 tarihinde gerçekleştirilen Londra görüşmelerinde Mehmet Ali Paşa Anadolu ile Suriye’nin büyük kısmından çekilmeyi kabul etmek zorunda kalmıştı. Mehmet Ali Paşa, Büyük Britanya’dan Rusya’dan ve Prusya’dan destek alan Osmanlı yönetimi, bu Paşa’yı çekilmesi için zorlamak amacıyla önlemler alacaktı. Bu dönemde Fransa Mısırlı müttefikine yönelik bir askeri müdahaleyi önlemek çabası

içindeyken, Mehmet Ali Paşa'nın tekrar eski saygınlığına kavuşacağını da ümit etmekteydi. Fakat Fransa açısından Mısır güçlerinin Suriye'de beklenen etkiyi gösterememesi beklenmeyen bir sürpriz olmuştu. Bu mücadelede sadece Fransa'nın müttefiki mağlup olmamıştı, aynı zamanda Avrupa içerisinde Fransa'nın pozisyonu ve etkisi de olumsuz derecede etkilenmişti. Bu dönemde Suriye vilayetlerinde Osmanlı yönetimi Fransa karşısında tekrar egemenliğini kurmak için önemli bir avantaj elde ederken, bu süreç Fransa tarafından desteklenen Marunîleri hırçınlaştırmıştı (Carol,1993, s.37).

Sonuç olarak, Adolphe Thiers yerine Dış İşleri Bakanı olarak François Guizot, Prosper Bourre isimli devlet görevlisini Fransa'nın Suriye'deki etkisini tekrar arttırmak için Beyrut'a göndermiştir. Konsolos Prosper Bourre kayıtsız şartsız Mehmet Ali Paşa'yı desteklemenin Fransa'nın Lübnan'daki çıkarları açısından ciddi bir tehdit oluşturabileceğini düşünmekteydi ve bu görüşünü Fransız Hükümeti'ne belirtmişti. Bu noktada, Bourre Marunîlerin desteğini kazanmanın bölgede Fransa'nın imajının güçlenmesi açısından önemli olduğunu düşünmekteydi⁵⁰.

Bourre Beyrut'a Ağustos 1841 tarihinde döndüğünde Marunî Patriği ile bir görüşme gerçekleştirip " Dağlık Lübnan coğrafyasının asıl lideri Marunîlerin Patriğidir. Geçmiş yıllarda emirlerin elinde tutmuş olduğu güç ve etkiyi bu dönemde Patriklik elinde bulundurmaktadır" ifadelerini kullanmıştır. Marunî Patrikligi için Fransa'nın desteği son derece önemliydi çünkü böyle bir destek Marunîleri bölgede hem en etkili bir grup haline getirebilecekti hem de bu grup açısından tam olarak hazır olmadıkları Lübnan coğrafyasını yönetme görevini sürdürebilmeleri için önemli bir zemin oluşturma fırsatı elde edeceklerdi. Diğer bir ifadeyle, Fransa'nın bu yaklaşımı Marunîler tarafından memnuniyetle karşılanmıştı ki bu destek Marunîler için hem II. Beşir sonrasında yönetimin restore edilmesi hem de son dönemde bölgede meydana gelen siyasi ve askeri sorunların giderilmesi açısından büyük önem taşımaktaydı.

⁵⁰ Bu dönemde Fransa kendi içinde zıtlıklar barındıran bir politika takip etmiştir. Bir yandan Lübnan emiri ile iyi geçinmeye çalışan öte yandan da Mehmet Ali Paşa ile olan bağlarını da sürdürmeye çalışmıştır. Bu arada Kral Louis Philippe yeğeni olan le Comte d'onfroi'yi kendilerini bölgeye çağırarak amacıyla yazılmış olan bir mektubu Marunî Kilisesi'ne göndermiştir. Marunî Patriği ve ona bağlı olan ruhban sınıfı Fransa'nın isteğini değerlendirmeye alırken Marunî liderleri de d'Onfroi çevresinde birleşmişlerdir. (Ferah, 2000, s.37)

Fransa ve Marunîler arasında ortaya çıkan katı ve uzun süreli ittifak karşılıklı çıkar temeline dayanmaktaydı. Patriklik Fransa'yı kendi topluluğu için "gerçek lider" olarak görürken Paris yönetimi de kendi pozisyonunu ve etkisini yerel anlamda Lübnan üzerinde güçlendirebilmek için böyle bir desteği Marunîler için esirgememiştir. Fransa, bölgede Marunîleri güvenebileceği güçlü bir müttefik olarak görmekteydi. Fransa'nın, Marunî Patrikliği ile yakın ilişkisi Fransa'nın Levanten bölgesi politikalarının merkezi bir parçası olarak Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu coğrafyasındaki varlığı sona erene kadar devam etmiştir (Ferah,2000,s.38).

Fransız Hükümeti'nin, Dağlık Lübnan coğrafyasında Osmanlı Devleti'ne yönelik baskı kurma girişimleri diğer Avrupa Devletleri tarafından, özellikle de Büyük Britanya, tarafından çıkarları gereği kısıtlanmaktaydı. Bu noktada, Fransa'nın Katolikler üzerinde haklarının genişletilmesine yönelik politikaları ve dolayısıyla Marunîlere yönelik özel bir statü oluşturma çabaları Büyük Britanya tarafından tepkiyle karşılanmaktaydı (Ferah,2000, s.40)⁵¹.

3.1.3 Britanya'nın Cebel-i Lübnan Politikaları

Bu dönemin en yayılcı devleti olan İngiliz sömürge siyaseti iki noktada toplanmıştır.

1. Halen İngiliz sömürgesi olan veya İngiliz siyasetinin tesirli olduğu ülkelerde, İngiliz devlet nüfuzunu ve kültürünü sağlamlaştırmak
2. Henüz İngiliz siyasetinin olmadığı yerlerde, yapılacak çalışmaları tanzim edip, programlamak. Bu iki amacın gerçekleştirilmesinde misyonerlik faaliyetleri çok önemli rol oynamaktaydı (Kurt,2008,s.42).

Osmanlı Devletiyle ilgili olarak ise Batı Avrupa Devletleri özellikle İngiltere'nin Osmanlı devletinin geleceği ile ilgili olarak takip ettiği iki temel politikası vardı. Birinci politikayı, Osmanlı devletinin modernizasyonuna yardımcı olmak ve bunun sonucunda politik, ekonomik ve siyasi çıkarlarını mevcut durumu bozmadan koruma amacı oluşturmaktaydı. Bu durum Kırım savaşının sonuna kadar devam etti. Bundan sonra ise Batılı devletler Osmanlı devletine karşı saldırgan ve yer yer düşmanca bir tutum sergilemiştir. İngiltere

⁵¹ Özellikle, Marunîler ve Şam'da bulunan Yunan Ortodoksları korumaya yönelik müdahalede bulunduğunu belirten Fransa bu olaylarla ilgili olarak Osmanlı idaresini ve Dürzileri suçlamıştır. (Rodogno,2012, s. 132).

Osmanlı devletinin reform çabalarına destek verirken bazı temel ikilemlerle karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı reformları Osmanlı devletinin geleneksel ve tarihi değerlerine mi dayanacaktı yoksa geçmişinden ve geleneklerinden tümüyle koparılıp Batılı değerler mi sunulacaktı? İkinci politika ise eğer modernize edilemeyecekse imparatorluk toprakları milli devletlere bölünecek ve parçalanacaktı. İngiltere de kendi payına düşeni alacaktı. (Kurt,2008, s.43)

Bununla bağlantılı olarak Fransa'nın Mehmet Ali Paşa politikası ise Britanya'yı önemli ölçüde ilgilendirmekteydi. 1831 tarihinde Mehmet Ali Paşa'nın, Suriye'ye doğru ilerlemesi ve Sultan 2. Mahmut'un yönetimini tehdit etmesi Britanya'nın ilk tereddütten sonra 1833 tarihinde harekete geçirmiştir. Britanya'nın Dış İşleri sekreteri Lord Palmerston konuyla ilgili şu düşünceleri ortaya koymuştur:

“ Bizler şu anda Sultan'ın yardım isteğine yönelik hazırlık yapmaktayız, aynı zamanda kuvvetler dengesinin önemli parçası olan Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaması hususunda endişeliyiz. Padişah'ın etkisi zayıflatılır ve Mısır, Suriye ile Bağdat'ta yeni devletler kurulursa İngiltere'nin çıkarları için avantaj sağlayıp sağlamayacağı belli değildir. Bu durum karşısında, Padişah Rusya'ya karşı daha zayıf konumda kalacaktır ve gerçek anlamda yönetilen duruma düşecektir. Bu bizim istediğimiz bir şey değildir.” Rusya yakın zamanda yeni yönetici Mehmet Ali Paşa ile anlaşma yoluna gidecektir. Farslar 'da bu iki gücü benimseyecek ve onların birliği Ortadoğu'da konumumuzu rahatsız edecektir.” Osmanlı İmparatorluğu'nun birliğini korumak, Rus yayılmacı politikasına karşı koymak ve Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak amaçları İngiltere'nin bölge politikalarının belkemiğini oluşturmaktaydı ve Lord Dufferin bu amaçla Beyrut'ta gerçekleştirilen komiteye katılmıştı (Fruma,2000, s.160)⁵².

Britanya Hükümeti, özellikle rakibi olan Fransa'nın Marunîler ile Lübnan coğrafyasında kurduğu özel ilişki karşısında bölgesel rekabette söz sahibi olabilmek için Dürziler ile

⁵² 1838 yılının Ağustos ayında ise Palmerston, Hünkar İskelesi Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi için beş devleti; İngiltere, Rusya, Osmanlı, Fransa ve Avusturya, bir araya getirmeyi planlamış fakat bu teşebbüs Rusya'nın şiddetli bir şekilde karşı çıkmasıyla gerçekleşmemiştir. 1838 yılının son aylarında ise Sultan Mahmut, Mehmet Ali Paşa'yı etkisiz hale getirme konusunda son derece kararlı gözükmekteydi ve bu hedef doğrultusunda Padişah, Dış İşleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa'yı Avrupa'nın desteğini alabilmek amacıyla Viyana, Berlin, Paris ve Londra'ya göndermişti. Mustafa, Mustafa Reşit Paşa sadece Palmerston'dan Mehmet Ali Paşa'nın bağımsızlığını ilan etme durumunda harekete geçeceği konusunda açık bir güvence alabilmişti (Ferah,2000,s. 43).

çok yönlü ilişkiler geliştirmeyi bir zaruret olarak kabul etmiştir. Britanya Hükümeti Fransa'nın etkisine karşı bir denge oluşturmayı planlarken olaylara fazla müdahale etmeme konusunda dikkatli davranmaya çalışmış ve Lübnan'daki ayrılıkçı hareketleri daha fazla özendirmemeye dikkat etmiştir. Bu ilişki tarzı temel olarak Sultan'la çatışmamaya özen gösterme, Dürzilerin eğitimiyle ilgilenme, Dürzi toplumunu daha iyi bir duruma getirmek için çalışmalarda bulunma ve ticari ilişkiler ile bu topluluk üzerinden bölgeden ekonomik fayda sağlama şeklinde gerçekleşmiştir. Bu planlar çerçevesinde Dürzileri ise en azından Fransa'nın desteklediği Maruniler karşısında aslında uzunca bir süredir hedefledikleri bir koruma kalkanı oluşturma düşüncesiyle Britanya'nın girişimlerini memnuniyetle karşılamışlardır. Bu noktada binlerce Dürzi'nin hem 1841 çatışmalarında hem de 1860 çatışmalarında Dürzilerin, Lord Dufferin'in kişisel çabalarının ve etkisinin hayatlarını kurtardığını için kendisine minnettarlık duygusu taşıdıkları bilinmektedir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Dürziler kendilerini İngiliz koruması altında konuşlandırmış ve Britanya Hükümeti'ni tek koruyucu olarak görmüştür. Britanya Hükümeti her ne kadar köylerde açılan okullar ile Dürzileri kendi sistemi temelinde örgütlemeye çalışsa da bu konudaki çalışmaları beklenen başarının altında kalmıştır. Buna karşın bazı Dürziler ise İngiltere'nin bölge sorunlarına duyarsız kaldığını ve sadece Suriye ve Lübnan coğrafyalarının içişlerine müdahale etme amacı taşıdığını savunmuştur⁵³. Bu düşünceyi savunanlara göre Britanya Hükümeti bu bölgede siyasi etki alanı yaratmaya çalışmakta ve okulları da misyonerlik faaliyetleri doğrultusunda açmaktaydı. Bu dönem içinde sadece üç tane Dürzi kökenli çocuk Fransa'nın açtığı okullara kayıt olmuş, buna karşın Dürziler Britanya'ya bağlılığını devam ettirmiştir. Bu dönemde Canpulat gibi bazı Dürzi aileler ise Britanya Hükümeti'nin koruması altında bölgede hâkimiyetini sürdürmüştür (Shakeeb,1977,s.252).

Bunun sonucu olarak 1843-1860 tarihleri arasında merkezi yönetimin gelişigüzel bir şekilde Lübnan'ın iki ayrı idari bölgeye ayrılması konusundaki gönülsüzlüğü Dağlık

⁵³ Bu dönemde Cebel-i Lübnan bölgesindeki Dürzilerin de Osmanlı yönetimiyle problemleri bulunmaktaydı. Dürziler Osmanlı'nın aldığı önlemler ve baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorunluktan en önemlileri arasında ise zorunlu vergi uygulaması yer almaktaydı. Bununla birlikte, Dürziler Bedevilerin akınlarına karşı güvenliklerini sağlamak amacıyla yüksek miktarda para ödemekteydiler. Hiç kuşkusuz ki Osmanlı yönetimi Dürzileri kontrolü altında tutmak istemekteydi, çünkü bölgesel yöneticiler vasıtasıyla Dürziler aslında bağımsız bir yapı gibi hareket edebilmekteydi. Osmanlı yönetimi bu ilişki tarzını sonlandırmak için çeşitli baskı mekanizmaları kurmaktaydı (Shakeeb,1977, s.252).

Lübnan coğrafyasındaki altı temsilciden en önemli ikisi olan Dürzi ve Marunîler ile onların koruyucusu olarak görünen Fransa ve Britanya arasındaki gerginliği de arttırmıştır. Sonuç olarak Fransa ile Avusturya ve Rusya tarafından desteklenen Britanya arasındaki diplomatik rekabet mezhepçiliğin yıkıcı etkisini güçlendirmiş ve aslında Dağlık Lübnan halkının sosyal dönüşümünü hareketlendirmiştir. Osmanlı Devleti reform hareketlerinde bulunmuş fakat Lübnanlı ve Suriyeliler ise Osmanlı'nın müdahalelerini kuşkuyla karşılamıştır. Dağlık Lübnan coğrafyasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik gerilim zaman zaman, 1845'te olduğu gibi, gündeme gelmiş ve büyük sonuçlara yol açmıştır. 1860 tarihinin ilkbahar ve sonbahar aylarında ise gerilim sivil isyana dönüşmüş ve pek çok masum hayat kaybedilmiştir. Şam'daki Müslümanların değişimlere, özellikle de yoğunlaşan Hristiyan nüfuzuna karşı, Haziran ayında tepki göstermesi ise olayları alevlendirmiştir. İşte bu iki önemli olay Avrupa'nın, özellikle de Fransa'nın, hızlı bir şekilde dikkatini çekmiş ve bölgeye büyük güçlerin nüfus etmesine neden olmuştur. Bu güçlerin Dağlık Lübnan coğrafyasına ilgisi Suriye'ye göre daha fazla olmuştur. Konunun Hristiyan ayağının en önemli parçalarından birini ise, özellikle Uniat Katolikleri açısından, Fransa'nın Kapitülasyonları liberal bir perspektifte değerlendirerek kendini Osmanlı toprakları içinde yaşayan Katoliklerin koruyucusu olarak görmesi oluşturmuştur. 1860 yılının Haziran ayı içinde Fransız Dış İşleri Bakanı Thouvenel Lübnan'daki Hristiyanların acı çektiğini iddia etmiş ve İngiliz büyükelçisi Lord Cowley'e uluslararası bir müdahale fikrinden bahsetmiştir (Spagnolo,1971,s.26).

O zamanın anlayışıyla insani nedenler sonucunda Napolyon III pozisyon alır. Aslında, Napolyon 1856 tarihinde imzalanmış olan Paris Antlaşması'na imza atan diğer devletlerle koordineli olmaya dikkat etmiştir. Fakat Suriye'ye yönelik müdahalesinde, atadığı komutanlardan birisinin de etkisiyle, tek taraflı davranmaya yönelmiştir. Fransa'nın Suriye politikası Britanya'nın da canını sıkmaktaydı. Britanya Fransa'yı tam olarak engelleyemese de etkili kısıtlamalar ortaya koymayı başarmıştı⁵⁴. 3 Ağustos 1860 tarihinde Britanya, Osmanlı, Rusya, Prusya ve Avusturya arasında iki protokolü kapsayan

⁵⁴ 3 Kasım 1860 tarihinde ise Dufferein, Lord Bulwer'e Suriye'deki yerleşim ve idari organizasyon konularıyla ilgili bir taslak plan göndermişti. Bu planda yer alan bilgilere göre dönemin Osmanlı yönetimi üç ana nedenden dolayı zayıf kalmaktaydı: Osmanlı yöneticileri zayıf ve yetersiz kalmaktaydı. Osmanlı yönetimin adalet alanında bozulma göstermesi ve yerel halkın istekleri karşısında ilgisiz kalması da bu bozulmanın nedenleri arasında gösterilmiştir. İkinci nedeni ise bölgenin merkezi yönetimden izole bir şekilde varlığını sürdürmesi oluşturmaktadır. Bölgedeki sorunlarla ilgili üçüncü kısmı ise Osmanlı bürokrasisi ile yerel Arap nüfuz arasındaki iletişim eksikliği gösterilmektedir" (Shakeeb,1977, s.164).

bir antlaşma imzalanmıştı. Burada Fransa'yı Suriye politikasında kısıtlayan başka faktörler de vardı. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'nın da etkisiyle olumsuzluk yaratan reform sürecine girmişti. Açık bir şekilde Fransa cezalandırıcı değil "kurtarıcı misyonu" ön plana çıkartmalıydı. Buna göre Fransa Devleti askerlerine şu mesajı veriyordu: "Sizler Suriye'de adalet ve insan hakları için bulunmaktasınız. Herhangi bir güçle savaş içinde olmayacaksınız ve Sultan'a yardımcı olacaksınız." Bununla birlikte Osmanlı yönetimi de olaylarla ilgili hızlı önlemler almıştı ve konuyla ilgili önde gelen bazı isimler cezalandırılmıştı. Osmanlı reform hareketinin önde gelen isimlerinden olan Fuat Paşa Lübnan'daki olaylarla ilgili olarak özel bir kuvvet göndermişti. 1860 yılının sonunda ise Fransız güçleri bölgede hâkimiyetini arttırmıştı ki bu durum Marunîler için bir avantaj ortaya çıkartmıştı. Fransız tarafı bölgenin birleşeceğini ve yönetime Hristiyan kökenli bir ismin geçeceğini umut etmekteydi (Spagnolo,1971,s.27).

Beyrut Komitesi Ekim 1860 tarihinde, Fuat Paşa'nın başkanlığında Fransa, Avusturya, Prusya ve Britanya temsilcileri tarafından gerçekleştirilmişti. Olayların perde arkasında ise bölgeye 1820 tarihinden itibaren hem ekonomik hem de siyasi açıdan bölgeye nüfuz etmeye başlayan ama asıl olarak 1856 tarihindeki Kırım Savaşı sonrasında daha güçlü hale gelmiş olan Avrupa Devletleri bulunmaktaydı. Bu savaşın Britanya'ya öğrettiği en önemli husus ise en azından kurumsal yapı olarak Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması gerektiğiydi. Fransa ise bu konuda farklı düşünmekteydi. Bu devlet son derece önemli finansal ve ekonomik çıkarlarının bulunduğu Dağlık Lübnan coğrafyasının otonom hale gelmesini savunmaktaydı. 16 Ağustos tarihinde 8000 kişilik bir orduyla Beyrut'a ayak basılması da bu isteğin bir göstergesiydi. Fransa zaten Süveyş Kanalı'nın yapımına da İngiltere'nin Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla gittiği için en azından mesafeli yaklaşmaktaydı (Fruma,2000, ss.161-162).

Zaten Beclard başkanlığındaki Fransa ile Dufferin başkanlığındaki İngiltere bu yapı üzerindeki en güçlü Avrupa kökenli devletlerdi.⁵⁵ Diğer Avrupalı devletler ise daha

⁵⁵ Bu noktada Britanya temsilcisi, ülkenin dış politika sekreteri Lord Russel'e 17 maddelik bir taslak sunmuştu. Bu plana göre Osmanlı genişletilmiş Lübnan'da Osmanlı Hristiyan bir ismin liderliğinde bir yapıyı savunmaktaydı. Bu plana göre yönetici, diğer devletlere de danışılarak, belirli bir süreliğine Osmanlı yönetimi tarafından atanacaktı. Plan güçlü ve etkili bir Suriye yönetimini öngörse de, Britanya'nın Suriye'de otonom bir yapı kurma ve etkisini güçlendirmek için böyle bir yapıyı ortaya çıkartacağı konusunda ciddi tartışmalara yol açmıştı. Osmanlı Dış İşleri Bakanı olan Ali Paşa anlaşılacağı üzere bu planı reddetmişti ve komisyon planının Suriye ayağıyla ilgili bu karara karşı çıkmıştı (Spagnolo,1971, s.29-30).

zayıftı. Rus İmparatorluğu Ortodoks Rumların çıkarlarını savunmaktaydı. Avusturya ve Prusya ise daha çok ekonomik çıkarlarına odaklanmıştı ve daha esnek davranmaktaydı. Fuat Paşa ise bu komisyonun bir diğer gücünü oluşturmaktaydı. 17 Haziran tarihinde özel bir ordu ve padişahın tanıdığı geniş yetkilerle Beyrut'a gelmişti. Ana görevi ise istikrarı sağlamak, İstanbul yönetiminin bölge üzerinde direkt etki sahibi olmasını sağlamak ve komitenin alacağı kararların Osmanlı yönetimi üzerindeki riskleri en aza indirmektir.

21 Mart 1861 tarihinde Dağlık Lübnan yönetiminin yeniden organize edilmesi kararı alındı. 9 Haziran tarihinde ise Lübnan'ın Suriye topraklarından tamamen ayrılması gerektiği fikri kabul edildi. 'Reglement et protocol relatifs a la reorganization du Mont Liban' yani mutasarrıflık yönetimi ile 1. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte devam edecek Lübnan siyasi yapısı belirlenmiş oldu. Bu karara göre Şam ve Beyrut yönetimlerinden ayrı olarak Lübnan Osmanlı yönetimine bağlı ama Hristiyan bir yönetici tarafından yönetilecekti (Fruma,2000, s.162).

3.2 BATI'NIN CEBEL-İ LÜBNAN COĞRAFYASI ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI ve ETKİSİ:

1841 çatışmalarından itibaren bölgede etkinliğini kalıcı olacak bir şekilde arttırmış olan Batı Dünyası'nın bu coğrafyaya yönelik ilgisi sadece siyasi açıdan olmamış aynı zamanda Batı Dünyası, özellikle de Fransa, kültürel alanda bölgede güçlü bir etki bırakmıştır. Her ne kadar Batı'nın kültürel etkisi XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren güçlü ve kurumsallaşmış bir şekilde kendini gösterse de, bu coğrafyaya yönelik Batı etkisi daha eski dönemlere dayanmaktadır. Çalışmanın bu kısmında XIX. Yüzyılda Batı'nın, özellikle de Fransa'nın kültürel etkisi, ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılacak ve bu bölüm dâhilinde XIX. Yüzyıl öncesinde Batı'nın Cebel-i Lübnan coğrafyasına yönelik kültürel etkisi genel tarihsel süreç içerisinde bir özet biçiminde ele alınacaktır.

Batı Dünyası'nın Ortadoğu coğrafyasında etkili bir güç olarak çıkması Napolyon'un Mısır seferine dayanmaktadır. 1830 ve 1840'lı yıllar içinde ise Mehmet Ali Paşa, Fransa tarafından desteklenmişti ve Mısır bu destekle diğer Avrupalı güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi vermişti. Ortadoğu coğrafyasında Fransa; bütün Ortadoğulu taraflar

tarafından Fransız İhtilali, Napolyon seferi ve modernleşme hareketleri ile tanınmaktaydı. Bu devlet özellikle 1860 tarihinde gerçekleştirilen idari yapılanma ile Cebel-i Lübnan coğrafyasında yer alan Hristiyan grupların en önemli koruyucusu durumuna gelmiştir. Bu durum ise Fransa'nın kültürel alanda etkisini arttırmasını sağlamıştır. Fransa'nın bölgeye yönelik kültürel alandaki çalışmaları her ne kadar XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmaya başlasa da bu devletin ve Batı Dünyası'nın Katolik nüfuza yönelik politikalarının şekillenmesi Haçlı seferleri dönemine kadar uzanmaktadır. 1154'te bir Haçlı askeri tarafından kurulan Karmelitler XVII. Yüzyılda Trablus ve Şam'da misyonerlik müesseseleri kurdukları için bölgede faaliyet gösteren ilk misyoner tarikatı kabul edilmektedir⁵⁶. Karmelitlerin ardından bölgeye Fransiskanlar gelmeye başlamıştır. Karmelit ve Fransiskanlar misyonerler, Hristiyanların heretik olanlarını Katolikleştirmeyi ve Roma Katolik Kilisesi arasındaki ilişkilerin bir istikrara kavuşması ve gelişmesi konusunda oldukça etkili olmuştur. Fransiskanların bölgedeki başarısı, diğer Hristiyan misyonerler tarikatlarının bölgeye gelişini kolaylaştırmıştır (Athoğlu,2014, s.170).

16. Yüzyılda verilmiş olan Kapitülasyonlar da Fransa başta olmak üzere Batı'nın Osmanlı idaresi altında yaşayan Hristiyanlar için önemli rol oynamıştır (Burrows, 1986, s.111). Kapitülasyonlar Sultan'ın inisiyatifi doğrultusunda tek taraflı bir anlaşmayı ifade etmekteydi ve İstanbul yönetiminin Osmanlı coğrafyası dâhilinde yaşayan Hristiyan azınlıklar üzerindeki idari etkisini ortadan kaldırmamaktaydı. Buna karşılık, Kapitülasyonlar Batılı devletlerin bu nüfuz üzerinde hem dini anlamda etkinlik göstermesinin hem de yönetim anlamında bu halk üzerinde etki sahibi olmasının önünü açmıştır. Batı Dünyası ile Hristiyanlar arasında ticari ilişkilerin kurumsallaşmasının da önünü açan Kapitülasyon adı verilen bu ayrıcalıklar aynı zamanda Fransa'nın misyonerlik faaliyetleri anlamında İtalya'nın yerini alması bakımından da önemli yer tutmuştur. Konunun genel olarak özetinin verildiği bu bölüm sonrasında Batı Dünyası'nın, özellikle de Fransa'nın, kültürel alandaki faaliyetleri ve bölgeye yönelik tesirleri ayrıntılı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

⁵⁶ Franklar Suriye coğrafyasındaki kutsal yerleri koruma hakkını ilk olarak Harun el Reşit zamanında Şarlemenk'in yaptığı antlaşma ile elde etmiştir. Bu antlaşma sonucunda, Franklar bölgedeki Hristiyanları koruma ve Levanten coğrafyasında dini motivasyonla hareket edebilme olanağı elde etmiştir. (Genoive,1930,s.6)

3.2.1 Misyonerlik Faaliyetleri

Cebel-i Lübnan coğrafyasına yönelik misyonerlik alanındaki faaliyetlerin kurumsallaşmasının başlangıç tarihi Roma'da Marunî din adamlarının eğitime yönelik dini kolejin kurulduğu tarih olan 1584 senesine kadar gitmektedir (Harztein,2007, s.749). Tarihsel süreç içerisinde pek çok defa Marunîler, Haçlı Seferlerinden itibaren gerek siyasi ve askeri alanlarda gerekse kültürel alanda Batı Dünyası'nın yanında yer aldığından dolayı bu mezhep, Orta Doğu coğrafyasında Hristiyanlığın Katolik inancının koruyucusu olarak algılanmıştır⁵⁷. Cizvitler de bu dönemde Batı'nın misyonerlik faaliyetlerinin kurumsallaşmasında önemli rol oynamıştır. Cizvitlerin Levanten bölgesine tam olarak ne zaman geldikleri belli değildir. Tarihçiler Cizvitlerin bölgeye geliş tarihiyle ilgili olarak 1627, 1630,1638 veya 1656 tarihlerini ileri sürmektedirler. Diğer bir ifadeyle, Bu zamandan itibaren Cizvitler inançlarını, geleneklerini ve dini kitaplarını bölgede yaymak için Roma tarafından gönderilmeye başlanmıştır. Roma'ya dönüşlerinde ise 15 ve 17 yaşlarında olmak üzere iki genci dini bilimler çalışmak şartıyla Roma'ya getirmişlerdir.

Cizvit Papası Eliano, Marunîler'in ruhani ihtiyaçların karşılanması için ilgili Roma'ya şu şekilde rapor sunmuştur: ” Marunî toplumunun ruhani ihtiyaçları için üç husus ön plana çıkmaktadır: Genç insanların dini ilimler öğrenip Marunîlerin ruhban sınıfı ihtiyacının karşılayabilmesi ve bu sınıfın güçlü bir bilgi birikimine sahip olabilmesi için Roma'ya getirilmesi planı raporun ilk kısmını oluşturmaktaydı. Roma şehrinde basılan kitapların Arapça'ya çevrilmesi ve Marunîlerin kullandığı bilgi bakımından tam olarak güvenilemeyecek kitapların bölgeye getirilmesi ise planın ikinci kısmını oluşturmaktaydı. Raporun üçüncü kısmında ise fakir olan Marunî Kiliseleri'ne gerekli desteğin sağlanması ve bu kiliselerin dini seremoniler için yeterli hale getirilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir.

⁵⁷ Marunîlerle ilgili olarak Papa Innocent X şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bizler çevresi kafirler ve heretik din anlayışına sahip insanlar tarafından çevrelenmiş Maruni toplumunun Katolik inancını yüzyıllardır koruduğunu biliyoruz. Marunîlerin geleneklerini ve fikirlerini korumalarındaki en önemli unsuru bu toplumun Hristiyan geleneklerinden kopmaması oluşturmuştur. Buna karşılık Marunîlerin doğru olan inanç yapılarını korumaları için bölgede kurumsal yapının eksiklikler içerdiğini ve bu eksikliklerin de Marunîlerin geleceği için ciddi tehdit oluşturduğunun farkındayız”* (Harztein,2007, s.751).

Nitekim bu süreçte Cizvitler⁵⁸ dini metinlerin Arapça'ya çevrilmesinde önemli rol oynamıştır (Harztein,2007,s.750).

16. yüzyıldan sonraki süreçte önde gelen Marunî din adamlarının yanında Marunîlerin siyasi yapısı üzerinde etkili olan ailelerin Batı Dünyası'na geçmiş dönemlere göre daha fazla yakınlaşması da Batı devletlerinin misyonerlik faaliyetlerini güçlendiren bir diğer önemli etmen olmuştur. XVII. Yüzyılın başında Lübnan'ın yerel yöneticisi olan Emir II. Fahreddin'in Avrupa ülkeleriyle kurduğu ticari ilişkilerin bir uzantısı olarak misyonerlerin gelişini teşvik etmesi, Katolik misyoner tarikatlarının Beyrut, Sayda, Trablus, Şam ve Halep gibi önemli kentlerde müesseselerini kurmasıyla sonuçlandı.

1610'da misyonerler Orta Doğu topraklarında ilk kez-Kadişa Vadisindeki Saint Anthony Manastırında matbaa makinesi kullanmaya başladı (Atlıoğlu,2014, s.170). II. Fahreddin döneminde önemli Marunî feodal aileler de nüfuzları ile orantılı olarak Kilise üzerinde egemenlik kurma ve bölgeye gelen misyonerlere yardımcı olma eğiliminde oldu. XVII. Yüzyılda en nüfuzlu Maruni ailesi sayılan Khazinleri bir tarafta mülk sahibi olan birkaç Kisravan bölgesinde kendi kontrolündeki köylerde (1600'de Balluna'da, 1647 ve 1680'de Ghusta'da) birçok Kilise inşa ettirirken diğer taraftan da bölgede inşa edilen misyoner manastırlarını destekledi. Ayrıca Khazenlerin denetiminde kurulan ve önemli ölçüde birkaç manastır, mülk sahibi olan birkaç manastır, kilise organizasyonunun en önemli merkezleri haline geldi (Atlıoğlu,2014, s.170).

Katolik misyoner örgütlerinin Cebel-i Lübnan'da en kolay faaliyet yürüttükleri ve yerel halk üzerinde nüfuzlarını genişlettikleri dönem XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. Yüzyıl oldu. Emir II. Beşir Şihab dönemi, Katolik misyoner tarikatları için oldukça elverişli bir ortam hazırladı. Fransız kültürünün en önemli taşıyıcısı olan Cizvitler, XVIII. Yüzyılın sonunda kendileriyle işbirliğine gönüllü Marunîler ile Cebel-i Lübnan'da ortak

⁵⁸ Cizvitler, İsa Tarikatı (Latince: Societas Iesu) adıyla anılan bir Hristiyan tarikatı. Hristiyan olmuş eski bir İspanyol askeri olan Ignacio de Loyola (Aziz Loyolalı İgnatıyos, S.J.) tarafından 1534'de kurulmuştur. Başlıca yoğunlaştıkları alanlar misyonerlik ve eğitim kurumları açmaktır. 1773 yılında önemin dini lideri XIV. Clement, Cizvit tarikatının feshedildiğini ve dünyanın her yerinde Roma Kilisesi tarafından Cizvitlere tanınmış olan tüm hak ve ayrıcalıkların kaldırıldığını ilan etti. Kilise, tarikatın varlık sebebi olduğu için kiliseye karşı yapılacak herhangi mücadele de olamazdı. Bu ilan ile birlikte Cizvitler arasında büyük bir çözülme oldu. Her ne kadar 1814 yılında VII. Pius tarafından Cizvitlere eski hak ve ayrıcalıkları geri verilse de Cizvitler bir daha toparlanamadılar ve hiçbir zaman eski hallerine dönemediler. Ancak Katolik mezhebinin bir tarikatı olarak varlıklarını sürdürebildiler (The Catholic Layman,1856,s.3).

misyonerlik ve eğitim faaliyetinde bulundu⁵⁹. Cizvitler, Roma Marunî Kolejinde okumuş yerel bir rahiple birlikte Ayn Tura'da modern bir okul kurmayı başardı.⁶⁰ Ünlü gezgin Johann Ludwig Burckhardt, 1812'de Lübnan'ın Kisravan bölgesinde ziyaret ettiği Ayn Tura köyünde Cizvitlere ait olan manastır ve okuldan bahsederken Papa'nın Doğu Kiliseleri ile ilişkileri geliştirmek için bu kurumsallaşmaları teşvik ettiğini belirtmektedir (Atlıoğlu,2014,s.171).

3.2.2 Şarkiyatçılık Çalışmaları

Bu başlık altında şarkiyatçılık (Oryantalizm) kavramı hakkında genel bir bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır çünkü şarkiyatçılık kavramının açıklanması Batı'nın Ortadoğu coğrafyasına yönelik algılamalarının oluşmasında önemli rol oynayan rol oynayan bu çalışmaların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Genel anlam çerçevesinde şarkiyatçılık Doğu'nun kültür, dil, edebiyat, düşünce sistemi, din, kültür ve sosyal yapısının incelenmesi olarak tanımlanabilmektedir. Şarkiyatçılığın ikinci tanımlamasında ise oryantalist çalışmalar ile ilgilenen bilginlerin Doğu'yu bu çalışmalar ışığında tanımlaması olarak açıklanabilir. Açık bir şekilde anlaşılabilmesi üzere bu tanımlama şark çalışmalarının Avrupalı entellektüellerin Doğu'ya bakış açısıyla birebir bağlantılı olduğunu toplumlara göstermektedir (Kantar,2006,s.20). Şarkiyatçılar Doğu coğrafyasını analiz ederken bölgeyi kendi fikir ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmiş ve tanımlamışlardır. Gerçekleştirilen bu analizler sonrasında ise bir varlık olarak kendi gerçekliğinden kopartılmış ve Batı'nın bir bilgi alanı haline getirilmiştir. Bir diğer ifade ile Batı'nın Şark uzmanları bölgenin toplumsal ve tarihi yapısı üzerinde etkili

⁵⁹ Fransa'nın Suriye bölgesinde öteden beri kurduğu ilişkiler öncelikle dinsel nitelik taşımaktaydı. Fransa, Katolik Marunilerin hamisi rolü ile bu dinsel ilgiyi daha da arttırmıştı. Süreç içerisinde Osmanlı ülkelerinde ilk görülen Katolik misyonerlerle kültürel bir yolla Fransız eliti oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çoğu da Fransız papazlardır. Böylece Suriye ve Lübnan bölgelerinde kolayca yayılma alanı bulmuşlardır. 1625 ve 1643 yılları arasında Capucin, Jesuite ve Caharme tarikatına mensup papazlar Sayda, Trablusşam, Beyrut, Şam ve Haleb'e yayılmıştır, 1773 yılında bunlara Lazaristler de katılmıştır (Duman,2009, s.5).

⁶⁰ Misyonerler, teşkilatlarının bulunduğu ülkelerin desteğini alarak, âdeta kendi devletlerinin Osmanlı ülkesine yönelik emelleri doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir. Fransa, İngiltere, Amerika, İtalya vb. devletler ve maddî bakımdan katkıda buldukları misyonerler, Osmanlı devletinde sosyal ve kültürel görünümü çok sayıda okul, hastane, kilise, yetimhane, darülaceze vb. müesseseler açmışlardır. Misyonerler, faaliyetlerinde gayet dikkatli, titiz ve sinsi davranarak buldukları ülke ve yörenin şartlarına göre hareket ederler. Bu bakımdan gittikleri her memlekette önce o milletin kıymetler manzumesini iyice teşhis ve tespit ile girişirler. Çünkü her ülkenin yöresel kültürü, gelenek ve görenekleri onlar için bir engel teşkil edecektir (Cilacı,2005, s.36).

olan birer öncül konumuna gelmişlerdir. Şarkiyatçılar sadece Doğu'yu yönetilmesi gereken bir alan olarak değil aynı zamanda milliyetçilik anlayışlarının dâhilinde kültürel ve toplumsal yapılarının yöneten konumunda bulunabilmesi için Doğu coğrafyasını ‘öteki’ kavramı ile kendilerinden ayırmışlardır (Kanar,2006,s.25).

Şarkiyatçılığın genel tanımına ilişkin önemli çalışmalarda bulunmuş olan Edward Said'in Şarkiyatçılık ismiyle dilimize çevrilmiş eserinde Garp ile Şark arasındaki ilişkinin epistemolojik bağlantı temelinde Batı'nın sadece bölgeye bakışını değil hangi kavramsal çerçevede Şark'ı yönetilen saha olarak gördüğünü net bir şekilde görebilmekteyiz. Said eserinde Doğu- Batı ilişkisinin Şarkiyatçılık düzlemi dahilinde iki temel ögeye dayandığını belirtmiştir. Bu yaklaşıma göre Şark'a ilişkin giderek genişleyen düzenli bilgi ile Avrupa'nın her zaman hükmeden konumunda olmasa dahi güçlü konumda olması iki temel ögeyi oluşturan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Güçlünün- zayıfla ilişkisi). Said eserinde, Şarkiyatçılık anlayışının Doğu'nun mantıksız, ahlaksız (günahkâr), tembel olmak gibi olumsuz özellikler taşıdığını, Batı'nın ise akli başında, erdemli, olgun ve mantıksal çerçevede düşünen bir yapı olduğunu ve bundan dolayı da Şark'ın Batı'ya yönetilme ve modernleşme noktasında ihtiyacının olduğu düşüncesi üzerinden çalışmalarını yürüttüğünü belirtmiştir (Said,2012,ss.49-50).

Suriye ve Lübnan'a yönelik Avrupa'nın imaj oluşturma ve bu coğrafyayı algılayış biçimi şarkiyatçıların, ressamların ve şairlerin bu coğrafya üzerine izlenimlerini Avrupa'da yaşayan elit kesime aktarmalarıyla birlikte 18. Yüzyılın sonundan itibaren köklü bir şekilde oluşmaya başlamıştır (Simms,2011,s.165). Alphonse de La Martine'in yazıtları ile 1890'lar ve 1900'lü yıllarda David Roberts ve Edward Lear'ın Cennet'teki Âdem, İncil'deki zamansız alan ve Dağdaki Mülteci gibi eserleriyle Müslüman Osmanlı yönetimini tembel ve ruhsuz bir şekilde tasvir etmişlerdir.

XIX. Yüzyılda Avrupalı yazarlar Dağlık Lübnan coğrafyası için Batı Dünyası tarafından kültürel aktarım aracı ve bölge toplumunun dini kurtuluşu için birer fırsat olarak değerlendirilmişlerdir.

Bu noktada, Batılı yazarlar ve şarkiyatçılar; Avrupa'nın kültürel, siyasi, teknolojik ve askeri alanlardaki hegemonyasının güvencesi olarak algılanmışlardır. Tarihçi Usama Makdisi Lübnan coğrafyasını konu edinen yazar ve şarkiyatçıları nazik Haçlılar olarak değerlendirmiştir. Lakin Makdisi'ye göre bu grupta yer alan isimler, bu coğrafyada

yaşayan Dürzi ve Marunîleri ayrı birer kimlik olarak görmüş ve bu halkların yeniden şekillendirilip zamanı ruhuna göre hareket etmeleri noktasında dönemin değerleriyle bağdaştırılması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Bu noktada, Batılı yazarlar ve şarkiyatçılar despot bir yönetim olarak algıladıkları Osmanlı idaresi ve İslam dinini Lübnan halklarının gelişimi karşısında birer tehdit unsuru olarak görmüşlerdir.⁶¹ Bu yaklaşıma göre, Yakın Doğu coğrafyası Osmanlı'nın despot yönetimi ve İslam nedeniyle zamanın durduğu bir coğrafya durumuna gelmiştir. Bu nedenden dolayı Charles Henry Churchill, Louis de Baudicour, Henry Guys, François Lenormant, Eugène Poujade, Baptistin Poujoulat, and "Saint" Marc Girardin gibi İngiliz veya Fransız kökenli isimler kabile sistemine dayalı barbar Türk anlayışıyla bu coğrafyanın modernleştirilmesinin mümkün olmadığını savunmuşlar ve bu anlayış yerine Hristiyan Dünyası'nın değerlerinin yerleştirilmesini savunmuşlardır. Bu yaklaşıma göre fanatik ve anti modern değerler sistemi içinde varlıklarını devam ettiren Marunî ve Dürziler'in problemlerinin çözümündeki yetersizlikte modern kavramların bölgede var olmamasıyla birere bir bağlantılı bir durumdu (Rodogno,2012, s.96). Bu noktada, başta Fransa olmak üzere Batı Dünyası Marunîlerin Müslüman nüfusa göre daha üstün olduğu fikrini savunmuştur.

Bu dönemde yayınlanan ve bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Napolyon III'e yakın olan Le Moniteur, dönemin Fransa Dış İşleri Bakanı olan Edouard-Antone de Thouvenel'e yakın olan Le Constitutionnel ile Le Siecle gazeteleri açık bir şekilde Lübnan ve Suriye coğrafyalarına Batı'nın müdahalesini savunmuşlardır.⁶²

Bununla birlikte Fransız Parlamentosunda bulunan Katolik temsilciler de Lübnan'daki Marunîler ve Şam'daki Hristiyanların Fransız Ordusu tarafından korunma talebinde bulduklarını iddia etmiştir (Simms,2011,s. 166-167).

⁶¹ 1860 tarihinde gerçekleşen olaylar sonrasında Batı Avrupalı siyasetçi ve entelektüeller insani nedenler sebebiyle bölgeye medeniyet getirme amacıyla bölgeye acil bir şekilde müdahale fikrini anlamlandırmaya çalışmışlardır. Britanya ve Fransa'ya göre bu dönemde gerçekleşen katliamlar barbar ve kabileci yapıdaki Türk yönetiminin bir neticesiydi (Simms,2011, s.170).

⁶² Batı Dünyası bölgenin Batı'nın ortaya koyduğu değerler çerçevesinde dönüştürülmesi amacıyla çeşitli organizasyonlar oluşturmuşlardır. Bu amaçla kurulan derneklerin nihai hedefi ise Batı'nın bölgeye siyasi ve askeri müdahalesini kolaylaştırmak olmuştur. Lord Shaftesbury'un finanse ettiği Suriyeli Kadınların Dini ve Sosyal Gelişimi Cemiyeti (Association for Social and Religious Improvement of Syrian Females) bu fikriyatta açılan derneklerden birini oluşturmaktaydı. (Rodogno,1971, 97).

3.2.3 Fransa'nın Cebel-i Lübnan Üzerindeki Kültürel Etkileri

Fransa İmparatorluğu'nun Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı modernleştirmek kavramı altında bölgede hem kültürel alanda hem de siyasi alanda etkili olmak istemesi 1830'larda en önemli tarihi görevlerinden biri olarak kabul edilmiştir⁶³. Özellikle, Amerika'daki kolonilerini kaybetmeleri ve politika olarak sıkıntılı bir döneme girmeleri bu düşüncenin oluşumunda etkili olmuştu (Scott,2010,s. 69).

1789 Devrimi sonrasında emperyalist işgal politikaları için sadece dini söylemler yetmemekteydi. Bunun için Fransa'nın yeni rasyonel gerekçeler bulması gerekmektedir. Self-determinasyon hakkı buradaki halk için uygun bir söylem durumundaydı. Kolonyal genişleme için hem kendilerinin hem de bölgedeki halkın fayda göreceği yeni bir doktrin mission civilisatrice (Medenileştirme Misyonu) doktrini ortaya çıkartılmıştır. Bu sisteme göre, özgürleştirme fetihleri ile Avrupalı güçler kendi ulusal anlayışını ortaya koyarken, bölge halkı da Batı kültürünün faydalarından yararlanacaktı. Alphonse de Lamartine bu noktada Voyage en Orient (1835) isimi eseriyle hem Avrupa hem de Ortadoğu halkları için ortak bir fayda oluşturacak zemini kurgulamayı hedeflemiştir. Lamartine'in yeni model modernleştirme ve kolonileştirme düşüncesi dışarıdan şiddete bağlı toprak kazanılması yerine kültürel birleşme ve ruhani birlik temelinde olmalıydı. La martine böylece kültürel birliğe dayalı yeni bir kolonyel hareketin başlamasını hedeflemiştir (Scott,2010,ss.70-71).

1835 tarihinde Fransız şair ve politikacı Alphonse de La Martine farklı etnik ve dini yapıya sahip olan toplumların Osmanlı Devletinden ayrılmasını ve insani değerler için Osmanlı Devleti'nin parçalanması gerektiği düşüncesini savunmuştur. O'na göre Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmesi kaçınılmaz bir durumdur, buna karşılık bu dağılma sonrasında farklı milletler özgürlüklerine kavuşacak ve imparatorluğun yerini yeni siyasi yapılar alacaktır. La Martine, Avrupa'nın, özellikle de Fransa'nın, imparatorluk bünyesinde yaşayan milletlerin özgürlüğünü kazanmasında ve medenileşmesinde temel rol oynayacağını savunmaktaydı. Bu anlayışa göre,

⁶³ Cebel-i Lübnan'da Dürzi ve Maruniler arasında ortaya çıkan çatışmalar sadece siyasi olarak değil kültürel olarak ta Fransa'nın Ortadoğu'daki etkisi bakımından önemli bir tarih olmuştur. Aslında bu dönem Fransa'nın kültürel olarak göz ardı edilemeyeceği bir döneme denk geliyordu. Fransızca diplomasinin diliydi, moda da Fransız etkisi vardı ve Fransa kaynaklar fikirler popülerdi. Fransa'nın kültürel olarak etkin olduğu bu yüzyılın ortasına kadar kültürel politikalara daha az öncelik veriyor ve daha az kaynak ayırıyordu (Burrows 113).

medenileştirme misyonu (mission civilisatrice) Doğu'yu yeniden kurgulayacak, bunun sonucunda da Batı Dünyası farklı mezheplerdeki Hristiyan topluluklara dayanarak, özellikle de Fransa Marunîlere dayanarak, Avrupa yönetimiyle uyumlu, Doğu'nun en iyi ve en mücadeleci toplumunu ortaya çıkaracaktır. La Martine, bu noktada Fransız Hükümeti'nin özellikle II. Beşir'nin 1840 tarihinde görevinden uzaklaştırılmasından sonra kendilerine daha da yakınlaşan Marunîler'in bağımsızlığı için daha güçlü bir şekilde desteklenmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁴ Buna karşılık Fransız yöneticiler arasında Marunîler üzerindeki Fransız etkisi konusuna daha ılımlı yaklaşım sergileyenler de bulunmaktaydı. Fransız Dış İşleri Bakanı Guizot Hristiyanlar üzerindeki Fransız etkisi konusunda sınırlamalar olduğu görüşünü savunmaktaydı (Simms,2011,s.41). Bununla ilgili olarak Guizot "Kapitülasyonların Osmanlı idaresi altında yaşayan halklara yönelik egemenlik hakkını bize verdiği düşüncesine kapılmamalıyız. İstanbul yönetimi bugün de bu nüfuz egemenliğini devam ettirmektedir. Bununla birlikte Osmanlı yönetimi Katolikler de dâhil olmak üzere idare hakkını başka bir devletle paylaşmak istemeyecektir." ifadelerini kullanmıştır. Bununla birlikte Fransız Dış İşleri Bakanı direkt yönetsel olarak değil yardım ve koruma politikalarıyla Marunîler üzerinde etkinlik sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Fransa Dış İşleri Bakanı Comte de Lallemand başkanlığında İstanbul'un Fransa konsolosluğuna bağlı olmak üzere bir araştırma komisyonu göndermiş, ayrıca ünlü oryantalistler arasında yer alan Eugene Boree aracılığıyla Marunîler üzerinde Fransa'nın etkinliğini arttırmak amacıyla bölgede araştırma yapmak üzere görevlendirilmiştir (Simms,2011,s.42).

Fransa'nın bölgeye yönelik çekinceleri Patriklik ve Marunî ruhban sınıfı tarafından tam olarak fark edilmemekteydi. Patrikliğe göre, Katolik Fransa bölgede ortaya çıkan karışıklıklar karşısında doğal olarak Marunîleri desteklemekle yükümlüydü. Buna karşılık, Fransız yetkililer de 1840 tarihinde başlayan ve dönem dönem devam eden çatışmalar karşısında hızlı bir şekilde hem ekonomik hem de siyasi olarak Marunîleri desteklemiş ve bölgede bu halkın güçlenmesine olanak sağlamıştır. Patriklik ve ruhban sınıfı bu süreçte Fransız resmi yetkililerinin duruşunun yanı sıra, Katolik din adamları, liberaller gibi grupların görüşlerinden etkilenmiş ve misyonerler, seyyahlar ile bölgeye

⁶⁴ 1840'dan 1860'lı yıllara kadar olan süreçte iç baskının yanında, Fransa ve diğer Batılı güçlerin misyonerlik faaliyetlerinde artış görülmüştür. Özellikle Levanten bölgesi ile Fransa arasında gelişen ticari faaliyetler bu ilişkilerde önemli rol oynamıştır. Lyon kökenli ipek üreticileri ve tüccarlarının Lübnan'da faaliyetleri bu konuda en kayda değer etkiyi yaratmıştır (Burrows,1986,s. 112).

yerleşen Fransız tüccar gibi gruplar tarafından şekillendirilmişlerdir. Bu ilişki içinde Marunî Kilisesi bölgede önemli bir siyasi yapı olarak ortaya çıkmıştır. Farklı kesimler aracılığıyla görüşlerini bölgeye yansıtmayı başaran Fransa bu ilişki ağı içerisinde Marunîler için güvenilir bir otorite durumuna gelmişti. Osmanlı Devleti'nin tiran yönetimi altında ezilen Hristiyan imajı çizmeyi başaran Fransa bu görüşler doğrultusunda Marunî Kilisesi'ni tekrar siyasi görüş bakımından şekillendirmeyi başarmıştı. (Simms 2011: 42) Buna karşılık Marunîler de bu görüşü kendi çizdikleri imaj ile desteklemişler ve kendi vizyonlarını da bu imaja dâhil etmişlerdir. Dönemin Marunî Kilisesi'nin patriği olan Nicolas Murad ise bu süreçte gerçekleştirdiği propaganda ile Fransız kültürüne dayalı Lübnan hayali temelli politikalar için kilit öneme sahip isim olarak ön plana çıkmıştır (Simms,2011,s.42-43).

Fransa'nın kültürel politikalara önem vermesinde iki gücün birleşimi ön plana çıkmaktadır: 1)Ortadoğu'da Fransa'nın siyasi olarak zorlanması 2) Fransa'nın kurumlarına bölgede ilginin artması⁶⁵.

Mehmet Ali Paşa meselesi Fransa'nın kültür politikalarına önem vermesinde büyük rol oynamıştır. Bu dönemde Mehmet Ali Paşa Suriye'de egemenlik kurup, İstanbul yönetiminden bağımsız hareket etme amacını gütmüştür. Britanya bu süreçte Osmanlı'nın dağılmasını önlemek amacıyla Padişah'ın yanında yer almıştır. Avusturya, Prusya ve Rusya'da İngiltere'yi destekleyen devletler olmuştur. Fransa ise bu güç karşısında yalnız kalmıştır. Bu noktada, Fransa Dış İşleri Bakanı Guizot'un dönemin Fransız büyükelçisine yaptığı açıklamalar bu durumu özetlemekteydi: *“Osmanlı İmparatorluğu içindeki din temelli çıkarlarımıza dikkatinizi çekmek istiyorum. Fransa'nın Doğu coğrafyasında yaşayan Katoliklere yönelik onurlu hâkimiyeti yüzyıllara dayanmaktadır. Bu coğrafyada kendine misyon edindiği Hristiyan medeniyetini tanıtmaya işlevini bu coğrafyada yaşayan halkların yararı için sağlam adımlarla sürdürmek zorundadır. Hiç kuşkusuz ki, bölgenin Hristiyan halkları da Fransa'ya bu açıdan önemli bir kaynak olarak algılanmaktadır. Fransa olarak gelecekteki siyasi olaylarda rol alabilmek için şimdiden bölgeye yönelik siyasi yapılanmaların tohumunu atmamızdır.”* Bununla birlikte, Fransa yönetimi

⁶⁵ Fransa'nın bölgedeki misyonerlik faaliyetlerinde Katolik Dünyası'nın fikinsel anlamda geçirdiği Rönesans'ta etkili olmuştur. Bu düşünce değişiminde toplam Dünya görüşünü (Total World View) benimsemesi önemli olmuştur. Bu düşünceye göre Katolik inancı toplumların zeminin oluşturabilir. Onun düşünceleri ve inancı tüm zamanlarda bütün toplumlara uygulanabilir. (Burrows,1986,s. 117)

diplomatlarına olabildiğince Osmanlı'nın birliğini korumaları ve bu devlet ile güvene dayalı işbirliğini sürdürmeleri konusunda uyarıda bulunmuşlardır (Simms,2011,s.40). 1842 tarihinde Guizot to Louis Philippe Fransa'nın kültürel politikalarını güçlendirecek gelişmelerin ilk adımını atmıştır. Guizot'un Lübnanlı Hristiyan College d'Antoiura isimli kolejde eğitim almasını sağlayacak bursu hayata geçirmesi bu noktada atılan ilk önemli adımlar arasındadır (Burrows,1986,s.114).

3.2.4 Batı Dünyası'nın Eğitim Faaliyetleri

Hristiyan misyonerlerin Suriye bölgesindeki en önemli faaliyet sahası eğitimidir. Ortadoğu'nun fikri ve ideolojik yapısını dönüştüren Batılı etkiler bölgeye bu misyoner okulları yoluyla gitmiştir⁶⁶. Lübnan'daki misyoner okullardan yetişen entelektüeller, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Marunîlere ve Lübnan'a ortak bir geçmiş arayışı çerçevesinde fikri arayışlara girişmişlerdir. Bu fikri tartışmalar, özelde Marunî milliyetçiliğinin, genelde ise Hristiyan milliyetçiliğinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Atlıoğlu,2014,s. 169).

Fransızken, Lazarist, Karmelit, Kapuçin ve Cizvit gibi Katolik misyoner tarikatları, XIX. Yüzyılın başında bölgede hem örgütlenme hem de faaliyet alanlarını oldukça genişletmişti. Fransa'nın siyasi ve askeri nüfuzu, Katolik misyonerlerin bölgede rahat hareket etmesini ve gerektiğinde Marunîler gibi Katolik toplulukların çıkarlarını geliştirmek için ülkenin siyasi yöneticisi olan Emir II. Beşir Şihabi'ye baskı yapmasını sağlıyordu. Ayrıca Katolik misyonerler, yavaş ve ihtiyatlı bir şekilde Doğulu ayin ve ritüelleri benimseyen fakat Roma ile fikir birliği içerisinde olan Uniat Katolik Kiliselerini Latinleştirmeye çalışıyordu (Atlıoğlu,2014,s. 172).

Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin baskısıyla 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etmesi, Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren tüm misyoner örgütlerinin faaliyet

⁶⁶ 1624 tarihinde kurulmuş olan Hawqa Okulu ise Lübnan coğrafyasında kurulmuş olan ilk Katolik okuludur. 1736 tarihinde Marunî Lübnan Sinodluğu ise büyük şehirlerde, köylerde ve manastırların bünyeleri içinde okulların sayısının artırılmasına karar vermiştir. Protestan mezhebini savunan Marikan misyoner hareketlerinin XIX. Yüzyıldan itibaren artış göstermeye başlaması ise bölgede iki mezhep arasında rekabeti doğurmuş ve Katolik dünyası Lübnan coğrafyasındaki eğitim faaliyetlerine daha fazla ehemniyet vermeye başlamıştır. Hiç kuşkusuz ki misyonerlerin eğitim faaliyetleri hem bu coğrafyanın eğitim siteminde hem de Lübnan halkının üzerinde derin etkiler bırakmıştır (Younes,2003,s. 6).

alanlarını genişletmelerini kolaylaştırdı. Tabii ki bu yıllarda Protestan ve Katolik misyonerlerin en çok rekabet ettikleri alan eğitimdi. 1840'lardan itibaren hem Protestan hem de Katolik misyonerler Lübnan'ın dağlık bölgelerinde papaz okulları açmışlardı.

Protestan misyonerler, Cizvitlerin 1843'te Ghazir'de kurdukları papaz okuluna karşılık 1849'da Abeih Papaz Okulu'nu kurdu⁶⁷. Her iki okulda da eğitim dili olarak Arapça kullanılıyordu ve öğrenciler Suriye bölgesindeki eğitim ve öğrenciler Suriye bölgesindeki misyonerlik çalışmaları için hazırlanıyordu⁶⁸. Cizvitler, 1855'te Ghazir'deki papaz okuluna "Kolej" adıyla bilinen seküler bilimlerin öğretildiği bir kısım ekledi. Bu kolej daha sonra, 1875 tarihinde, Beyrut'a taşınarak Saint Joseph Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi'ni oluşturdu. Ghazir'deki papaz okulu din adamı yetiştiren bir merkez olarak varlığını sürdürdü (Athoğlu, 2014, s.175).

Dürziler tarafından dost devlet olarak algılanmayan Fransa'nın Lübnan coğrafyasında kurmuş olduğu en önemli eğitim kurumunu St. Joseph Üniversitesi oluşturmuştur. St. Joseph Üniversitesi sadece Fransa'nın ve Katolik Dünyası'nı kültürel yapısını Levanten bölgesine taşıması yönünden değil aynı zaman da Protestan düşünce geleneğini benimsemiş olan Amerikan Protestan Üniversitesi karşısında da Katolik Dünyası'nın medenileştirme misyonunun (mission civilisatrice) devamlılığı açısından büyük bir öneme sahip olmuştur. St. Joseph Üniversitesi aynı zamanda hem Marunî Kilisesi'nin dini otoritesini sağlamlaştırma ve bu Kilise'nin Cizvitlerle olan ilişkisini dengeleme açısından hem de Roma'nın Marunî Kilisesi'ne olan desteğinin devamlılığının garanti altına alınması bakımından da büyük önem arz etmiştir. Bir diğer ifadeyle, St Joseph

⁶⁷ Suriye bölgesinde Protestan ve Katolik misyonerler arasında rekabetin sürdüğü yıllarda, Grek Ortodoks misyonerler de Rusya'nın desteğiyle bazı eğitim faaliyetlerine girişti. Aslında Grek Ortodoks toplum içindeki eğitim faaliyetleri, bölgedeki Katolik ve Protestan eğitim faaliyetlerine bir tepki olarak doğmuştu. Osmanlı Devleti'nin Arapça konuşulan topraklarında açılan ilk modern Ortodoks Okulu, 1833'te Trablus'ta kurulan Balamand Papaz Okulu (College des Trois Docteurs) oldu. Bu okulun ardından 1840'ta Ortodoks Arap işadami As'ad Ya'kup Hayyat tarafından Beyrut'ta erkek ve kız çocukları için bir okul kuruldu ve Ortodoks rahip Yusuf Haddad tarafından Şam'da bir lise açıldı. Bu okullarda Yunanca'nın yerine Arapça kullanıldı. Bölgede açılan Ortodoks okullar, modern eğitimin yayılması açısından olumlu etkiler yapsa da bu okullar sadece Rusya'nın Osmanlı Devletindeki Ortodoks toplumu etkileme çabasının bir sonucuydu (Scott, 2010, s.178).

⁶⁸ Okullar, eskiden beri misyonerlerin önem verdiği müesseselerdir. Bu yolla bir taraftan Hristiyan çocukların kendi dinlerine bağlı olmaları sağlanırken diğer taraftan bu okullara devam eden Müslüman çocukları Hristiyanlığa ısındırılmıştır. Yabancı sefaletlerin güçlü himaye politikası nedeniyle, Osmanlı yöneticilerinin açılan okullara, isin siyasi bir renk alması endişesiyle müdahale etmemeleri yüzünden okulların sayısı hızla artmıştır. Yerli gayr-i Müslimler, açtıkları okulları, kapitülasyonların yabancılara sağladığı imkânlardan istifade etmeleri amacıyla, kolayca yabancı bir devletin himayesine terk etmişlerdir (Mutlu, 2005, s.373).

Üniversitesi sadece Fransa'nın ve bu devletin temsil etmiş olduğu Katolik kültürünün bir temsilcisi ve bu kültürün Levanten bölgesine yayılmasının aracı olmamış aynı zamanda Marunî Kilisesi'nin bölgede siyasi bir güç olarak devamlılığının da destekçisi konumunda olmuştur (Harztein,2007,s.751). Bu noktada, St. Joseph Üniversitesi Marunî toplumunun sadece siyasi ihtiyaçlarını karşılamamış aynı zamanda sosyal bir olgu olarak ta siyasi ve dini yapının içeriğinde Maruni Kilisesi'nin kompleks hale gelmiş dini problemlerinin çözümünde de önemli bir rol almıştır. Bu noktada, St. Joseph Üniversitesi Katolik Dünyası'nın ortaya koymuş olduğu medenileştirme projesi çerçevesinde yeni bir kentli burjuva sınıfının doğmasına da yol açmıştır (Harztein,2007,s.752). Özet olarak, St. Joseph Üniversitesi sadece Fransa'nın kültürel yapısını ve Katolik değerleri bölgeye yayılması açısından değil aynı zamanda Marunî Kilisesi'nin siyasi bir güç olarak devamı ve bu Kilise'nin teolojik sorunlarının çözümüne katkısından dolayı da büyük önem arz etmiştir.

Bununla birlikte Roma'da, Maruni Kolejinde eğitim gören rahiplerin Latince ve İtalyanca öğrenmeleri, bazılarının Arapça ile ilgili ciddi çalışmalar yapmaları, bazılarının da özellikle Cebel-i Lübnan'da Batı modeline uygun manastır okulları kurmaları, Arapça ile ifade edilen Hristiyan kültürünün yeni bir gelişme safhasına girdiğini göstermiştir. Suriye'deki misyonerlik ve eğitim faaliyetlerinin en önemli menfi tesiri ise bölgede yaydığı etnik veya dini kimliğe dayalı ayrılıkçı atmosfer oldu. Ussama Makdisi, bölgede yeni bir ayrılıkçı atmosferin oluşmasında en önemli sembolün misyonerlik faaliyetleri olduğu fikrindedir. Makdisi'ye göre bölgedeki seçkinlere gelişmenin modern ve uygulanabilir mezhepçi yollarını gösteren misyonerler, mezhebe dayalı toplumların modern liderlerini yetiştirip onlara Avrupa koruması ve desteği sunmuşlardı (Atlıoğlu,2014,s.181). Marunî milliyetçiliğinin oluşumu göz önüne alınırken XIX. Yüzyıldan itibaren Avrupalı devletlerin artan nüfuzunun etkisiyle Lübnan'da oluşan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri de dikkatle ele almak gerekmektedir. Bu dönüşümlerin ve Avrupalı devletlerin ideolojik yönlendirmelerinin Lübnan cemaatler arasında milliyetçilik fikrinin gelişmesine büyük katkı sağladığı aşikârdır. Özellikle, Marunî toplumu Haçlı seferlerinden beri Roma Katolik Kilisesi ve başta Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerle ilişkilerini geliştirme çabası gösterdi ve Napolyon'un Fransa'yı işgaliyle (1798) Fransa'nın bölgede tesirini arttırmasının ardından dini temelli

milliyetçi fikirlerini ve duygularını açıkça ifade etmeye başladı.⁶⁹ Fransa'nın siyasi nüfuzu ve bölgedeki Katolik Hristiyanlarının koruyuculuğunu üstlenmesi, Haçlı seferlerinden beri Marunîlerin Batı'dan bekledikleri dış desteğin gelmesini sağlarken onların özgüvenini de yerine getirdi. Kısacası bu süreçte Lübnan'da bağımsız bir Marunî veya Hristiyan Devleti'nin kurulabileceği fikrinin ortaya çıkmasında Fransa'nın siyasi ve fikri teşvikleri ile kıskırtmalarının büyük katkısı oldu (Atlıoğlu,2014,s.189).

Öte yandan XIX. yüzyılda Suriye bölgesindeki Hristiyan misyonerlik ve eğitim faaliyetlerinin bölgenin siyasal ve kültürel yaşamı üzerinde müspet ve menfi tesirler bıraktığı aşikârdır. Müspet tesirlerin en önemlisi, bu eğitim faaliyetlerinin bölgenin modernleşmesinde oynadığı roldü. Albert Hourani'ye göre Batılı eğitimin yayılışı ve Batılı ülkelerle gelişen ticari ilişkiler, Fransızca ve İngilizceyi kendi ana dilleri Arapça kadar- bazen ondan daha iyi bilen- bir entelektüel sınıfı ortaya çıkardı. Dil bilgileri, bu yeni sınıfın tüm dünyadaki yeni fikirlerin imgelerin öğrenilmesinde anahtar rol oynamıştır. Philip Hitti, Beyrut'ta kurulan iki büyük misyoner üniversitesinden övgüyle bahsetmekte ve bölgenin ilk bilim adamları ile siyasetçilerinin bu okullardan yetiştiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Batı'nın etkisinin artması ve Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeni siyasal ve toplumsal atmosfer, misyoner ve kilise okullarından yetişen entelektüellerin başta gazetecilik olmak üzere kültürel faaliyetlerde kendilerini göstermelerine yol açtı. Örneğin, XIX. Yüzyılda yayınlanan Hadikat el-Akhbar (1858-1868), el-Cinan (1870-1886), Nefir Suriyye (1860-1861) ve Samarat el-Funun (1875) gazeteleri bölgedeki siyasal, kültürel ve ideolojik dönüşüme büyük katkı yapmıştır. Günlük ve entelektüel yaşamdaki seküler konuları ele alan bu gazetelerin ilk üçü Hristiyanlar tarafından basılmaktaydı (Atlıoğlu,2014,s.180).

Sonuç olarak, Batı Dünyası-özelikle de Fransa- sadece diplomatik, askeri ve ekonomik yönden değil kültürel açıdan da Cebel-i Lübnan üzerinde egemenlik kurmayı

⁶⁹ Milliyetçilik fikrinin, XIX. Yüzyıldan itibaren Suriye ve Lübnan'da eğitim ve kültür faaliyetlerinin kontrolleri altında tutan misyoner örgütleri tarafından bölgeye ilk kez sokulduğu aşikârdır. Suriye'yi bir vatan olarak görme fikri, Protestan misyonerlerle temas halinde bazı Lübnanlı entelektüeller tarafından geliştirildi. Özellikle, Marunî kökenli Butros el-Bustani "Suriyecilik" fikrini ortaya atmış, Suriye'yi ayrı bir vatan olarak görmüş ve bu vatanın tarihsel oluşumunda Arap kültürüne özel vurgu yapmıştı. Arap kültürüne vurgu yapmayan özel Suriyecilik fikirleri ise daha çok Cizvit okullarında okumuş çoğunluğu Marunî olan entelektüeller tarafından ortaya atıldı. Onlar "Suriyecilik" ve Arap milliyetçiliğini kendilerine mahsus geleneksel özelliklerini yok edecek bir tehlike olarak gördü. Bu bağlamda özeld Maruni milliyetçiliğinin genelde se Hristiyan Lübnan milliyetçiliğinin Suriye'de gelişen Arap milliyetçiliğine karşı ortaya çıktığı söylenebilir (Atlıoğlu,2014,s.187).

hedeflemiştir. Şarkiyatçıların bölgeyi tasvirine yönelik çalışmalarının yanı sıra Batı Dünyası'nın misyonerlik faaliyetleri ve bu coğrafyada kurulan okullar ile Fransa ve diğer Batı devletler hem kendi değerlerini bölgeye yansıtmak hem de bu coğrafyada toplumların zihinsel dönüşümünü sağlayarak bölgede kalıcı bir güç olmayı hedeflemişlerdir. Bu politikalar sonucunda Fransa, Cebel-i Lübnan coğrafyası üzerinde sağladığı kültürel etkisi sayesinde XIX. Yüzyıldan sonraki süreçte de bu coğrafya üzerinde siyasi bir güç olarak kalmayı başarmıştır.

SONUÇ

1841 ile 1861 tarihleri arasında Cebel- Lübnan coğrafyasında Dürziler ile Marunîler arasında meydana gelen üç büyük çatışma; bölgenin idari yapısının değişmesi, Osmanlı Devleti'nin bu coğrafya dâhilinde güç kaybına uğraması ve Fransa'nın Marunîleri, İngiltere'nin ise Dürzileri desteklemesi suretiyle bölgede etkin bir güç konumuna gelmeleri bakımından Ortadoğu coğrafyasının yakın siyasi tarihinde yaşanan en önemli siyasi ve askeri gelişmeler arasında yer almıştır.

Gerçekleştirilen bu çalışmada Cebel-i Lübnan sahasının hem Osmanlı idaresi altındaki siyasi tarihini açıklamaya hem de bu coğrafyada ortaya çıkan mezhep temelli çatışmaların neden ve sonuçlarını ortaya koymaya çalıştık. Aynı zamanda, bu incelemeyi gerçekleştirirken Fransa ve İngiltere başta olmak üzere bölgeye ilgi gösteren Avrupa Devletleri'nin bu coğrafya üzerindeki siyasi etkisi üzerinde de durmaya çalıştık. Bunun yanı sıra başta Fransa olmak üzere Batı Dünyası'nın bu dönemle birlikte bu bölgede kurumsallaşmaya başlayan kültürel etkisi de çalışmamız dâhilinde yer aldı. Farklı din ve mezheplerin bulunduğu Cebel-i Lübnan coğrafyasının bu yönüyle tanıtılması da konunun öneminin daha iyi anlaşılabilmesi bakımından çalışmamızda ayrı bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, 1516 tarihinden 1840 tarihine kadar olan süreçte Cebel-i Lübnan'ın idari yapısı, Cebel-i Lübnan'da dini gruplar, 1841-1861 Yılları Arasında Dürzi- Marunî çatışmaları ile Avrupa Devletleri'nin Cebel-i Lübnan Politikaları olmak üzere dört ana bölüm altında gerçekleştirdiğimiz çalışmada şu sonuçları elde ettik:

1697 tarihinden 1842 tarihine kadar olan süreçte Osmanlı İdaresi'ne bağlı olarak Cebel-i Lübnan coğrafyasında yönetici konumunda bulunan Şihab ailesine mensup olan II. Beşir'in güneydeki Hristiyan burjuva sınıfının da etkisiyle Hristiyanlığı seçmesi Marunîlerin Cebel-i Lübnan coğrafyasında idari etkisini arttırmasına yol açmıştır. Emir II. Beşir'in din değiştirmesi ayrıca Dürzilik mezhebine bağlı olan Canpolat ailesinin de bölgeyi idare etme özelliğini sürdüren Beşir ailesine karşı olumsuz tutum takınmasına yol açmıştır. Bu iki durum da bölgedeki mezhep temelli çatışmaların ortaya çıkması için zemin hazırlamıştır.

Bu sorunu sadece Dürzi kökenli iki aile olan Şihab ve Canpolat aileleri arasında ortaya çıkan fikri ve siyasi temelli bir anlaşmazlık temelinde açıklayabilmek pek mümkün

değildir. XIX. yüzyılda Cebel-i Lübnan coğrafyasında ortaya çıkmış olan ve Hristiyan nüfus lehinde meydana gelmiş olan demografik değişiklikler sadece Avrupa'nın bölgeye bir ekonomik ve siyasi güç olarak nüfus etmesine yol açmamış aynı zamanda bölgedeki yerel elitlerin de dini kimliklerini daha fazla ön plana çıkarmasına ortam hazırlamıştır. Gerek Dürziler'in gerekse Maruniler'in bölge, kabile gibi kavramlar temelinde dini farklılıklarını siyasi alanda daha net bir şekilde ortaya koydukları bu dönemde mezhepselcilik (ta'ifiya) bölgenin siyasi yapısında da belirleyici bir faktör olmuştur. 1840-1860 tarihlerinde ortaya çıkmış olan toplumsal sorunlar da Dürziler için kendi mezheplerinin, Marunîler içinse kendi mezheplerinin doğruları ve kendi toplumlarının çıkarları çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır. Mezhepselcilik temelinde sorunların çözülmeye çalışması ve reglement (Reglement Organiues) idari sisteminin de bu anlayışı temel alarak oluşturulması bu coğrafyada dini farklılıkların hem sosyal alanda hem de siyasi alanda daha fazla ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa meselesi de bu süreçte bölgedeki siyasi sorunların ağırlaşmasına yol açan önemli bir etmen olmuştur. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye'ye gönderip bu coğrafyayı idaresi altına almak istemesi Cebel-i Lübnan meselesinin uluslararası bir boyut kazanması hususunda önemli dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Nitekim Mehmet Ali Paşa'yı destekleyen Fransa bu coğrafya üzerinde etkinliğini artırmak için önemli bir avantaj elde etmişti. Fransa'nın bölgede etkinliğini arttırmak istemesine İngiltere ve Rusya gibi devletlerin karşı çıkması ve buna karşın önlemler almak istemeleri Cebel-i Lübnan sorunun Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi durumundan çıkmasına yol açmıştır.

Gerçekten de, Britanya ve Fransa'nın Cebel-i Lübnan üzerinde etkili olma mücadelesi Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmalarda önemli rol oynamıştır. 1830'lardan sonra nüfus ve yerel iktidardaki değişiklikler, köylülerin toprak ağalarına karşı duydukları hoşnutsuzluk ve buna karşın Osmanlı Devleti'nin Batı Dünyası'nı göz ardı ederek bölgedeki karışıklıklar üzerinde doğrudan denetim kurma girişimi, İngiliz ve Fransızların müdahalelerine yol açmıştı. 1840-1850 yılları arasında Lübnan'da; sosyal, ekonomik ve siyasi kaynaklı sebeplerle ortaya çıkan huzursuzlukların bölgeyi tamamen karıştırdığı ve bir süre sonra da olayların ciddi bir boyut aldığı özellikle görülmüştür.

Siyasi faaliyetlerin yanı sıra Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerinin eğitim, misyonerlik ve şarkiyatçılık (oryantalizm) faaliyetleri de Cebel-i Lübnan coğrafyasında Avrupa'nın bir güç olarak kurumsallaşmasında önemli rol oynamıştır. Cebel-i Lübnan coğrafyasına yönelik bu faaliyetler Avrupa'nın düşünce yapısının ve değerlerinin bu coğrafyaya aktarılması sonucunu doğurmuştur. Özellikle Fransa, St. Joseph Üniversitesi'nin kurulması ve Marunî din adamlarının eğitilmesi gibi faaliyetleriyle bu coğrafya üzerinde güçlü bir etki sahibi olmuş ve bu etkisini sonraki dönemlerde de devam ettirebilmiştir.

Dürziler ve Marunîler arasında siyasi çıkar ve din farklılığına dayalı anlaşmazlıkların çatışmaya dönüştüğü bu süreçte Osmanlı Devleti ise bir dönüşüm süreci yaşamaktaydı. 1839 tarihinde kabul edilmiş olan Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti bütün etnik ve dini gruplara eşitlik ve özgürlük temelinde haklar vereceğini deklare etmiş ve bunun sonucunda yerel yöneticiler de bu haklardan yararlanıp buldukları coğrafyalarda farklı etnik ve dinsel gruplar üzerinde etkinliklerini arttırmışlardır. Bu durum ise Osmanlı idaresi atındaki coğrafyalarda yeni sorunları ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda Dürzi-Marunî çatışmasında yerel yöneticilerin yanında Kilise gibi kurumların da etkinliğini arttırması Cebel-i Lübnan coğrafyasındaki mezhepsel temelli problemlerin daha da çetrefilleşmesine yol açmıştır.

Osmanlı Devleti çatışmaların olduğu dönem ve sonrasında Cebel-i Lübnan coğrafyasının idaresi altında tutmayı başarmıştı fakat dış güçlerin müdahalesi nedeniyle bölgeye uluslararası statü vermek zorunda kalmıştı. Cebel-i Lübnan coğrafyasının 1861 tarihinden itibaren Hristiyanlık dinine mensup bir mutasarrıf tarafından yönetileceği önerisinin kabul edilmesi ise bölgenin bağımsızlık kazanma girişimlerinin önlenmesi bakımından önemli bir girişim olarak kabul edilmiştir.

Cebel-i Lübnan coğrafyasındaki çatışmaların bir diğer önemli sonucunu da bölgenin idari yapısının değişmesi oluşturmuştur. 1841 çatışmalarına kadar olan süreçte bölgenin idaresi Osmanlı Devleti'ne bağlı olmak koşuluyla önce M'anoğulları ailesi sonra da Şihab ailesinin idaresi temelinde devam etmiştir. 1841 tarihinde Dürziler ve Marunîler arasında gerçekleşen çatışmalar sonrasında mevcut idari sistem yerini Dürzilerin yoğun yaşadığı bölgenin Dürzi kökenli kaymakam, Marunîlerin yoğun yaşadığı bölgenin ise Marunî kökenli kaymakam tarafından idaresine dayalı olan yeni yönetim sistemine bırakmıştı.

Bu sisteme ise iki kaymakamlı ya da çift kaymakamlı yönetim adı verilmişti. 1845 çatışmaları sonrasında ise çift kaymakamlı sistemi ortadan kaldırmayan fakat Cebel-i Lübnan coğrafyasının idari sisteminin yeniden kurgulanmasıyla sonuçlanan yeni bir idari anlayış ortaya konmuştu. Bu anlayışa göre, yeni sistem çift kaymakamlık sistemini ortadan kaldırmıyordu fakat Sünni, Şii, Protestan ve Rum Katolikler gibi farklı din ve mezhebe mensup olan toplumlara da kurulacak meclis içinde söz hakkı tanıyordu. Meclisin ana fonksiyonunu ise kaymakamın nüfuz bakımından karışık olan bölgelerin ileri gelenleriyle ahenkli bir çalışma ortamı yakalamasını sağlamak oluşturmaktaydı. Mezhepsel temele dayanan meclise bölgenin istikrarının ve güvenliğinin sağlanmasında hayati bir rol verilmişti. Vergi adaletini sağlamak ile meclise havale olunan davaları bölgenin gelenek ve göreneklerine göre çözümlenmek ise yeni oluşturulan meclisin iki temel görevini oluşturmuştu. 1860 çatışmaları da, diğer çatışmalar gibi, idari sistemin yeniden kurgulanmasıyla sonuçlanmıştı. 1861 tarihinde gerçekleştirilen idari yapıdaki değişim iki kaymakamlı düzenin değiştirilmesi ve Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile bu bölgeye tam anlamıyla idari, adli ve mali özerklik verilmesi temellerine dayanmaktaydı. Cebel-i Lübnan Nizamnamesi'nin kabulüyle başlayan ve 12 farklı dini grubun temsiliyetini içeren idari meclise dayanan mutasarrıflık sistemi aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte bu bölgenin temel anayasası niteliğinde olmuştur.

Sonuç olarak, birinci ve ikinci el kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın kapsadığı konu olan Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmalar sadece yönetici konumunda bulunan Osmanlı idaresinin ve bölgedeki feodal ailelerin bir iç meselesi olarak ele alınmamıştır. Bunun yanı sıra, bu çalışmanın gövdesini oluşturan her üç çatışma da- 1841, 1845 ve 1860 çatışmaları- kendilerine has neden ve sonuç ilişkisi içinde incelenirken Fransa ve İngiltere başta olmak üzere ilgili Avrupa devletlerinin takındığı tutumlar da göz önünde bulundurulmuştur.

Dürziler ve Marunîler arasındaki çatışmalar XIX. Yüzyıl dâhilinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinin sınırlandırılmasının yanı sıra Cebel-i Lübnan coğrafyasında Avrupa hâkimiyetinin başlaması ve bu coğrafyanın idari anlamda da değişimine de yol açmıştır. Dolayısıyla, dini temelli bu çatışmalar Lübnan yakın dönem siyasi tarihinin önemli olayları arasında yer almıştır. Bu yönüyle bu çalışma hem Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan politikalarının hem de Lübnan coğrafyasının yakın dönem siyasi tarihinin daha net bir şekilde anlaşılabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarlı E.D. (1993). *The Long Peace: Ottoman Lebanon. 1861-1920*. Berkeley: University of California Press.
- Artokça İ. (2013). *Ortadoğu'da Dürziler*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Atlıoğlu Y. (2014). *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunileri*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Bağlıoğlu A. (2006). *Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürziler*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırması Merkezi Yayınları.
- Burrows M. (1986), *French Cultural Policy in the Middle East 1860-1914*. Cambridge: The Historical Journal.
- Cilacı O. (2005). *Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Carol H. (1993). *The Origins of the Lebanese National Idea 1840-1920*. Berkeley: University of California Press.
- Dalkıran S. (2003). *Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- Deep M. (2000). *The Dissolution of the State of Lebanon*. London: The University of Western Ontario.
- Duman O. (2009). *Lübnan'da Dürzi Maruni Çatışmaları ve Osmanlı'nın XIX. Yüzyıl Ortadoğu Siyaseti*. Mustafa Kemal Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (11), 523-543.
- Edward S. (2012). *Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metris Yayınları
- Ellis K. (2002). *In Lebanon's Second Republic: Prospects for the Twenty-first Century*. Florida: University Press of Florida.
- Ferah E. C. (2000). *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon*. New York: I&B Tauris.

- Fruma Z. (2000). *Lord Dufferin's Plans for ' ' Presence of Syria Beirut 1860-1861*. New York: Taylor& Francis Ltd.
- Genoive L. (1930). *A Historical Study of the French Mandate in Syria*. University of Southern California.
- Gökbilgin T. (1946). *1840'dan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler*. Ankara: Belleten Cilt: X Sayı: 40.
- Günay S. (1995). *II. Abdülhamit Devrinde Ayrılıkçı Hareketlerin Başlaması ve Devletin Tedbirleri*. Ankara: Tarih Araştırmaları Dergisi Cilt:17 Sayı:28.
- Haddad S. (2007). *Maronites of Lebanon: From dominance to accommodation*. Beyrut: Notre Dame University.
- Harztein R. (2007). *The Foundation of the Saint Joseph University of Beirut*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Routledge: Middle Eastern Studies.
- Işık R. (2013), *XVIII-XIX Yüzyıllarda Osmanlı Devleti İdaresinde Lübnan Marunileri*. Ankara: Sage Yayıncılık.
- Firro M K. (2011). *The Druze Faith: Origin, Development and Interpretation*. Arabica,58, 76-99.
- Kanar Y. (2006). *Batı'nın Doğusu*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kurt Ç. (2008). *Lübnan'da Fransız Yapılanması Ekseninde Büyük Lübnan Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Fransa'nın İzlediği Stratejiler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Keleş E. (2008), *Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamnâme*. Ankara Üniversitesi: Tarih Araştırmaları Dergisi, 27 (43), 131-157.
- Kisirwani M. (1980). *Foreign Interference and Religious Animosity in Lebanon*. New York: Journal of Contemporary History 27 (4), 685-700.
- Kocaoğlu Ahmet (1995). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)*. Ankara: OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), 6, 195-210.

- Makdisi U. (2000), *The Culture of Sectarianism: Community, History, and Violence in Nineteenth Century*. Ottoman Lebanon, California: University of California Press.
- Makdisi U. (2000). *Corrupting the Sublime Sultanate: The Revolt of Tanyus Shahin in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*. Cambridge University Press. 42 (1), 180-208
- Mutlu Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Naaman, P. (1932). *The Maronites: The Origins of an Antiochene church: A Historical and Geographical Study of the Fifth to Seventh Centuries*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Lübnan: Holy Spirit University.
- Ofesh S. (1996). *Sectarianism and Change in Lebanon 1843-1975*. Los Angeles: University of Southern California.
- Ortaylı İ. (1984). *XIX. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Ansiklopedisi, IV, 89-113.
- Özkaya O. (2002) *Tanzimat Devri Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özşavlı H. (2014). *Lübnan Ermenileri (1914-1939)*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Öztürk K. (2010). *Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi*. Ankara: History Studies: Ortadoğu Özel Sayısı. 325- 352
- Reyhan C. (2006). *Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi*. Ankara: Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 1, 171-181.
- Rodogno D. (2012). *Intervention in Ottoman Lebanon and Syria (1860-61)*. Princeton University Press.
- Rompay V. L. (2006). *The Oxford History of Christian Worship*. Oxford University Press.
- Salibi S. K. (1971). *The Lebanese Identity*. Londra: Sage Publication, 6 (1), 76-81
- Salibi S. K. (1973). *The Secret House of M'an*. Cambridge: International Journal of Middle East Studies. 4 (3), 272-28

- Salibi S. K. (1993). *The Modern History of Lebanon*. New York: Caravan Books
- Simms B. (2011). *Humanitarian Intervention: A History*. Cambridge University Press.
- Scot A. (2010). *Seducing the Orient: Origins of the France's Civilizing Mission*. University of Virginia.
- Shakeeb S. (1977). *The British-Druze Connection and the Druze Uprising in 1896*. New York: Middle Eastern Studies, 13 (2), 251-257.
- Spagnolo J. P (1971). *Mount Lebanon, France and Daud Pasha.*, Cambridge University Press, Journal of Middle East Studies, 2 (2), 148-167.
- Şenzeybek A. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Dürzilik*. Konya: Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31, 173-216.
- Şöhret M. (2012). *Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1), 85-107.
- Taşpınar İ. (2003). İslam Ansiklopedisi: *Maruniler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 28, 71-72
- Tekindağ Ş. (1945). *Dürziler*, İslam Ansiklopedisi , İstanbul: Milli Eğitim Basımevi,3, 666-667
- Ülman H. (1963). *1840 - 1845 Arasında Suriye ve Lübnanın Durumu ve Milletlerarası Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3 (18), 243-268
- Traboulsi F. (2007). *A History of Modern Lebanon*. Londra. Pluto Press,
- Yapp M.E (2014). *The Making of the Modern Near East, 1792-1923*. New York: Longman.
- Younes J. E. (2003). *Catholic Schools' Principles Leadership Perspectives in Lebanon: A Case Study of Mount Lebanon*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Lübnan: Holy Spirit University.
- Yusri H. (2009). *Between Authenticity and Alinetion: The Druzes and Lebanon's History*. Londra: University of Cambridge: Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 72 (3), 459-487.

